Tartalom

LIV. ÉVFOLYAM, 8. SZÁM

2000. AUGUSZTUS

FEKETE VINCE: Állandó és örökös nyugtalanság (Huszonnegyedik levél); Tessék hát (Huszonharmadik levél) 3

LÁSZLÓFFY ALADÁR: A védőszenthez; Ad Sagittas 6

PÁLL SZILÁRD: A vadon szava; A humorista bánata ... 8

ZALÁN TIBOR: Veszteglés (Amikor a látótávolság a kritikus szint alá csökkent) 13

CSIKI LÁSZLÓ: Vendégdalok (Az Albérlet ciklushoz) 29

KABDEBÓ TAMÁS: Első vér 32

DÖBRENTEI KORNÉL: Helybengalopp (Egy Schénerhuszárra) 36

PINTÉR LAJOS: Két séner (Schéner Mihály ajándéka; Festette Schéner Mihály) 38

BALOGH TAMÁS: Bokaviadal 41

SZAKÁCS ESZTER: Hajókürttel kelti; Skicc 58

SIMAI MIHÁLY: holtak ruháit...; torzó; verdesni fájni; mert nincs sugárzóbb 59

LÁSZLÓFFY CSABA: Zarándok a vásáros seregben (Egy pályaképhez, 1908) 61

BÁLINT PÉTER: Nyílt kártyákkal (Önmegjelenítés az írói levél szövegében) 65

ÁGH ISTVÁN: Egy ars poetica megvalósulása (Nagy Gáspárról) 86

ERDÉLYI ERZSÉBET–NOBEL IVÁN: „A hagyomány arra való, hogy valamiképpen megkíséreljük meghaladni" (Beszélgetés Fekete Vincével) 93

NÉZŐ

SOKCSEVITS DÉNES: Magyarságkép a XIX. század második felének horvát irodalmában 98

KRITIKA

ALFÖLDY JENŐ: Mindenért egészen (Tornai József: Holdfogyatkozás) 107
NÉMETH ZOLTÁN: Az irodalomban gondolkodók öröme (Tőzsér Árpád: A nem létező tárgy tanulmányozása) 111
PÉCSI GYÖRGYI: Ferdinandy György: Egy régi placc 115

Vita

LENGYEL BALÁZS: A pontosítás kedvéért (Alföldy Jenő Pilinszky tanulmányáról) 120
ALFÖLDY JENŐ: Megjegyzések Lengyel Balázs cikkéhez 122

Szerkesztői asztal ..... a belső borítón

ILLUSZTRÁCIÓ

SCHÉNER MIHÁLY rajzai az 5., 12., 31., 35., 40., 119. és a 124. oldalon

FEKETE VINCE

Állandó és örökös nyugtalanság

(HUSZONNEGYEDIK LEVÉL)

ott állt szemét lehunyva a
jéghideg előtérben a hirtelen
csöndben a fenyegető
némaságban s úgy érezte hogy
tagjaiból kiszáll minden erő
s egy örvény érkezik valahonnan
egy mindenen végigzúduló
erős lökés és ő képtelen
félreugrani képtelen menteni
magát mert talán nincs is
nem is létezik számára
menedék ott a jéghideg
előtérben az ablak mögött
csípős és nyirkos levegő
súlyosan nehezedő köd
tömbjei ereszkednek
mindenre ami valaha
még a kettejüké volt s ő
a továbbzúgó csöndben
ott ott az előtér jéghideg
padlózatán nem érzi
felfognia pedig képtelenség
hogy az egész csupán
képzeletének

valamilyen viharos
szüleménye mert a
történtek súlyát már
nem képes tovább
elviselni és megszabadulnia
a tehertől már úgyis
lehetetlen körültekintően
számba venni minden
lehetséges és felmerülő
magyarázatot
nincsen érkezése s így pedig
– *mondja és mondja* –

állandó és örökös
nyugtalanságra
berendezkedve élni
nem lehet

Tessék hát

(HUSZONHARMADIK LEVÉL)

ha valami hihetetlen és meg
szakíthatatlannak tűnő kábulatból
ébredt volna fel amikor már
hiábavalónak bizonyul minden
beszéd minden szánalmas kísérlet
hiába a dühös a fenyegetőző
avagy az esdeklő kérő könyörgő szó
hogy meggyőzze hogy rávezesse
hogy nem volt igaza hogy nem
lehetett igaza és a reményteljes
napok hetek hónapok sőt évek is
csak arra voltak jók hogy beláttassák
hogy elismertessék hisz egyre
nehezebben sikerül már ellenállni

a semmiből a ki tudja honnan
előbukkanó fojtó szomorúságnak
levertségnek bágyadtságnak s
a kegyetlenül hosszú és
irgalmatlanul kemény téli havak
első pihéi végképp lehullanak majd
düledező és sivár életeik romjai
közé hogy csontig vágó faggyal
szikrázó hideggel rátelepedjenek
a lassan szétporladó téglák az
omladozó kövek mohos lapjaira
hogy rászánja majd magát
és felszámolja a megmaradt
egyetlen és utolsó bizonyosságot
is hogy aztán egyszeribe ne
maradjon az égvilágon senki
és semmi ami és aki bármitől
is visszatartaná dühösen fenyegetve
avagy kérve esdekelve s ekkor
igen ekkor a fal felé fordul fejére
húzza majd a párnát és makacsul
mormolja jaj istenem hát istenem

László Aladár

A védőszenthez

Gyermekleány, Szent Johanna,
páncél évek öreganyja,
folyton forrong, folyton lázad,
el ne hagyd ezért hazádat,

folyton guillotinoz s rombol,
istálló lesz templomokból,
elfajzik a nemesember,
múltja szemétdombnak sem kell,

s aki harci dobot hangol
határain: mongol, angol,
vagy csak török, muszka-medve,
besétál a szüretekre,

feltöri a fehérnépet,
felfal órát, tyúkot, képet,
a férfiak mind megholtak
vagy csak gyáván bujdokolnak.

De te azért le ne mondjál,
amiért a halál ott áll,
egyedül neked nem árthat,
védelmezd szegény hazánkat,

acélmellű öreganyja,
leánygyermek szentjohanna:
ha te megvonod kegyelmed,
nem lesz aki továbbszenved.

Márpedig a szenvedélyes
fájnokoknak ez is édes:
keserű hanyatlás sorsunk,
no de franciák mi voltunk.

Ad Sagittas

A régi heg még megremeg:
a poszt-karoling Schengenek,
melyek fabódéi mögött
egy ringyó nyugat vetkőzött,
egy pre-atlanti láthatár,
s a napban úszó tengerár –
csoda ha magyar, hun, tatár
kíváncsi lett, kíváncsi volt,
hogy milyen ott az ágy, a bolt,
hogy visongnak az asszonyok?
és egyet-egyet elhozott ...
Utánuk tőlünk vitte ám
százezerszámra Szolimán,
mint sárkánynak járó adót.
Mert magyar Schengen sose volt:
hozzánk az ellenség, barát
csak bekormányozta lovát,
s ameddig erőnknél valánk,
nagy szálloda volt széphazánk,
utána gyarmattá lapult,
a zsoldos-horda legyalult,
és öltenek, és vertenek ...
A régi heg már nem remeg,
minden atlanti otthonos,
csak sebesült a két Szamos,
Sebes Körös és Holt-Maros,
hát SALVE NOS, ó salve nos!

PÁLL SZILÁRD

A vadon szava

Tóth Dénes fél életét gyakorlatilag kutyák között töltötte. A Kertvárosban volt postás, a Tatár úton és környékén.

Amikor délelőttönként megjelent körzetében, alig látott egy-két emberi arcot az utcákon, csak a házak kertjében szabadon engedett kutyákkal találkozott, vadul csaholó ebekkel, a házak négylábú, élő riasztóival, akik miután kiszagolták, addig ugattak, míg el nem tűnt a ház elől. Ha valamelyik címre küldeményt hozott, az külön izgalmat jelentett az ő számára meg a kutya számára egyaránt. A kutya hozzászokott, hogy a járókelőket a kert sarkáig kíséri, aztán azok továbbállnak; csakhogy a postás nem gyalogolt azonnal tovább, ráadásul még a postaládát is zörgette leveleivel: több se kellett a fenevadnak! Eszelősen, még hangosabban ugatott, a földet, a kerítést kaparta, hogy közelebb, még közelebb kerüljön a jövevény torkához, Dénes pedig, annyi mindenfélét hallott már, sohasem tudhatta, nem szakad-e a kerítés, az állat nem pördül-e ki a járdára, nem ugrik-e rá ijedtében-dühében? Ember sincs a közelben, aki megvédené.

A házak lakóit csak elvétve ismerte, nevüket is folyton összekeverte, csak néhány, mindig az ablakban bámészkodó nyugdíjasról tudta, ki az, de ha rosszra fordult az idő, ők is visszavonultak meleg takaróik alá, olyankor még köszönni sem volt kinek. A kutyák viszont nem bújtak el sohasem. Tombolhatott a szél, szitálhatott az eső, ott vártak rá mindig, a kert aljában és ugattak, fogukat vicsorították, mindenre elszánt, vészjósló pofával.

Néhány év után már ismert minden kutyát a körzetében. Mikor például a Tatár u. 32-es számot megpillantotta a borítékon, már tudta, hogy egy fekete doberman korcs vár majd rá, s míg ő a postaládával ügyködik, szemét le nem veszi róla, hátsó lábát nekiszegzi a földnek és vár ugrásra készen. Tudta, hogy az 50-es szám alatt három vizsla fog koncertezni, hangorkán várja a 40-es, 37-es szám előtt is; a Török utca 9-es szám előtt két farkaskutya mutogatja agyarait, és a szűk udvaron dühösen ugrál neki a vastag betonkerítésnek. És amikor valamelyik ház elé ért, és nem fogadta a már várt tegnapi, tegnapelőtti zengedelem, megállt, és körülkémlelt a kertben: mi történt? Mi ez a csend? Megdöglött a ház őre, vagy csak beteg?

Reggelenként Dénes fél ötkor kelt. Szokásává vált, hogy miután megmosakodott és felöltözött, forró citromos teát készít magának, kinyitja az ablakot, és a friss hajnali levegőből mélyeket szippantva kortyolja teáját. Fél ötkor még csak ébredezik a város, a kocsiforgalom is gyér, villamos is csak ritkán dübö-

rög végig a főúton. A kutyák viszont rendszerint korán ébredtek, hangjuk átszűrődött a távoli utcák messzeségéből, és még a szemközti fákon csiripelő madarak hangját is túlharsogták. „Kutyaugatással van az életem körülbástyázva", állapította meg Dénes, de aztán rájött arra, hogy másféle hangok ezek, mint amilyeneket a Kertvárosban hall: ezek a kutyák nem valami ellen, hanem egymásnak ugatnak. Nem is ugatás ez, hanem beszélgetés. Egymáshoz szólnak. Az egyik reggel elhatározta, lajstromba veszi őket: tizenkét kutyahangot számolt össze, neveket adott nekik, számokat, növekvő sorrendben, és egy idő után már azonnal tudta, hogy most a hetes számú ugat, most az ötös, a tízes két hétig hallgatott, és a körzetében eltöltött sokévi tapasztalata után már nem csak a hangokat volt képes megkülönböztetni egymástól, hanem már azt is meghallotta, melyik a kan és melyik a szuka, hány éves lehet az egyik, és hány a másik, anélkül, hogy bármelyiküket valaha is látta volna!

A felismerés, hogy a kutyahangok között ennyire jól tájékozódik, megnyugtatta. Lassan félelme is elmúlt, ha körzetében járt: az ugatás hangszínéből rájött arra is, melyik kutya fél, melyik a bátor, melyik volna eléggé bolond ahhoz, hogy torkának ugorjon. Olykor fogát vicsorította ő is, máskor meg csak morgott, sejtelmesen, vészjóslóan, volt úgy, hogy úgy látta, az a jó, ha csitítgatja a nekivadult ebet. Roppant büszke volt arra, hogy ő, kinek gyerekkorában nem volt kutyája, egyetlen ebet meg nem érintett egész életében, eligazodik közöttük, és uralkodik rajtuk.

Mikor az egyik reggel azt is érteni vélte, amit a kutyák beszélnek, a végkifejletet elkerülni már nem lehetett.

„Hatalmas csontot haraptam", ugatta az egyik, a 14-es, másfél éves, nőstény farkaskutya. „Hatalmast, hatalmasat", ismételte folyton, és Dénesnek kétsége sem volt afelől, hogy jól érti, amit a kutya mond. Egyszerű dolgokat közöltek egymással a kutyák: az ételről, a közösülésről, a gazda figyelmességéről ugattak, és azt a kevés dolgot ismételték a végtelenségig, Dénes pedig fülét a hangok irányába fordítva ült, kezében a teáscsuporral, alig-alig mozdulva, hogy minél több részletet elcsípjen társalgásukból.

Néhány héttel később, szokásos napi útvonalán, a Tatár és a Só utca sarkán haladt el. Mint mindig, a Só utca 1-es szám alatt lakó testes kuvasz előtűnt a nagy kert kissé elhanyagolt pázsitján, és hangosakat vakkantva csattant neki a kertvégi drótkerítésnek, majd fogát vicsorítva ugatott feléje.

Dénes megállt, hallgatta, és egyszer csak megértette, amit a kuvasz ugat. „Megeszlek, te pék, megeszlek, te pék" – ezek voltak a szavai, és egy pillanatra, a vérig sértett Dénesnek a dühtől még a lélegzete is elállt. Évek óta sértegeti őt ez a dög, péknek nevezi, és neki fogalma sem volt eddig róla! Előrehajolt, érezte, izmai megfeszülnek, tüdeje megtelik friss levegővel.

„Én nem vagyok pék" – ugatta vissza, még hangosabban, még dühösebben.

A kuvasz elhallgatott. Hang sem jött ki többé a torkán, csak bámulta a postást. Dénes pedig felegyenesedett, majd ismét előrehajolt. Fiatalosnak, ruganyosnak érezte testét. Ahogy ott állt, előrehajolva, a föld mágnesként vonzotta tenyerét. Négykézláb ereszkedett, és a föld közelsége, a földbe kapaszkodó keze és lába a biztonság soha nem tapasztalt érzetét keltette benne. De még mindig zavarta valami. Előbb a nadrágövéhez erősített, levelekkel, újságokkal teli táskáját csatolta le, majd a karját-hónalját szorító kabátját dobta le magáról. Aztán megiramodott, úgy ahogy volt, négykézláb, a Tatár úton végig.

A humorista bánata

Hosszú éveken át, minden reggel nyolc óra harminckor D., a humorista, beült a Fehér úti fodrászüzletbe borotválkozni. A szék akkorra már ott állt, üresen, Torockai pedig már előkészítette a kellékeket, a borotvahabot, a pengét, a kétféle arcvizet, a fertőtlenítőt és az illatosat, és ha D. néhanapján egy, vagy két percet késett, már sűrűn nézte az órát, az ajtót, nem történt-e valami baj, hiszen ha nem tudott jönni, D., mindig előre szólt.

A borotválkozás napi félórát vett igénybe, hetente egyszer, mikor Torockai a humorista haját is megigazította, valamivel többet. D. megérkezett, levette kabátját, beült a székbe, és néhány szóban elmesélte, mi minden történt előző nap a szerkesztőségben, kivel találkozott, mik lesznek aznapi teendői, lesz-e fellépése valahol. Aztán a borbély következett: ő is elmondta, mekkora forgalmat zártak tegnap, miféle csodabogár kliensek jártak az üzletben, s miután végzett a beszámolóval, feltette a várva várt kérdést: „hát ezt, hallottad-e fiam?" és következett a nap vicce, amin aztán nagyot nevetett a humorista, a fodrászok, a vendégek, Torockai pedig büszkén pillantott körül, hogy lám, megint sikerült megnevettetnie híres vendégét.

A humorista számára örök rejtély maradt, honnét szedi az öreg a sok viccet, hiszen amikor továbbadta azokat, kollégái, barátai is gyakran fejüket rázták, mondván, hogy ők is most hallották először. Frissen, jókedvűen lépett ki a fodrászüzletből, jókedve egész nap kitartott, dőltek belőle a jobbnál jobb tréfák, poénok, estefelé pedig már a következő találkozó járt a fejében, milyen vicceket találjon ki reggelre, hogy ő is megnevettesse borbélyát, és el sem tudott aludni addig, amíg eszébe nem ötlött valami új.

Néha Torockait nagy mesélő kedvében találta; mikor az öreg megkérdezte: „azt ugye tudod, fiam, hogy én még az apádat is beretváltam?", D. már tudta, zaftos történet következik a régi szép időkből, amikor még Torockai fiatal siheder volt, és bomlottak utána a lányok. D. ilyenkor behunyta szemét, saját fiatalkora, gyerekkora járt az eszében, mikor szobája ablakán a körúton sétáló

lányokat bámulta, míg anyja meg nem jelent a szobában és vissza nem parancsolta az ágyba. Apád tanú lenne rá, ha élne – folytatta Torockai, és olyankor egy hang derengett fel D. emlékezetében – az arcra nem emlékezett már –, apjának dallamos hangja, amint anyuval beszélget, az iskola felől érdeklődik, a barátokkal vitázik kint, a konyhában, és suttogóra vált, mikor a nyugati adókon híreket mondanak.

A fodrászatban hallottakat D. néha lejegyezte, megírta, átdolgozta. Egy ideig még egy állandó rovata is volt a lapnál, *A borbélyom meséli...* címmel, és fellépéseiben, mikor elhangzott: borbélyom mesélte, hogy ... a közönség már tudta, valami egészen eredeti következik, hatalmas csattanóval. Torockai is roppant büszke volt országos hírű kliensére. Egész nap a reggel fél kilenc és kilenc között történteket ismételte a székében beülő ügyfeleknek unalomig, hogy milyen poént sütött ő el aznap, milyet a művész úr, miről beszélgettek, mi minden történik az írói berkekben, ha pedig új, az üzletben még soha nem járt vendég érkezett, nem fotókat, frizurákat mutogatott a jövevénynek, hogy nézze, ilyeneket készítek én, hanem a fiókból, a fésűk, hajkefék kelléktárából előhalászta D. vicclapjának valamelyik példányát, és a humorista rovatára mutatott:

– Látja, kérem, a borbély, akiről itt szó van, az én vagyok!

Ahogy teltek az évek, és Torockai elérte a nyugdíjas korhatárt, előbb hat, majd napi négy órát dolgozott. A munkát nem hagyta abba egyetlen napra sem: unatkozott otthon, kellett neki a társaság. Halála napján is dolgozott, délben hazament, megebédelt, lefeküdt, elszenderedett és többé nem kelt fel. Úgy halt meg, mosollyal az arcán, mesélte D.-nek Torockainé; talán halála pillanatában is valami jó viccen járt az esze.

Az öreget eltemették, elbúcsúztatták, hetek teltek el, D. viszont nem lelte helyét.

Reggelenként, mikor hazulról elindult, olykor órák hosszat kóválygott céltalanul, s mikor kérdezték, mégis, merre járt, nem tudta megmondani maga sem. A Fehér utcai fodrászatba többé soha nem tette be a lábát. Felesége, ismerősei új helyeket ajánlottak, neki viszont nem tetszett egyik sem, inkább maga borotválkozott; a gép azonban irritálta arcbőrét, a pengével pedig össze-vissza vagdosta arcát, dühösen panaszolta, mennyire tehetetlen, majdnem ötvenéves, és még borotválkozni sem tud rendesen, hiszen míg Torockai élt, ha elutazott valahová, az első dolga az volt, hogy fodrászüzletet keressen a környéken, ha pedig nem talált, meg sem borotválkozott, hazaérkezésekor Torockainak kellett eltűntetnie a többnapos borostát.

Kedvetlen volt, ötlettelen, bent a lapnál is alig vették hasznát. Fellépéseit lemondta, és megkérte a főszerkesztőt, engedje el szabadságra, kimerült, nem érzi jól magát.

– Elveszítettem humorérzékemet – panaszolta feleségének –, egyszerűen kipárolgott belőlem. Semmi, de semmi nem jut eszembe.

Előbányászta régi jegyzeteit, de sápatag, szánalmas írások kerekedtek belőlük, egy valamirevaló szellemességet sem volt képes magából kifacsarni. Majd könyvtárnyi gyűjteményéből saját, meg kollégái írásait olvasta újra, hátha ezekből merít ihletet, de száraznak, unalmasnak találta mindet.

Az egyik éjszaka másfajta ötlete támadt. Kivonult a konyhába, papírlapot, tollat vett elő, és egy elbeszélést kezdett el írni. Egy magányos öregemberről szólt a történet, aki felesége emlékével él lakásában, s ha kimegy az utcára, mindenki csak nevet rajta, mert esetlen, ügyetlen és szaga van. A megrajzolt figura Torockaira emlékeztette, noha Torockai nem volt sem esetlen, sem ügyetlen, magányos sem volt, imádta a társaságot. Mégis őrá emlékeztette D.-t.

– Ez a legjobb, amit valaha írtál – mondta a felesége –, küldd el valahová.

– Nem tehetem – felelte D. –, mit mondanak majd az olvasók, a kollégák, ha én ilyeneket írok? Milyen humorista az, aki ilyen szomorú dolgokat ír?

Elrakta írását, de másnap ismét végigolvasta, belejavított. Aztán harmadnap ismét. Végül talált egy álnevet (anyja leánykori nevét), kinézett egy irodalmi folyóiratot (ahol még sohasem publikált), és elküldte az elbeszélést, aztán meg csak a postát figyelte, napról napra fokozódó izgalommal, mint kamaszkorában hajdanán, mikor első humoreszkjeiről várta a híreket.

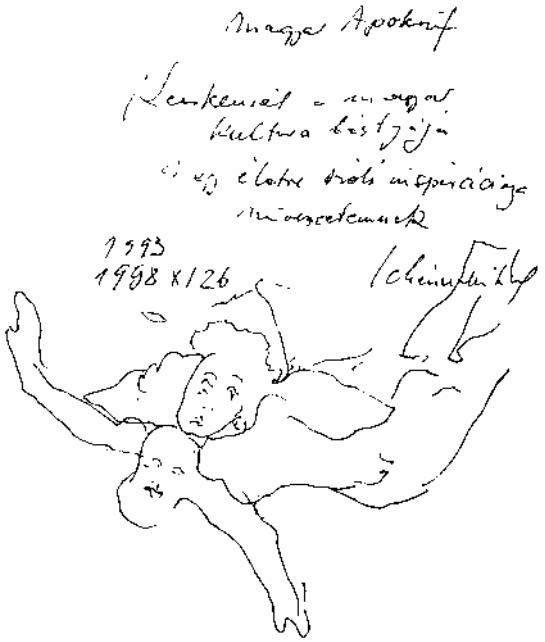

ZALÁN TIBOR

Veszteglés*

(AMIKOR A LÁTÓTÁVOLSÁG A KRITIKUS SZINT ALÁ CSÖKKENT)

10 szürrealista etűd

Alakok a megjelenés sorrendjében:

K. Á.
Franci
Johanna
Teresa
Alfréd
Sanyi
Judit

Emberi lények egy szétesőfélben lévő szekéren. Honnan jönnek, hová mennek – elfelejtették. Múltjukat előttünk teremtik, jövőjük talán sosem volt, de most itt vannak velünk, s úgy tűnik, velünk is maradnak. Örökké. (Vagy ez is csak rossz álom?) Az előadás improvizációk sorozata.

1. jelenet

AZ ÁLOM

A színen egy szekér vesztegel. Ködbevesző alakok szivárognak el. K. Á. egyedül. Felébred. Vár. Gyanús, hogy a kocsi áll. Megpróbálja mozgásba lendíteni. Nem megy.

K. Á. Bassza meg! Pedig nekem el kell jutnom valahová... A Király utcába, talán? Ez így hihető... *(Lassan szemrevételezi a tájat.)* Hogy fogok én ebben a ködben eljutni... *hozzád*? *(Furcsa érzése támad: nincs rendesen felöltözve. Arca alvástól gyűrött.)* Meg sem borotválkoztam. Eszerint nem vagyok... a *halottakat!* meg szokták borotválni – *mások.* Nem vagyok halott! abban az értelemben... *(Boldogan derül föl az arca.)* Nem vagyok halott. Anyám esküvőjére kell mennem... ez az!

---

* Külön köszönet **Fodor Tamásnak**, a Stúdió K. vezetőjének és rendezőjének, aki a szöveg véglegessé alakulásában, illetve szekérre alkalmassá formálásában társszerzői érdemeket – és nem kevés keserűséget és fejtörést szerzett (okozott) nekem!

2. jelenet

AZ ERŐSEBB KUTYA

FRANCI *(A szekér előtt megjelenik valaki.)* Á! (*Mint aki jogos tulajdonát akarja visszavenni, felborítaná K. Á. alatt a járművet.)*

K. Á. *(sértődött figyelmeztetéssel)* Ez az én álmom!

FRANCI Á, á.

K. Á. It's my dream. Das ist mein Traum.

FRANCI *(vonítva)* Áu.

K. Á. *(felveszi a kesztyűt)* Áá. ááuááu ááááá.

FRANCI *(Most rajta a megrökönyödés sora. Megpróbál vele kommunikálni.)* ÁÁuááuut utát u ut.

K. Á. *(Végre egy ismert morféma: ut. Kutat a nyelvemlékeiben.)* utu – ur – utu reá hodu...

FRANCI Át *(meg is mutatja)* Áta – át, áta. *(Itt nem maradhatsz, a kocsi nem megy, tűnj el.)* átaz –át– átazú–át–átazút... azú – azúto – út! Úto – átazúto... *(Ráugrana, de K. Á. is ugyanabban az időben ugrik.)*

K. Á. *(kétségbeesetten magyaráz)* utazá – utazáto... átazúton – útazát... át! az úton!

FRANCI Fö-me... fö-me... föl-me... föl-de... fölmed

K. Á. Föld! földme? *(Araszolgat a korláton.)* f-ö-l-d-m-e-m... dem!... deföldem.

FRANCI *(kínlódva a meg nem értés miatt, hiszen egy nőt szeretne:)* nnnnn! *(Valamilyen **nő**ről akar beszélni, keresve a helyes szót, elemenként eljutva a kifejezésig, az ő hangig.)* na > naá... nae > ne... neé > neéi > ni... nií > nio > no... noó > nó...

K. Á. *(próbálja kibarkochbázni)* na? ne? na > nap!... pap. Nap!

FRANCI *(türelmetlenül és mély sóvárgással)* húúúú... húúúús!

K. Á. *(jól nevelten tiltakozva, majd a kellően helyes irányba víve a témát)* hűűűűűűű... hűűűűűűűs.

FRANCI *(most már leszámol!)* Hőőőőőő!

K. Á. *(magát bíztatva)* Hőőőőőőős.

FRANCI *(meg akarná mutatni K. Á.-n a női lényeget)* Hasd ad hasad...

K. Á. Állat!...

FRANCI Él...

K. Á. Életállat.

FRANCI Állatélet. Lát?... *(Meg akarja mutatni azt a valamit, a titkot.)*

K. Á. *(ijedten ellenkezik, és egyre mélyebbre kerül, már a kerekek közé. F. felemeli a pallót, és azzal nyomja le.)* ne! ne. Nene... nenene ne! Ne!! Nenenenene... Ne\ne\ne\ne\ne

FRANCI ülj\ölj\állj\élj\hálj!

K. Á. Ne, ne! é-é-né-né... én > ÉN...

FRANCI ... vagyok a te...

K. Á. ... vagyok a te... ostorod?

FRANCI Vagyok a te ostorod...
K. Á. ... vagyok a te ostorod... istárod...
FRANCI Istráng! Vagyok a te ostorod, istárod, őserőd, istened!
K. Á. ... vagyok a te ostorod, istárod, istrángod, őserőd, istened... istenem! *Én* **élek**!

3. jelenet
A SZÜLETÉSNAP

Johanna és Franci szerelmi tánca. Johanna leguggol, s lent K. Á.-t pillantja meg. A szekér elején lévő szűk lyukon világra húzza

JOHANNA Üdvözöllek a születésed napján. *(Nyalja-falja.)*
K. Á. *(ködön át)* Anya? te vagy az?
JOHANNA *(felrántja, félelmetesen)* Ki ette meg a nagymama lekvárját!? *(Elfenekeli.)*
K. Á. Te soha nem hittél nekem. *(Hirtelen tombolva, kezet emel az asszonyra.)*
FRANCI *(lefogja a dühöngőt)* Ki ette meg a nagymama lekvárját!
KAR *(mint arkangyalok)* KI ETTE MEG A NAGYMAMA LEKVÁRJÁT??!!
K. Á. *(Francinak)* Te etted meg! Emlékszem rád! ... nagy szemed volt... és te mentél át a vízen...
JOHANNA *(Francinak)* Most meg hova mész?!
K. Á. *(hirtelen ráismeréssel Franciról)* A te esküvődre, anya! Ne! Anya, én vagyok a te vőlegényed! *(A szoknyájába kapaszkodik, alányúlkál, a nő veri a kapaszkodó kezet.)*
FRANCI *(kihúzza anyja szoknyája alól)* Kérem a menetjegyeket és a bérleteket ellenőrzésre előkészíteni.
K. Á. *(arcát az anyja öléhez szorítja. Súgva.)* Anya, nálad van a jegyem. *(Johanna csábosan nyújtja kezét Franci felé.)* Anya... ugye nálad van a jegyem?
JOHANNA Mondtam már, hogy ne szólíts anyának.
K. Á. Akkor hogy szólítsalak?
JOHANNA Johanna. Hívj Johannának!
K. Á. Hideg a neved.
JOHANNA, FRANCI *(boldog egymásra találásban gyerekes, énekes játékot játszanak)* Glória, ínexelsus, Deo... / ponte, porente, ponte pi, tappe, ta Perugia...
K. Á. És a kocsi?
JOHANNA Miféle kocsi...
K. Á. Tiéd a kocsi?
JOHANNA A kocsi mindenkié. *(Mozgásba akarják hozni a szekeret.)*
FRANCI Kérem a vonaljegyeket és a bérleteket ellenőrzésre előkészíteni!
K. Á. *(menekül)* Nekem nincs jegyem. Le akarok szállni. *(Kiugrana, de a kocsi már száguld.)*
FRANCI Menet közben? Hóóóóóóóóó! Menet közben nem lehet kiszállni.

JOHANNA *(rohanni kezdenek)* Úgy nézem, vihar lesz.

(K. Á. a szekér alá esik, majd visszakapaszkodik)

FRANCI A homokóra madarai. Közelednek. *(K. Á. Visszakapaszkodik.)*

K. Á. Szeretnék a feleségemmel beszélni! Szeretnék a feleségemmel beszélni!... Szeretnék!

4. jelenet

A VÉGZET ASSZONYA

Leselkedő sihederek. Az egzotikus, de szilaj lány izgalmas magánjátékokat játszik rudakon, korlátokon. Csábos kis szűz, akivel szívesen elficánkolna a banda

K. Á. Ki ez?

ALFRÉD Teresa.

FRANCI Spanyol.

SANYI Portugál!

K. Á. Maga csak úgy beszivárog ide?

HÁRMAN Csssss.

TERESA *(csábos hátranézés után)* Íz szivárog szét az ínyemen... *(Bicikliző mozdulatok a rúdon.)*

FRANCI Hoóóóóó...

K. Á. Ne állítsd meg! Így soha nem érünk oda.

TERESA Hova? *(Mint egy pók, közeledik a fiúk felé, bábozódik, hálót sző...)* Nem kell félned, látod, itt vagyok.

SANYI *(nyúlna, kapkodna a nőstény felé, ameddig rá nem csapnak a kezére)* Sok... sokan... vagyunk... sokan vagyunk.

ALFRÉD *(A lány legyezi magát a szoknyájával. Alfréd, miután anatómiailag tudja, mi hol van, felvilágosít.)* Asszonyöl.

SANYI *(mozgósítja magában a tiltásokat, tilalmakat, Tóth Tihamér Tiszta férfiúságát; debil mozgással)* Asszony – öl.

FRANCI Férfiöl!

K. Á. *(ijedten és mégis rábeszélően)* Férfi – öl!

TERESA *(szoknyáját lejjebb húzza, majd combjai közé zárja)* Mind meghalnak. Meg. Mind. Halnak meg. *(Felizguló nevetés, amely újabb viszketeg vonaglást produkál, összecsippenti combjait.)*

Most már elhatározásra kellene jutni. Ki kezdje? Végül Alfrédet lökik a lányhoz, aki elhúzódik tőle, de ekkor már elkezdődik a KICSI A RAKÁS-játék. Visongás, majd nagy csend. Mi lett a lánnyal a négy fiú alatt. Megszeppenve ülnek helyre.

TERESA *(sírva kucorodik a sarokba)* Mind meghalnak.

K. Á. *(osztályfőnöki órán felelve)* Ölni – annyi mint... Tanár úr... Sokan vagyunk itt. *(Teresa kábultan és fehérmájú elgyötörtséggel húzza maga alá Alfrédet.)* Kéne sietni! Ezek csak az időt húzzák.

TERESA *(monomániás elszántsággal öli-öleli Alfrédet)* Én vagyok a végzeted. A végzeted asszonya, nyavalyás. *(Verébhajsza.)* Tudom, hogy vannak nőid, te szemét. Gyáva szemét. Gyávaszemét-rohadt-pondró. Pondrók fognak a kirohadt szemed üregéből előszivárogni...

ALFRÉD *(halálos felfedezéssel nézi a kókadt nemi szervét)* Megölted, megölted! *(Teresa, két tenyerében mentve emlőjét, otthagyja a haldoklót.)* Ahogy engem is... ahogy engem is...

TERESA Szívem! A szívem! a szívem... *(Sorra kínálja fel mellét a fiúknak.)*

FRANCI *(Franci a tüzes női mellhez közelít, kezét elrántja)* Auuuu...

K. Á. *(tehetetlen felháborodottsággal vinnyogja Francinak)* Miért nem öllek meg!!! Nincs is jegyed. *(Szeretne felébredni.)* Nem akarlak itt benneteket...

Nagy nevetés, ahogy K. Á.-t cukkolják, ujjukkal csigaként előbújó fütyiket mutogatnak felé: „csiga biga gyere ki." K. Á. megszégyenülten lemászik a szekérről.

ALFRÉD *(a determináltság cinizmusával)* Tükrök között állsz... kis szomorúm.

FRANCI Kuss. Te meg vagy halva.

ALFRÉD Fáj az élet.

SANYI Vájkál bennünk a halál.

Elfáradva bólogatnak

TERESA Ez a zuhanás meg volt ígérve.

5. jelenet

SZÁRSZÓ

K. Á. a kerekek előtt, Judit lábával hajtja a kereket. Tolatás, ide-oda. Sz. Júlia a kocsin

K. Á. Ez már Szárszó? Ilyen korán? a vonatkerekek? Istenem, milyen kevés is huszonnégy esztendő...

SZ. JÚLIA „Cserebogár, sárga cserebogár..."

K. Á. Ez már Segesvár?! *(Körülnéz.)* Pilisvörösvár...

JUDIT *(lágyan ringatja K. Á. nyaka előtt a kocsit)* Pilis-vár, Pilis vár, vörös kém. A Pilis vár, a Pilis vár kicsi vörös, kicsi vörös, vöröském.

K. Á. „Vörös Kém" – milyen szépen tudtad mondani, Judit. *(Énekel, mint egy Kékszakáll.)* Judit...

SZ. JÚLIA *(a Warszawianka dallamára énekel, miközben a két fiatal mozgalmi bicikli-túrájukat idézi fel)*

„Még nyílnak a völgyben a kerti virágok,
Még zöldell a nyárfa az ablak előtt,
De látod amottan a téli világot,

Már hó takará el a bérci tetőt.
Még ifjú szívemben a lángsugarú nyár...”

K. Á. *(leszáll a bicikliről)* Miért nem vettelek el?! Miért nem öltelek meg?!

JUDIT Én! Én vetettem el a gyermekedet! Á.

K. Á. A Sanyika? El van vetetve? Tavaly érettségizett, az idén felvételizett a jogra, kitűnő volt az összes általános iskolájában, a Sanyika... kombinált bérlete volt még legutóbb...

A tehervagon platóján most megmozdul az özvegy, kihajol a kocsi korlátján.

SZ. JÚLIA A Sanyika a mi gyermekünk volt.

K. Á. *(váratlan örömmel)* Anya, te vagy? Annyira ismerős a... Megismerem a szagodat! Hát te is itt vagy? *(Szemrehányóan.)* Ebben a hidegben, anya!

SZ. JÚLIA Én a feleséged vagyok...

K. Á. Akkorák ezek a kerekek! Nincs nagyon időm a házaséletre... És te? Neked ott jobb fönt?

SZ. JÚLIA Nekem jó, mert én már nem élek.

K. Á. Te meghaltál? Ne haragudj, nem tudtam. És hogy? Biztosan érdekes volt, ahogy meghaltál.

JUDIT *(jóízűen nevet)* Át fog rajtad gázolni a szerelvényem, drágám! *(Lökdösi a kocsit, amely alatt K. Á., nyakát féltve gurul előre-hátra.)*

SZ. JÚLIA És Te?! A szeretőddel mi van? Eljött veled ide is?

K. Á. Szeretőm? Áh. A Juditra gondoltál... Éppen beszélget velem. Szép és tartalmas beszélgetés, szeretők között ritka az ilyen. Te nem hallod odafönt?

SZ. JÚLIA Én már süket vagyok az emberi szavakra. „*Kék tó, tiszta tó!*”

K. Á. Akkor ott fent nem is élek! Az ennyire más világ? *(Otthagyja a kereket.)* Akkor meg hova rohan a nyakamon át ez a kocsi? Minden vonat az én nyakamon tolat? *(Felgyötri magát a felső régióba, belecsimpaszkodik Júliába.)* A menetjegyemet ne felejtsd el evilágon hagyni nekem, anya!

SZ. JÚLIA Úgy kértelek, hogy ne szólíts anyának!

K. Á. Nem kértél...

SZ. JÚLIA Hát nem emlékszel az esküvőnkre?

K. Á. Júlia?! Juliskám... én ne emlékeznék?! Mindenre emlékszem. *(Nosztalgikusan fütyülik a Kossuth Lajos táborában-t.)* Ott volt a Sanyika is... Olyan nagy kerek feje volt a Sanyikának... egészen nagy volt a nagy kerek feje... *(Fejét eltakarva, némán zokogni kezd.)* A Sanyika nélkül nem ér semmit az egész.

SZ. JÚLIA *(szembefordul Judittal, várandós)* Sanyika, Sanyika, vár téged az anyuka.

K. Á. elszánt keménységgel toszogatja előre-hátra a szekeret, Sz. Júlia megadóan vesz mély lélegzeteket, Judit a rúdnál hangosan csodálkozik. Egy idő után a löködés abbamarad.

K. Á. *(restelkedve öleli át Juditot)* Először sose szokott jó lenni.

SZ. JÚLIA Másodszor se volt jó, harmadszor se volt jó, negyedszerre meg lehullott a hó.

JOHANNA Hiányzol! Annyira hiányzol, hogy belesajdul a húsom.

K. Á. *(hirtelen elhatározással a kocsi elé veti magát)* Ha akarom, nem hiányzom. Téged én álmodlak. *(Juditnak, majd Sz. Júliához.)* Téged is. Ha akarom, mindent megkaphattok tőlem. *(Visszafekszik a kerekek elé.)* De semmit nem kaptok. Úgyis eldobnátok...

JUDIT, SZ. JÚLIA *(húzogatja a kocsit)*
Ha eldobod egykor az özvegyi fátyolt,
Fejfámra sötét lobogóul akaszd,
S én feljövök érte...

6. jelenet

AZ ÜREG FELFEDEZÉSE

Franci, K. Á.,
majd: Sanyi, Teresa
később: Judit, Sz. Júlia, Johanna

FRANCI *(a szekér rácsai közt a két fiú amerikai fogót játszik, elkeseredetten mordul fel)* Kimegyünk Amerikába!... Felszökünk egy nagy hajóra, kimegyünk Amerikába. Ott sok a néger. Hatalmas farkuk van a négereknek. Talyigán tolják maguk előtt a rettenetes farkukat. *(Rácsap K. Á.-ra, aki sírva fakad.)* Na, megyünk, Öcsi?

K. Á. Hol a fenében voltál eddig? Hol a fenében?

FRANCI Te utaztál el, nem? Te utaztál...

K. Á. *(már felnőttként visszakeresgél)* Elutaztam volna? Hova utaztam volna el?

FRANCI Mondjuk Amerikába. *(Békülékenyen, egyben sátánian)* Gyere, lemászunk a falon!

K. Á. Nem merek. Anya fog haragudni, ha rosszalkodunk.

FRANCI *(segít K. Á.-nak a lemászásban, aki szédül a meredek szélén)* Van ott lenn egy üreg. Abban laknak a halak. A síkos, verdeső, finom kis halak. Ha nem jössz, megyek nélküled.

K. Á. *(visszariad, felnőttként)* Engem a boltba küldtek, hogy a piros, fonott kosárban szaloncukrot hozzak, ők meg ettek. Nekem nem adtak belőle egy szemet sem... még apa sem...

(A két fiú ijedten hallgatja a pincéből? felszűrődő hangokat.)

JUDIT Nincs is apád.

SZ. JÚLIA Nem is volt sose.

JOHANNA Az apát ne keverjük bele.

FRANCI Másszunk le a falon. Az az üreg nedves és meleg. És lüktet. És ringat, mint egy hajó. És mindenfelé halak vannak. Nyálas, csúszós, finom kicsi kígyók, kagylók, lágyan megnyíló barackok... és mindenfelé halak...

JUDIT Halat fogunk vacsorázni, Halat fogunk vacsorázni,

SZ. JÚLIA Halat fogunk vacsorázni, Halat fogunk vacsorázni,

JOHANNA Mind boldogtalan aki él.

K. Á. *(miután sikertelen az üreg első megközelítése)* Találkoztál a feleségemmel mostanában?

FRANCI A gyerekeknek nincs feleségük.

SANYI *(Az eddig a nyílásnál leskelődő szomszéd fiú lihegve jelent.)* A delfinek. Üzentek az öbölből.

K. Á. Ez ki?

FRANCI A Sanyi. Ez is itt lakik. Másszunk már le a falon, marhanémber.

K. Á. *(ökölvívóállásban)* Ne mondd még egyszer nekem azt, hogy marha!

TERESA *(felszól a lichthófon át)* Hozzátok már le a locsolókannákat! Meg az esernyőt is! Lehet, hogy esni fog.

SANYI A locsolókannákat! Meg az esernyőt is! Lehet, hogy esni fog.

FRANCI Látod?! Nekünk kell lemennünk. Most azonnal. Na?

TERESA Elfogy a türelmem, s akkor beleölöm magam a vízbe. Amúgyis szomjas vagyok. Szomjas vagyok, szomjas vagyok...

SANYI *(lázasan, tüzes szájjal)* A húgom folyton a pincében ücsörög. Feldobódik, csobban, siklik alá a verembe. Beledöglök, annyira szomjazom.

FRANCI Én lemegyek, megnézem. Én lemegyek.

K. Á. Nem tudok mozdulni. Nagyon akarok, hidd el, de nem tudok megmozdulni... engem valami akadályoz benne.

FRANCI *(felhevülten kúszik le a lichthófon)* Elhoztad a málnát? *(Sanyi és K. Á. – kukkol.)* Elhoztad piros kis fonott kosárban a málnát?

TERESA Itt van. És... elhoztad a locsolókannát?

FRANCI Elhoztam. És... szomjas vagy? Nekem éhes a kezem.

TERESA Éhes vagy? *Szavalva siklik ki a fiú karjai közül.)* Mit nekem a te zordon locsolókannád!

FRANCI *(mint egy dúvad)* Mit-e?! Nem-e?! Csapdába csaltál és el akarsz menekülni, te kis cafat? Én már tudom, hogyan kell... *(Belekapaszkodik a szekérbe, a kocsirúd megmozdul.)* akár Amerikában a négerek! *(Teresa fölül, rácsimpaszkodik a fiúra, rángatja.)* Milyen erős vagy te! *Teri*!!

TERESA Teresa! Így mondjad!

FRANCI Teresa!!

TERESA *(benyúl a fiú inge alá)* És most kiszedem a beleidet. És most megkeresem végre benned a szökőkutat!

K. Á. Megint fönnmaradtam, amikor pedig megint le kellett volna menni.

KAR *(A fiúk a vasárnapi misén.)*

El fog múlni a keserű pohár
Tűrni kell
Alázattal viselni a terheket
Majd eljön a pillanat
Amikor mindenki leereszkedhet a pincébe

TERESA *(Lent újra elindul a hancúr.)* Nem akarom, hogy\ennyire az\ oldalamhoz nyomd\ az esernyőt\ kicsi\kém!

K. Á. Vörös kém. *(Homlokát a hideg vashoz szorítja.)* Mondhatnád azt is: vöröském. Hogy az én esernyőmet... ha odanyomni az oldalacskádhoz...

FRANCI *(benyúl)* Mit rejtegetsz ebben a szelencében, he?

TERESA Ne nyisd ki, mert megmondalak a mamámnak.

K. Á. *(lefekvés után belép szülei szobájába)* Anya! most jut eszembe, valaki elvette a ceruzámat...

TERESA *(mint akire rányitják az ajtót)* Mondtam már, hogy ne szólíts anyának... *(Kidobja a fiút.)*

K. Á. *(Sanyinak)* A Sanyikának még megvan a ceruzája!

SANYI *(eltaszítja, hogy jobban lásson)* Partot látok! Két nagy dombot, két kis dombot és egy világítótornyot...

K. Á. Tudtam, hogy felfedezzük...

FRANCI *(felegyenesedve)* Istenkém, előbb-utóbb csak fel kellett fedeznie valakinek! Nem?

7. jelenet

A NAGY TANÍTÁSOK NAPJA

Párhuzamos történet. Amíg K. Á.-t Teresa tanítja rosszra, addig a Nagyapa épp a fiatal apát neveli

K. Á. Szeretném megverni a papit.

TERESA Papit??! Apádat, rohadt kis gazember?

K. Á. Én nem szóltam.

TERESA Hallottam, azt mondtad, hogy meg akarod ölni az apádat. Hogy ki akarod szopni az agyvelejét. Hogy ki akarod a papit herélni.

K. Á. Nem mondtam...

TERESA A vérét akarod inni a papinak, pióca...

ALFRÉD Ne bámulj rám ilyen hülyén! Gyerünk, szedd elő a könyvedet! Idegen nyelv...

FRANCI Miféle nyelv, api?

ALFRÉD Mit akarsz **ezzel?** Csak nem **engem** szabotálsz, te kis szaros? **Idegen.**

FRANCI Nem tudom, api, milyen könyvet vegyek elő... igazán nem... Én...

TERESA A nyelvkönyvedet, marhanémber. Undorító vagy, amikor így szabotálsz...

ALFRÉD Nem érdemled meg, hogy foglalkozzam veled. Idióta.

TERESA Így született. Született nulla. Kretén. Állandóan a lovakat veri.

FRANCI *(apja a rúdra löki)* Szeretlek, api! Szeretem a lovakat. A lovakat – verni...

ALFRÉD Arbeit! Arbeit! Arbeit! Ne könyökölj a kígyóra tanulás közben, szerencsétlen!

TERESA Ucsityszja, ucsityszja, ucsityszja.

ALFRÉD Mondd utánam: **etető!**
FRANCI E-té-te.
ALFRÉD Etető. A számat figyeld: e-te-tő.
FRANCI Et... t... t... éte.
ALFRÉD Etéte, a kurva anyád etéte, te hülye.
TERESA Dobd a piranják közé... zabáltasd meg a krokodilokkal... Vágd félbe... sózd be...
K. Á. Ne, a papit ne...
TERESA Az előbb meg akartad verni a papit, nem? Halljam, miért akartad megverni a papit?
K. Á. Mert én vagyok anya férje. De nekem nincs akkora mint a papinak. Én a papiét akarom!
ALFRÉD Mondd utánam: **u-gü-hu**
K. Á. **Hu-go-gi.**
ALFRÉD Hülye. Mondd utánam: **heritul.**
K. Á. Ti-ru-hal.
ALFRÉD Hülye. Mondd utánam: **pond-ró-bál.**
K. Á. Po-pó-pál.
TERESA Diszlexiás. Ki kell íratni az iskolából. El kell venni tőle az iskolaruhát. Meztelenül fel kell rakni egy villamosra. A seggébe kell dugni a menetjegyét...
ALFRÉD Mondd utánam szépen: **gurkánameneominomecindertrottelfandelbant!**
FRANCI Gurkamo-nemi-leno-cilinder-rotyog.
ALFRÉD Azt mondtam, mondd utánam: **gurkánameneominomecindertrottelfandelbant!**
FRANCI *(ellöki úgy, hogy kínjában kiszakítja a vasszeget a kocsirúdból. Felmutatja.)* Api, kiesett egy fogam. Most vérzik.
K. Á. Kiesett papi foga... el fog vérezni...
TERESA Végre kiverte annak a kis rohadtnak a fogát. Éjszakánként behugyozik. Leskelődik a klozeton az anyjára. Rendszeresen onanizál. El fog vérezni...
ALFRÉD Utoljára kérlek, mondd utánam: **gurkánameneominomecindertrottelfandelbant!** Látod ezt? Ezzel vágom le a fütykösödet, ha nem ugatod utánam azt, amit mondtam. Ugass már, féreg!
FRANCI Vaúúúúúúúúúúúúúúú!
TERESA Ugass már, féreg! Leharapom a fütykösödet...
K. Á. Jövök, papi, jövök!
ALFRÉD *(hirtelen vált)* Zene!
FRANCI *(kétségbeesetten próbálja megfújni a kocsirudat)* Api, nem akar szólni.
ALFRÉD Bachot játssz!
FRANCI Be van dugulva, vagy mi... nem szólal meg... pedig Mozartot játszom.

TERESA Fújj bele a ló seggébe, édes!
FRANCI Nem szól, nem szól, nem szól...
ALFRÉD Szóval nincs Bartók, nincs Honegger, nincs Beethoven... Nincs zene! Erre neveltelek, te trágyadomb?
TERESA Fütyülj!
K. Á. Tudok xilofonozni.
TERESA Xilofonozz! *(K. Á. a kocsin játszik.)* Elrontottad.
K. Á. Miért ver engem? Maga az én álmom...
TERESA Miért nem dögöltök már meg mind egy szálig?
ALFRÉD Ringyók után koslatsz, te szemét? Kurvapecér lett a fiamból? Na gyerünk, mikor szúrta ki Napóleon szemét Lev Davidovics Lenin?
FRANCI Az udvaron valami halott körül kerengenek a sirályok.
ALFRÉD Hányféle igeidőt ismernek a szecsuáni jólelkek?
FRANCI Belülről simogatta meg az agyvelőmet... meleg volt a keze... pikkelyes, szálkás... és hullott az agyamban a hó...
ALFRÉD Hányban ették meg a nagymama lekvárját?
K. Á. Papi, fáj látni, hogy milyen hülye vagy...
FRANCI Api, mivé foszlik a szeretet a ködben?
K. Á. Api, valaki megette a menetjegyemet!

8. jelenet

ALFRÉD HALÁLA

A nagyanya, akit Alfrédnak hívnak, már csak vegetál. Johanna nyakába szakadt minden. Férje ruháit vasalja, aki a semmibe bámul

JOHANNA *„Glória...” (az esküvőjükön hallott dallamot dúdolva vasalja Franci ruháját)*
ALFRÉD *(álomban)* E-te-tő...
JOHANNA *(Megnézi A.-t. Istennek hála...)* Alszik. Aludjon csak, drága mama! Aludjon, ki tudja, meddig alhat még. *(Vasal tovább, a gyerek K. Á. észreveszi az öregasszony turpiszságát.)* Hiszen te nem is alszol, Alfréd! *(Hamiskásan.)* Rebbent a pillád. *(K. Á. szaglássza, mint kutya a nagyanyját.)* Megölöm magam, ha megint beszartál. Érted, megölöm. *(Vizsgálgatja Alfrédet, megnyugszik.)* Nem szartál be, jól van. Eredj ki, játsszál szépen. *(K. Á. visszatér a kerékhez.)* Nincs semmi baj... ne haragudjon az előbbiért! Pihengessen csak, mama. *(Ringatja.)* *„Glória ...”* Nagyon fogsz hiányozni – – – majd. *(Johanna szaglászik.)*
K. Á. *(diadalüvöltés)* Lekvár! Lekvár! Lekvár!
JOHANNA Megint! Megint! Megint! Megint! *(Levetkőzteti, és felsőruháját a gatyájába tömi.)* Megdögölhetnél már végre! *(A meztelen testet öleli, a tortúrában kimerülten, fekszenek.)* Milyen kicsi lettél, milyen kis lepkecsontváz! Nagy hajó jön érted, anyácska és hosszú lesz az utazás, lesz kaviár, lesz, amit akarsz, minden lesz, megígérem, aztán odaérsz, Alfréd és...

(K.Á játszani kezd, Johanna visszatér a sivár valóságba, lenyúl Franci ruhájáért.)

ALFRÉD GurkÁnameneominomelitÁrediÁcindertrottenfandelbant...

JOHANNA Szép ember voltál, nagy erős, izmos szép ember a nagymama. *(K. Á.-hoz, büszkén mosolyogva.)* Nagy kurva volt a mama! Hova a jóistenbe araszolgat megint?!

FRANCI *(nem bírja a feszültséget, a kezében lévő ágydeszkát a kocsi alá dobja, majd elindul a nadrág felé, beszakad alatta a padló, Alfréd kabátja útban van, öltözni kezd, nem tudja felhúzni fél lábon a nadrágját, elkeseredetten feladja, leül)* Hullik az agyamban a hó!!

JOHANNA *(mert Alfréd fázik, és magára akarja húzni a deszkát)* Be fogsz esni a résbe, ha ezt csinálod. Látod, ez a rés! Be fogsz esni!! *(Ránéz szétesett családjára.)* Mi a szent szart akar mama?! Tea? Feltegyem a Korda Gyurit? Nem lehetne, hogy eldöntené, a francba már, hogy mit akar?! Beesel a résbe! A résbe! A résbe! A résbe! *(Ráfekszik Alfrédra.)* Na így. Pihengessünk csak, mama. *(K. Á. az első kerékről a rúdra lendül, horgászni.)* A francba, mégsem élhetek egy életen át úgy Alfréd, hogy rajtad fekszem!? Ígérd meg, hogy nyugton maradsz, jó... Egy kicsit... nyugton, nyugton.

FRANCI *(szétrúgja az otthonát, a rúdra ül)* Hess! Rohadék sirályok, menjetek az anyátokba! Hess!

JOHANNA Jaj, anya, minek megöregedni!

ALFRÉD *(Johanna alól feltápászkodik)* Pond-ró-bál...

JOHANNA Szorítsd össze! Ki ne másszanak nekem a giliszták... Szorítsd jól össze! Szorítsd!

K. Á. *(körbe futkos a gangon)* Darabokban rohad a nagyi, darabokban rohad a nagyi...

JOHANNA *(hisztérikusan ered a nyomába, a rúd felé, majd kívül a szekér jobboldalán, hátul, a leesett bal oldalsaroglyán)* Gyere ide! Állj már meg, hallod! Csak kapjalak el! Na, csak kapjalak el! A kurva anyátokat fogtok velem szórakozni, rohadt paraziták *(Franci előtt lefékez)*. Ez meg mi a fenét bámul itt, menjen a fenébe... ne bámulj már, te bamba fasz. *(Alfréd igyekszik lenyúlni a deszka felé.)* Mocorog, mocorog, hova, hova mocorog. Bele fog esni a résbe, bele fog esni *(Hanyatt dönti, a nagyi többet nem mozdul.)*

K. Á. Darabokban szökik az életből a nagyi...

JOHANNA *(K. Á.-nak)* Hogy megszépült az arca! Mintha élne... *(Megpróbálja felemelni a leesett ágydeszkát, Francinak ütközik.)* Leesne a karikagyűrű...? *(Ráhelyezi a deszkát a holttestre.)* Na, egyengessük! *(Mindhárman ráülnek, vasalják a deszkával.)*

K. Á. A pók most is ott ül az ajtófélfák találkozásánál. Hallod, hogy ropognak az állkapcsai a ködben? Sző.

FRANCI A pók nem az állkapcsaival sző.

ALFRÉD *(váratlanul feltámad, deszkástól szétlöki őket)* Felszökünk egy nagy hajóra és huss, kimegyünk Amerikába!

JOHANNA Te is csak akkor tudsz úriember lenni, ha már megdöglöttél, mama?

9. jelenet

UJJÉ, A LIGETBEN

A két fiú és a két lány sikítozva ugrál az elvarázsolt kastély feldobó székében. Majd hirtelen csend, csak a lihegések. K. Á. Schubert dalt énekel: A halál és a lányka

JUDIT Oly vágyteljes itt az élet. *(Nyújtózik)* Úgy kinyújtóznék a fűben, a falban, a fában...

SANYI Az ágyban. Hallod? Azt akarja mondani: az ágyban. Fú, Franci, fú! Micsoda vállak, mellek, micsoda combok, dombok, dimbek, lombok.

FRANCI *(türelmetlen)* Hegedűszót hallok megint.

SANYI Miénk e két nő, ha úgy akarjuk, Ádám.

FRANCI Ne szólíts Ádámnak! Zavar e hegedű vad danája, mely jaját egyhangúan a szívembe vájja. Valamint nagy madarak is suhognak a koponyámon néha át.

SANYI Hát csaljuk el őket a vurstliba. Két pelyhes, forró kis liba. Fogadjunk, hogy csipkés bugyiba... Lehet, hogy nincs is rajtuk... *(Villámgyorsan alájuk mászik.)*

SZ. JÚLIA *(meglátja az alattuk kukkoló Sanyit)* És perecet akarok, ropogóst, és nyalókát, jó nagyot, és léggömbön akarom körbeutazni Afrikát...

SANYI Ez itt már Afrika. *(Felkapaszkodik a rúdra, onnan udvarol.)* A céllövöldébe menjünk először. Lövök neked művirágot, pirosat.

FRANCI *(hirtelen elhatározással Juditot rántja fel, a szájába susogja)* Meghívhatom a vitorlásomra? Dagadnak a vásznaim szép hölgyemény. Minden vásznam kőkemény.

JUDIT Fú. De erős, férfias, gyöngéd... kész költemény.

SZ. JÚLIA *(faképnél hagyva Sanyit, Francihoz, ragadósan)* Felviszel az óriáskerékre?

FRANCI *(Júliának)* Könnyen megszédülök. Talán a hattyús körhinta... az megfelelne. *(Ide-oda siklik a lányok közt, akik mindig mellé akarnak leülni, de ő gyorsabb, és örökké változtatja helyét)*

SANYI Ne etesd az állatokat! Ki van írva: az állatok etetése tilos! *(Sírós tehetetlenséggel, de durván lökve a lányt.)* Mi a szarnak eteted az állatokat?

JUDIT *(hisztérikusan kapja el Sanyit és nyitja ki erővel a száját)* Gyere Sanyi, nyisd ki szépen...

SZ. JÚLIA *(Francinak, kihasználva az egyedüllétét)* Nem engedték neki...

JUDIT Két feje volt a gyermekemnek... Sanyika. És mind a két fejét Sanyikának hívták. Mind a két feje egyszerre volt éhes a Sanyikának. Ha az egyiknek adtam *(letörli Sanyi maszatos arcát)*, a másik elkezdett ordítani. Ha a másiknak adtam, emez kezdte el az ordítást. *(Visszaidéződik számára a gyerek megölése.)* Aztán csönd lett.

SZ. JÚLIA Levágta mindkét fejét a szarosnak, levágta.

JUDIT *(Francinak)* Nézd, olyan a mellem, mint a kő.

SZ. JÚLIA *(Francinak, széttárva köpenyét)* Nézd, olyan a mellem, mint a kő.

FRANCI *(az ujjával számol)* A parton két fa állt. Egymástól körülbelül ugyanolyan távolságra. Gombolkozzatok be!

JUDIT Én félek.

SZ. JÚLIA Én is félek.

K. Á. *(rendkívül izgatottan)* Meg fog baszni benneteket! Meg fog baszni benneteket. Meg fog baszni benneteket.

Franci lágyan mosolyogva ad jelt Sanyinak, aki végrehajtja a két lányon Franci halálos ítéletét.

K. Á. Már a vurstli sem a régi.

10. jelenet

HAJSZA

K. Á. és Teresa befogva a kocsi elé, meztelen testükön lópokróc, mezítláb, rajtuk zabla. A bakon Johanna és Franci

K. Á. Visszajött a Franci.

TERESA Nem emlékszem rá.

K. Á. A Franci, akivel a pincében dugtatok állandóan...

TERESA Milyen pincében? Ki dugott a pincében, te marhanémber?

K. Á. Anyád, az a marha, te kis kurva, te...

JOHANNA Nincs lazsálás, gyerekek, menjen a munka!

TERESA Rosszul alakult a sorsom. Előbb egy gyémántban laktam, később megevett a rozsda.

K. Á. Az szar.

TERESA Ne sajnálj engem, jó?! Ahogy így elnézlek, neked se mehet túl jól. *(K. Á. mélabúsan trappol.)* Nem mondasz semmit?

K. Á. Idegen városok gyöngéd malmait hajtotta zúgó vérem...

TERESA Utaztál, meghaltál. Mit kell ezen cifrázni?!

K. Á. Innen nézve létezik egy ablak, egy függöny, virágcserépbe ültetett leányhajak...

JOHANNA Nincs lazsálás, majmok, menjen a munka!

TERESA A köd mögött dombnak kell lennie. A dombon háznak kell lennie.

K. Á. Messze van?

TERESA Én még sohasem jártam ott. Van ott egy ökörszín villamos is.

K. Á. Vagy csak homok, hideg és homok, hideg homok, homok, homok...

JOHANNA Nincs lazsálás, kutyák, menjen a munka!

TERESA Zavar, hogy meztelen vagyok. Adjátok vissza a ruhácskámat.

K. Á. Adjátok vissza a szvetteremet!

TERESA Adjátok vissza a fodros kabátkámat!

K. Á. Adjátok vissza a harisnyámat!

TERESA Adjátok vissza a fekete nagy bőröndömet!
JOHANNA Nincs lazsálás, patkányok, menjen a munka!
K. Á. Nem merném kinyitni az ajtót, bedőlne rajta a dögszag. Szaladjunk.
TERESA Nagyon nehéz ez a valami a hátamon.
K. Á. Az enyémen is az a valami.
TERESA Már a lélegzetüket is érzem.
K. Á. Kurva büdös jön fel a gyomrukból...
TERESA Ezek meg fognak minket ölni...
K. Á. Meg fognak enni...
JOHANNA Nincs lazsálás, férgek, menjen a munka!!!

A meztelen lovak az utolsókat rúgják, Johanna és Franci sajnálkozó mosollyal nézik. Túlélők.

11.

POKOLI WEEK-END

Az oldalára dőlt szekérről emberi testek lógnak, ahogy kieshettek. Karambol utáni kép. K. Á. küzdi magát fel a roncsok fölé

K. Á. A köd miatt késtem. *(Valahonnan bugyborékol a nevetés.)* Mi van veletek?
JOHANNA Nagyon fog hiányozni majd, mama...
K. Á. Johanna! *(Lemászik hozzá, hogy kihúzza a roncsból, ölelve próbálgatja talpára állítani.)* Nagy hajó jön majd érted, anyácska, és hosszú lesz az utazás, lesz kaviár, minden lesz, amit akarsz, megígérem.
JOHANNA A pók most is ott ül az ajtófélfák találkozásában! Halljátok, hogy ropognak az állkapcsai a ködben? Sző! Mit sző?
JUDIT Süt a pék, süt a pék, s amit süt a pék, megeszi a pók...
K. Á. *(Juditot taszítja odébb)* Csak nem engem szabotálsz, te kis szaros!? *(Visszaszól Johannához)* Felszökünk egy nagy hajóra, huss, kimegyünk Amerikába! Alfréd! Megfoghatom a kezedet?
FRANCI *(Juditnak szánva)* Mit rejtegetsz ebben a szelencében, te?! *(Kételkedő ciccegés hallatszik.)*
ALFRÉD Szégyen, hogy így bántok a nagyanyátokkal! Nem igaz, Madám?
SANYI Darabokban rohad az api.
SZ. JÚLIA Mért nem veszi ki valaki a szarból?
JOHANNA Megette a nagymama lekvárját.
TERESA Hé, maga ott! Mi a fenét fixíroz engem?
K. Á. *(Teresához ér)* Teresa, a mama megvakult. Hogy fogom így elvenni?
TERESA Zavar, hogy néz. A vakok nézése zavar legjobban.
ALFRÉD A Sanyikának két feje van, az egyikből szépen kiszeded a szemeket, és odaajándékozod a mamának. Benyomod neki a másik kettő helyire szépen. Világos?

JOHANNA Valaki kapcsolja fel a villanyt!

SZ. JÚLIA Akkoron most mi megyünk-e, vagy a felhő?

K. Á. *(Francit próbálja életre provokálni)* Neked kötelességed van a családoddal szemben! Mondd utánam Franci: e-té-te.

ALFRÉD Visszajött a Franci? Mikor jött vissza a Franci? Azt mondják, visszajött a Franci. Nekem senki nem mond semmit... Amikor éltem, még Amerikában volt az a trágyalé.

SZ. JÚLIA Na, a vén kéjenc! Vén hülye, pedereszli.

K. Á. *(Sz. Júliát rázza függő helyzetbe)* A durva anyátokat fogtok velem szórakozni, parazita kurvák!

FRANCI *(Judit felé)* Az nem én voltam édeske, és az nem maga volt édeske. Az api volt, édeske, és az én voltam, édeske. És az régen volt és édes volt. Az api belevizelt a tányéromba... vagyis a tenyerembe... és az is édes volt...

K. Á. Most mi...? Mi a franc van itt?! Én félni akarok, félni akarok, ti sok falánk szörnyeteg!

SANYI Persze ez is csak részletkérdés, kí-vül-áll-ó.

K. Á. *(Sanyit téríti magához)* Megmondtam, hogy vacsorára itthon légy!

JUDIT Van még a köd?

K. Á. *(Juditot keni a kocsira)* Nincs köd.

SANYI Van köd. Megyünk?

K. Á. *(újra Francival bajlódik)* Kérem a menetjegyeket. Fahrkarten, bitte! Gyere, lemászunk a falon!

FRANCI *(Sanyihoz)* Ne mondd nekem azt még egyszer, hogy marhanémber! *(Teresának.)* És most kiszedem a beleidet!

JOHANNA Egy portugál miatt!

TERESA Spanyol! Megérthető, a szentségit?!

K. Á. Hogy fogok én ebben a ködben **eljutni**? Nincs köd. Hogy fogok én köd nélkül eljutni?... Minden vonat az én nyakamon tolat?

ALFRÉD El fog múlni a keserű pohár... satöbbi, ésatöbbi.

K. Á. A köd mögött dombnak kell lennie, a dombon háznak kell lennie...

TERESA A comb mögött lágynak kell lennie... légynek kell lőnie... Gyertek, nullák... hullák.

K. Á. Nekem meg kell érkeznem... nekem, nekem... tovább kell mennem... lágy tojást kell ennem... én nem vagyok halott!... nem vagyok akarata az uramnak... nem vagyok ura az a.... nem... ez az én álmom... nem... nem... nem... hogyan fogok én...

SANYI Minden jó lesz, meglátjátok, a delfinek már elérték a partot.

Monoton mozgások, monoton szólások. mintha együtt lennének, s mégis külön. Mint egy rángó emberi test. Lassan nagyon sötét lesz. Kurva sötét.

CSIKI LÁSZLÓ

Vendégdalok

(AZ ALBÉRLET CIKLUSHOZ)

A reményhez

Ami itt földiekkel játszik,
az földi tünemény,
hívogat a tükör túlfelén,
az égen gügye rém.
„Sima szájjal mit kecsegtetsz?
Mért nevetsz felém?”

Erről a vak virányról egyszer
csak odább költözünk,
túlkoros fiainkra hagyjuk
az összes földi bűnt.
„A zengő liget kietlen,
A nap éjre dűlt.”

Nélkülünk, hűlt helyünkön
a fű még mézesebb,
csibészelik rajta majd
a tiszta vérebet.
„Bájoló lágy trillák!
Tarka képzetek!”

Allegro barbaro

Ez a sok fáradt ember: a nemzetem.
Együtt éldelünk egy menhelyen.
Többsége muszájból, én önkéntesen.
Mondhatsz jobbat, majd elviselem.

Úgy beleszoktam pedig már a bajba,
mint aki maga is akarja,
érzem erjedt melegét, s hajna-hajna,
jó velük a büdösben alva.

A jó hír, a jó mód mintha sértene,
akár a bartóki zene.
Nem értem, de attól elvagyok vele –
és öröm-e, hogy megértem-e?

Április

Süt a nap. Jól van. Ennyi a mai hír.
Bérházak közé mer besütni –
jajj, jajj, Guadalquivir!

Függőleges tó az ablak odaát,
pálmává nőnek árnyékukkal
a kis begóniák.

Csóré, párás lányok ringnak ágyukon,
akár lüktető gőzhajóban,
zúg-búg a Yukon.

Pilinkél nesztelen ránk a füstkorom,
állva álljuk ma a jó napot,
mint déli atollon.

Kijön a fényre a vak is, a méla,
önmagát látja, élvezi csak –
ó, ó, Riviéra.

Zeng valami itt, mert zengenie kell,
padláshomály, pincemély –
Seychelle, Seychelle, Seychelle.

Csillog a cserép és, csitt!, csöpög a csap,
felénekelnek az udvarról ingyen
a rozsdálló vasak.

Korlátot, lakatot arany por lep meg,
a boszorkány rázza a paplant,
jön a mentő korvett.

Tündököl a tűzfal és a vén fara,
játszik velünk, forgat a hullám,
Bahama, Bahama.

Azt hisszük, hogy máris barna a bőrünk,
elkövettük együtt s egyedül
a legkedvesebb főbűnt.

Kamaszul a kamasz, lányul a leány,
kukát húz az asszony s visszanéz,
beteljesült hiány.

Jól van. Süt a nap, és éppen vasárnap!
Boldog napja lesz ez, ha hagyjuk,
életnek, halálnak.

KABDEBÓ TAMÁS

Első vér

Az Első vér párbaj kifejezés, de van egy verbális, noha nem jelentésbeli pandantja is.

Vannak azonban olyan egybeesések, melyeket a novellistának – ha a szíve a realizmus felé húzza – jobb elkerülnie, mert kritikusai azokat írói fondorlatnak vélik. Ilyen a hősök egyugyanazon a napon születése, mely szimpla koincidencia, egy a 365-höz arányú lehetőséggel, holott a valóság olykor valószínűtlenebb a legmerészebb fantáziánál is. Buday L., M. és ifj. L., férj, feleség és fiú egyazon napon születtek, nevezetesen augusztus 20-án. (bár különböző években). Ehhez képest meglepetésnek sem hathat, hogy Kálmán és Ari, a szegedi tiszamenti strandon egymásra bukkanó két tizenéves fiatal, egy nagykamasz helybeli srác, és egy pesti süldőlány (gazella-ünő), éppenséggel május másodikán ünnepelték születésnapjukat, jóllehet a fiú 1936-ban, a lány 1937-ben született.

A hűvösvölgyi Arit édesanyja hagyta húgánál, a forró alföldi nagyvárosban, amely Pest pöffeszkedő méretei után a nagykislány számára szerényebbnek és egyszerűbbnek hatott, mint ahogy „Kereszt", Ari nagynénje is szolidabb, rusztikusabb és vaskosabb nő volt, mint az ő édesanyja. Ari hosszúkezű, hosszúlábú, karcsúnyakú sudárfekete nőpalántából szökkent szárba, ki a tiszaparti strandon hol elmerengett, mintha szélcsendben lebegő vitorlást nézne a távolban, hol szökellt, mint aki egy lepke útját követi a napszálltakor enyhülő levegőben. Kálmán kortársaival fejelt a híd szárazföldre araszoló pillére alatt. A kapufákat fűzfavesszők alkották, párost játszottak, partnere egy Kuki nevű, Újszegeden üdülő rózsadombi fiú volt, Fruzsi nagynénje rokona, a másik oldalról; nem ügyetlen, de gyakorlatlan a fejelésben. Kálmán középtermetű, jókötésű, mókusügyességű fiú volt, a páros már ötnégyre nevezetett (a gólokat ő fejelte, kettőt stukkból), amikor egy elpattanó labda az alattuk a parton napozó Ariadnét orron találta. (Serendipity-ből ennyi elég is lenne.)

A nagylány megriadt. Kálmán mellépattant, leszegett fejjel bocsánatot kért tőle, és – miért, miért sem, hisz ösztönösen cselekedett – kezetcsókolt neki. Talán megbűvölte a keskeny, elliptikus körmökben végződő, izmosan elegáns leánykéz. A tétova kerek gazella-szem rögvest mandula-alakúra váltott, ahogy a barna szájszögletbe mosoly költözött. Két kedves ránc pattant táncra a leányka arcán, fogai megcsillantak mint a napfényben a Tisza fodrai. Elnevette magát.

Kálmán, megigézve nézte. Lánytestvére nem volt, unokatestvérei felnőttek, fiúgimnáziumba járt, tánciskolába nem íratták még be szülei, gyér tapasztalatai helyett eddig, ami a női nemet illeti, képzeletére bízta magát. Szerette az *Egri csillagok* Éváját, Jókai Mór és neves druszája, Mikszáth Kálmán leányhőseit, azon a tavaszon pedig rajongani kezdett Lollobrigidáért, kit a Bajazzókban ötször megnézett – a filmre költötte kétheti zsebpénzét.

A fekete lány felült, majd felállt a homokban, kezét nyújtotta: „Ariadné." „Kálmán", hebegte a fiú s végigfutott rajta két felismerés: mivel a lány keskeny, hosszúkás és az ő tömpe orra egymagasságban van, ők maguk is egyforma magasak, továbbá, hogy Ari sötét bőre dióillatú. Orrcimpái megrándultak.

A fiúk folytatni akarták az abbamaradt fejelést, Kuki megjelent a színen. Magas gyerek volt, széles vigyorú, amúgy puhány. Katona apja bebörtönzését, anyja enyhe elzüllését lazán élte át. A szegedi nagynéninél bőven volt kaja, a Tisza vize hűsített, a vakáció hosszúra nyúlt. „Jössz Kálmi? Mégegy gól és vége a meccsnek!"

Az egyből kettő lett, melyeket ők kaptak. Kálmi összpontosítását megzavarta valami, egy csukafejesnél rosszul landolt, megrándította a vállát. Az is lehet, hogy enyhe sérülését eltúlozta. De amikor, öklömnyi gumilabdával a kézben, leporoszkált a partra, a lány már nem volt ott. Elmúlt a nap, majd a hétvége. Kálmán vallásosan kijárt a Tisza-partra, a fejelőpartik megsokasodtak, a folyó apadt, a Dóm öreg harangja kétszer is elütötte a nándorfehérvári tizenkettőt, majd napszállta előtt az Angelust, ám Ariadnénak híre hamva.

Vasárnap, fürdés után, árnynövelő időben, így szólt Fruzsi, a két fiú nagynénje: „Gyertek legények, elmegyünk a Virág cukrászdába, ott adtam randevút barátnőmnek." A fiúk haboztak. A *fagylalt* jeges reménye győzött a reménytelenül unalmas női pletyka ellenében, amelyet az édes díjért el kell majd viselniök. Előbb értek oda, s a csokoládés fakanalacska kiesett Kálmán kezéből, amikor az érkezőket megpillantotta. Dióbarna karja keresztanyja karjába fűzve – mintha pillangó szállt volna a Virág-ra – belibbent Ariadné.

Megtörtént a hivatalos bemutatkozás. „Dehiszen, én már ismerlek téged, az orromra koppintott labdáról. „Dehiszen igen," motyogta a fiú, és kese haja tövéig elpirult. Aztán lassan lassan elővette jobbik eszét. *Lollobrigida szebb,* gondolta, *melle domborúbb, fara kerekebb.* Ariadné hófehér ruhában volt, erre csöppent az eperfagylalt („Jaj Istenem", rohant a toilett-re ledörgölni), visszajőve rózsaszín medállion virított a ruhát belülről bökő két rózsatövis, azaz a két bimbó fölött. A mellékhelység felé menetelő leányon Kálmán kifigyelte fehér batiszt alatt az alsónemű felső gumiját, és a foghagymagerizd fenék izomjátékát. Szódát kért, enyhülést a hirtelen felmelegedésre. (Lollobrigida szebb, Ariadné közelebb volt.)

A barátnők locsogtak. Kuki tömte magába a pazar fagylaltot. Ariadné a kétnapi távollét fantázia-színezte képébe belehelyezte a valóságos fiút. *Valóban iz-*

mos, talán ilyen lehetett fiúkorában Theseus, aki Ariadnét, megmentőjét, Naxos szigetén oly rútul cserbenhagyta. Ám itt és ekkor felfedezték közös születésnapjuk szerencsés koincidenciáját.

Összenevettek. Kálmán újból megköszörülte a torkát: „Szép neved van, de különös. Csak a görög mítoszokban olvastam Ariadnéról."

„Jól kapizsgálod. Anyai nagyapám görög. Nyugalmazott hajóskapitány. Egyszer feljött hajójával Újvidékig. Ott ismerte meg Nagyit. Ott is maradt. Aztán 19-ben Pestre költöztek. Innen van a nevem. Tetszik?"

Meddig maradsz Szegeden?"

„Egy hét múlva jön értem anyám."

„Add meg a címedet."

„Te is a tiedet."

Papírszalvétákra írták, ceruzával. A fiú zsebregyűrte a szalvétát, a lány a táskájába tette.

Hétfő, kedd, szerda a strandon. Ariadné sötét bőre („akárcsak a hableányé" – gondolta Kálmi) csillogott a Tisza vizében. Hosszú haja varkocsban csorgott utána („török zászló" – vélte a fiú).

Ariadné vonakodva jött le Szegedre. Legjobb barátnőjét, Marát, otthagyni? Hiszen Pesten sülve főve együtt voltak. Sikeresen vették fel a harcot hárés jampik és a szemtelen öreg bakkecskék ellen a Palában, de azért megtanulták a nyugati izgalmas táncokat az *Egy pikkoló világos* című filmből, s együtt olvasták, hasonfekve a napon, Kurtzmahler regényeit. („Lapozz már" szólt olykor Mara, aki gyorsabban olvasott.) *És most, lám itt ez a Theseus. Nem dalia, nem zsebcirkáló.* Kálmi kitűnő tornász volt, a cigánykereket szaltó és kézenjárás követte, különprodukció Ariadnénak. Egy újjal sem értek egymáshoz. Népi demokrácia ide, Rákosi rendszer oda, ezt a két fiatalt viszonylag elzárva régimódi úriasszonyok nevelték. Holott a lány megnézte a fiú dagadó izmait és elképzelte a deltás karok ölelését; a fiú a két a bőrnél is sötétebb leányajakra koncentrált, a nevetés közben felfénylő rózsaszín ínyre, az őszibarack-evés közben ki-bejáró fürgén forgó nyelvre. Rokoni arccsókoknál és időzített kézcsóknál tovább mindeddig nem jutott. Csütörtökön volt a *Trubadúr* bemutatója a *Skála* moziban. Kálminak ötven forint dagadozott a zsebében, amit egy fővárosi újság novellapályázatán nyert. „Díj és dicsőség" mondta a lány a strandon, s arra gondolt, hogy talán harmadiknak megérkezett a szerelem. Ilyen lenne?

A fiú archeológus akart lenni, nemrég még Attila sírját szerette volna felfedezni vajmi zsebnautilusszal a Tisza fenekén, Ariadné feltűnte azonban új irányba terelte érdeklődését, gondolatban Hellászba készült, hogy véglegesen kikutassa és bebizonyítsa hol született Homérosz. Ariadnén pirospettyes sárga kartonruha volt, kibontott sörénye a csípejét verdeste, Kálmán szürke pantal-

lója felett atlétatrikót viselt deltái kidomborítására. És apja borotvaparfömjét, noha még nem kellett borotválkoznia.

A földszint leghátsó sorában ültek, a zenét hallották, a filmet nem látták. Egymást nézték a nézőteret vibráló fényekkel csíkozó félsötétben. Kálmán balkarja, óvatosan lopakodó kígyó, átkúszott az ülés támláján és átfogta a lány jóvonalú, bár csontos vállát; a lány jobb keze megmozdult saját ölében, cukorkát dugott a fiú jobbjába, aztán foglya maradt.

Suttogtak. Nem egymást ajnározták. Ariadné azt mesélte el, hogy nagyapja egy olyan szigeten született, melynek felét elnyelte a vulkán, Kálmán pedig azt, hogy jövőre a kötelező orosz és a fakultatív angol mellé felveszi az ógörögöt. Aztán, tíz perccel az előadás vége előtt, a fiúnak segítségére jött lelemenyessége. A második hosszúkás cukorka végét szájával kínálta a tikkadt leányajkaknak, és még maradt elég idő az irigyen illanó percekből, hogy Ari hattyú nyakának finom vonalát le nem borotvált pelyhedző bajuszával fölfedezze. Ariadné remegni kezdett, mintha fázna, holott tűzforró volt a teste.

Másnap nem jelent meg a Tiszaparton. Kálmán csak a keresztanyjával tudott szót váltani telefonon. „Ariadné beteg, leégett a strandon" szögezte le a nő. Kálmán tudta, hogy ez valamiféle mellébeszélés, de miért? Megkérdezte saját nagynénjét, a szókimondó Fruzsinát. „Elsővér", válaszolt az asszony és elmosolyodott. Kálmán egy pillanatra megrettent. „Első vér?", kérdezte félve. „Hogyan? Hát mi nem párbajoztunk tegnap este, hanem..."

Fruzsina felkacagott. „Csacsikám. Arról beszélek, hogy a lányból nő lett."

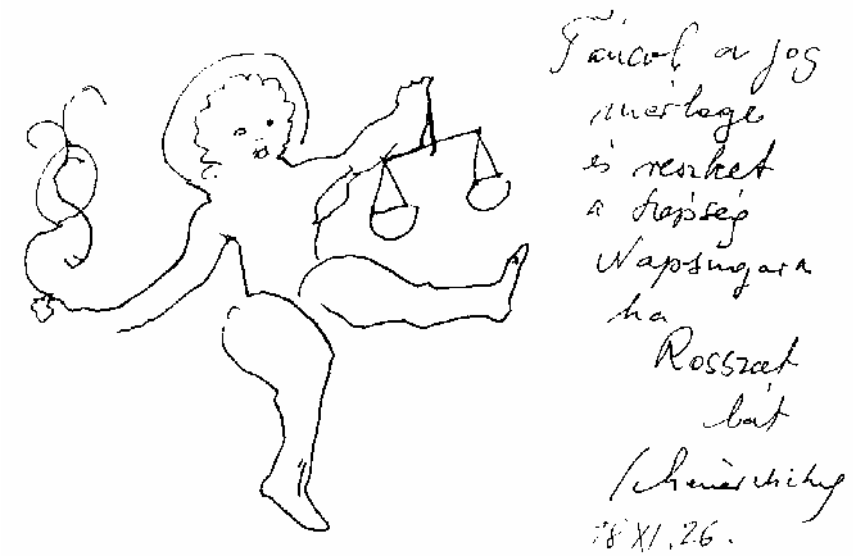

DÖBRENTEI KORNÉL

Helybengalopp

EGY SCHÉNER-HUSZÁRRA

Együltében lovasroham, egyedültében hadiárva,
egy Schéner-huszár vágtat kócsörényű helyben-lovon,
s oly iramban, ahogy a Föld kiforog alóla, gerjed
benne az igyekvéses várakozás, de mint a Zápolya-késedelem
pang a gyorsulása, állóharcban vesztegelve,
csetepatékban magaherdálón ölre menve
a döntő csatába soha nincsen érkezése; naplemente
megülte atilláján fénypászmákból a paszománt,
megannyi aronyhordalékkal kanyargó ciráda,
megnyúzott testén bőr helyett egynyári zsávollyá
sarjadt a hámszövet, s a zsinórozás immár
a nedvedző nyers hús ábrándtalan cicomája,
egyszerre feltámadási kötözött sonka s vitézkötéses
eszme ez a harcmezők vérüledékes gyöngyharmatában
pácolódó áldozati regruta, huszárbojtár,
ki rúgtat kócsörényű helyben-lovon, bolyong
lélekzése isten-pozdorjás kozmikus ködében,
visszafordulni hová, előre meg nincsen, a köztes
létben, égtől távol, földtől innen hibádzik
a távlat; elmocsarasodik a lidérc-kék háttér
akvarellje, hintalovon elgaloppozott portyák
emléke Lehel-kürtnyi bő csöndfoglalatban, a Gold
Medál, verőfénye vesztén, önemésztő után-izzása már
hanyatló alkonyatnak, de hová tűnt a kökényszínű
mente? Hetykén rákanyarintotta a csonthéjas halálra,
viselje az a lét-emlékektől elcsigázott, zupás
próbabábú, csak az élet csupasz, az önnön telt
meztelenségétől átszellemült, a kölykedző kedvtől
szertelen; bagaria-gyásszal adjusztált a huszár
csizmája, rajta se sarkantyú ösztöke-szarva, se sátánpatkó

Isten iránti nógatásra, a csákó forgója
pokol-lobos fájdalomgöb, holdtölte-kövér kín,
amelytől epilepsziás görcsben fetreng a tenger
s homoki végvár a test, hullámsírban gyatra sár...

És a feketére aszott álszíjba, mintha hámba,
beléfeszül a vitéz úr, dölyfös délcegen, felszerszámozva
hát a bátorsága, ereiben a rum rubint kanócán fürge
iramlással végigfut a gyúláng, hogy az önveszejtő attakhoz
az ihlet meglegyen, ám, ha öröklötten gyáva s nem játék
a félsze, lehetne még kordéhajtó, kétkerekű lomha
türelemmel vagy hatlovas hintón feszítő parádés
kocsis, parancsolt-puccosan, ki elegánsan hajt be
egy silány-esélyű megmaradásba, bár számára
nem idénymunka az itt-lét, ínség nevelte huszár,
ki önmaga gebe-táltosa is, ám nem téved
kentaurságba botorul, ládd, mi, telivér balekok
el így lovanunk, tekintetes Ady Endre úr, mindig
átesve, mert átejtve a ránk rótt Ráró túloldalára,
ott Tejút-gyaloglunk bakahuszárként botorka-mód,
míg a közös álmodozástól túros nem lesz a háta;
üresen fényeskedik az ülepcsiszatolta nyereg,
seggragyogás, annyi meddő koptatás után rituális kaptatás
a hegyoromnak minősített szakadékba le, ahol
még a rigófütty is jajszó, amikor a mesebeli
pogácsa lényegünk sivataggá megőrölt,
homokóra-ütemű földfogyatkozása, amikor
emberi arcunk nem tudjuk levedleni többé,
amikor oltárterítő vagy lótakaró borítja
a maszkot s a fakard: feszület vagy fejfa; a huszárnak
nincs több szerep-álma, átugrat a sivár kiszenvedésen,
az élet elől újjászületni lóhalálában
trappol vissza egy üde hősi halálba,
s a maskara-test nyűtt rongya alól a lélek kidereng.

PINTÉR LAJOS

Két séner

SCHÉNER MIHÁLY AJÁNDÉKA

A hetvenöt esztendős, mostanra Kossuth-díjas Schéner Mihály nem tudom, hogyan indult, hogyan érkezett a festészetbe. Nem tudom, kik voltak mesterei, és festészetben, grafikában társai.

Bármely lexikoncikkből megtudhatnám, de inkább ösztöneim alapján szeretném mindezt megfogalmazni.

Schéner Mihály például Nagy Lászlóval és Juhász Ferenccel, a két költővel érkezett. Nagy László vallomásaiból tudhatjuk, hogy mennyire szerette festőnket. Juhász Ferenc pedig époszi bevezetőkkel nyitja meg tárlatait, mely époszi sorokkal én versenyre kelni nem akarok. Az Ő láng körmondatai mellé jöjjenek inkább az én tervezett jég tőmondataim.

Tehát a művészetben testvérei Ők: a bicebócán ballagó Nagy László, aki versében, a Gyöngyszoknyában, elmondotta, hogy az ötvenes évek: jégveréses évek. És újra odalett az emberek vetése.

Másik oldalt pedig karolja, úgy érkeznek, az époszt teremtő Juhász Ferenc. Aki juhász is, tényleg juhász, ül fekete pulikutyája mellett, és óvná, védené, egybeterelné az ő forradalmas Dózsa-népét.

És a festészetben? Biztosan Kondor, az örök kísérletező. Aki művészetében ősi, mint egy barlangrajz, s modern, mint egy atomkatasztrófa.

És bízom benne, testvére, vére Tóth Menyhért is, aki rátette éltét a fehérre. Annak színadta lehetőségére, a fehér-szín parancsolta erkölcsére. Bice-bóca Ő is: Nagy Lászlóval egymás járását segítve elballagtak szépen, lassan a halhatatlanságba.

Ez a föld véráztatta föld, istenverte föld. De mindig volt szántóvető, aki a csataterek letaposott földjén újrakezdje. Volt Erdély, de volt hozzá Bethlen Gábor. Volt Trianon, de fájdalma fölött volt Adynk és Móriczunk. Volt két világháborúnk között operettes, szivárványos örömünnep, de volt Kodályunk, kontrapunkt, ellenpont, reménység. Volt a második világégés és 56, de volt Bibó, és bibói tisztánlátás. Volt millió mondat a zsarnokság nevében, de volt egyetlen illyési mondat a zsarnokság ellen. Van hát remény!

Reményt adó Schéner Mihály festészete is. Szent István-sorozata, Velence-sorozata, virág-sorozata, cipő-univerzuma. Mostani éveink ellenpontja. Mely évek parancsolón kiáltanak ránk: zabálj, rombolj, felejts, fogyassz! Ő pedig,

Miska bátyánk festészetével, művészetével ezt parancsolja: alkoss, teremts, emlékezz, védd magad!

Ebből a kusza századvégből én az Ő parancsolatát, mint nehéz, vizes zsákot veszem vállamra, és mint puttonyt, mint mázsás terhet, mint ajándékot, ezt cipelem át a XXI. századba.

Nekem ez volt az Ő ajándéka.

FESTETTE SCHÉNER MIHÁLY

Kap az ember ajándékot váratlanul is. S ajándék az is, ami olyannyira képlékeny, olyannyira elvont, anyagszerűen ki sem fejezhető. Ez a váratlan ajándék számomra a hetvenhatodik életévében járó, örökifjú festőművész Schéner Mihály barátsága.

Azzal kezdődött, hogy pár évvel ezelőtt rajzait választottam megjelenő kötetem címlapjára. Egy súlyemelő bohócot. Egy rajz-sort. Súlyemelő bohóc. Bohóc-sipkáján virággal. Később a súlyt fölemeli, de a virág lehull sipkájáról. Üzenetet éreztem e rajzokban: hogy mi vagyunk azok, a világ súlyemelő bohócai.

Schéner Mihály ezt követően eljött, és beszélt könyvem premierjén. A Kaláka együttes zenélt, a bemutató kapcsán pedig egymás fény- és bűvkörébe kerültek ők is, a nyolcvan felé bandukolók, de egyenes derekúak: Schéner és Vekerdi László.

Később két verset is írtam képeiről, képei kapcsán. Egyet Szent István sorozatához, egyet pedig cipő sorozatához. Hiszen lefestette az én cipőimet is, kertész cipőmet, a szakadtat, és egyetemi éveim bakancsát, a hétmérföldet lépőt.

Kapcsolatunk akkor vált legendásan széppé, mikor Miska bátyám kigondolta, hogy Budapest és Békéscsaba között ingázván, hisz e két városban kétlaki életet él ő, én félúton, Kecskeméten épp útba esem.

Egy napon váratlanul megcsördült a telefon, ő jelentkezett, és javasolta, találkozzunk a város határában lévő benzinkútnál, ott fog átrobogni.

A megbeszélt időpontban találkoztunk. Ismerőse, aki autón fuvarozta, készséggel kipakolta a fűre a Mester legújabb képeit: álltunk, tanakodtunk a legújabb festmények fölött. Schénernek akkor jelent meg új könyve is, lehajoltam eléje, hogy – más lehetőség nem lévén – a hátamon dedikálja számomra az albumot.

A benzinkutas is előkerült. Kiderült, hogy távoli ismerős. Elmondta, hogy nem ilyen találkozókhoz van szokva, nem ilyen gyönyörű benzinkúti tárlatokhoz! Hanem mihez? – kérdeztem. Ahhoz, hogy fekete Mercedesek érkeznek sorra. Ha sok fekete, elsötétített üvegű Mercedes áll a benzinkút parkoló-

jában, akkor már érzi, hogy baj lesz. Rövidesen lecsap a kommandó, autóik mellett megbilincselten fekszenek az alkuszok, s kezdődik a gyönyörű autók tételes szétszerelése. Hát efféle randevúkhoz van ő szokva, felelte.

Mi meg csak állunk a parkolóban, Schénerrel lapogatjuk egymást, rég látott ismerősök, új és új képei kerülnek elő a csomagtartóból, teszi őket a fűre, állunk fölöttük. S mikor mindent visszapakolunk, mikor a festővel már elrobogott az autó, s végignézek magamon, akkor látom, a frissen festett, még nem száraz képektől tetőtől talpig (nadrágom, kabátom nagy foltokkal ékeskedőn) festékes vagyok. Díszlik rajtam a piros, sárga, a zöld. De ki nem mosnám. Le nem sikálnám!

Mutatom mindenkinek büszkén magamon a festék száradó foltjait, s mondom dicsekvőn: festette Schéner Mihály!

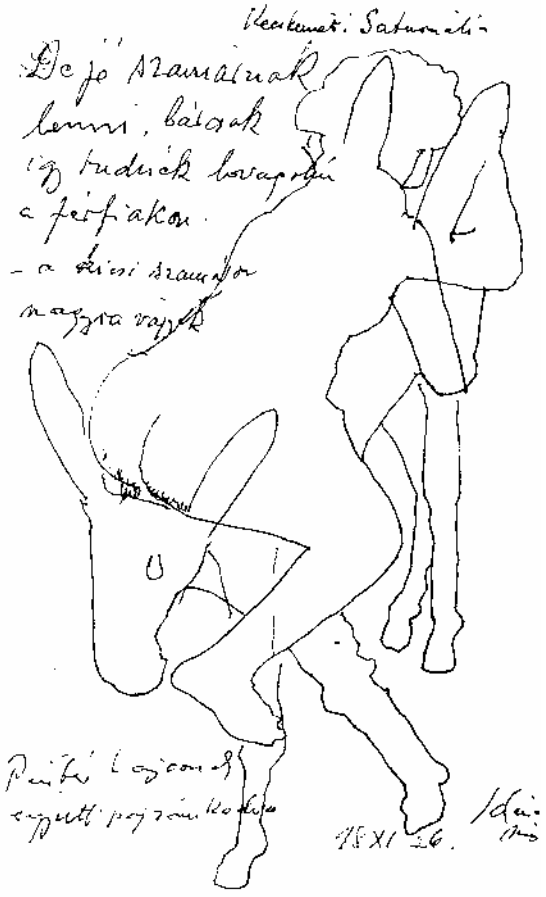

BALOGH TAMÁS

Bokaviadal

„Vegyítenem kell emlékeimet, környezetemből kapott információkkal, a műtét utáni napra vonatkozóan. Nem szívesen teszem, mégis kénytelen vagyok vele, hiszen utóbb el kellett ismernem, hogy helyzetem belső felismerése térben és időben súlyosan megzavarodott."

(Karinthy Frigyes: Utazás a koponyám körül)

„Regényhős akarok lenni", szólt hozzám a harmadik napon Radvánszky Olivér. Mert, magyarázta, a regényben minden megtörténhet. Még az is, hogy ő boldog legyen. Erre azt feleltem neki, jól van, majd meglátom, mit tehetek érdekében. És gondolkozni kezdtem.

Megjegyzem, tényleg ráférne Olivérre egy kis segítség: ahogy bekerült ide, a 242-esbe, az is ezt bizonyítja. Tegnap mesélte el: éppen hazafelé ment, sötét volt már. Észrevette, hogy odabent világos van. Nocsak, gondolta, talán betörő vagy valami egyéb meglepetés. Közelebb osont, egészen az ablakig, belesett saját lakásába. Amit látott, először el sem hitte. Nem betörő volt odabent, nem is egyéb meglepetés (pl. Johanna), hanem ő maga. És éppen öngyilkosságra készült. A benti Olivér szerzett valahonnan egy automata pisztolyt, azzal próbálkozott: hol a halántékához emelte, hol a szájába vette. De a ravaszt sohasem húzta meg. A kinti Olivért sem vette észre, aki így nyugodtan nézte végig saját maga tutyimutyi tehetetlenségét, viaskodását a halállal és az élettel. Aztán kinti Olivér megunta benti Olivér nyüglődését, bement hozzá. Leültek beszélgetni. Hogy miért is akar ő tulajdonképpen öngyilkosságot elkövetni. És az egyik benti Olivér elmondta a másik benti Olivérnek, hogy neki semmi sem sikerül, őt nem szereti senki, meg sokat iszik, s bár mindig leszokik róla, mindig vissza is. Ugyanígy van a cigarettával. Mondja, semmi nem megy neki. Tessék, látja, még az öngyilkosság sem. Erre a másik benti Olivér elgondolkozott, és belátta az egyik benti Olivér igazát. Tényleg szerencsétlen alak. Elhatározta, segít rajta. Elkérte a pisztolyt és lelőtte. Hogy hogyan lett a lövésnek bokatörés a következménye, senki sem tudja. Nem emlékszik semmire. Én már akkor sem nagyon hittem el neki, ma meg egyáltalán nem, mert igencsak ellentmondásba került magával, hiszen ma azt is elmondta, hogy a nyolcadikon lakik. No, akkor hogyan is kukucskált be az ablakon? Csak úgy, hogy valójában ipari alpinista. Radvánszky Olivér, falmászó. Szpájderoli. Egyébként

tökéletesen mindegy, akárhogy is történt, most itt fekszik a melletem levő ágyon.

Őmellette egy olyan fickó tengeti napjait, akinek senki nem tudja a nevét. Még az orvosok sem. Mi csak úgy hívjuk, Vaszi. Tök úgy néz ki, mint Vaszlavik: hosszú, egyenes haj, most már tiszta, de amikor bekerült, ocsmány mocskos volt. Bajsza is van neki. Amúgy semmi különös, egy szimpla bokatöréssel került be. Állítólag verekedés közben szerezte: éppen az újszegedi ligetben sétált, amikor látta, hogy egy leányt – akiről később megtudta, hogy a Móra Kollégiumban lakik, de egyébként komáromi és hogy harmadéves a JATÉ-n – erőszakosan molesztál két részeg fiatalember. Hogy csak kirabolni akarták-e és/vagy taperolni, esetleg további és durvább dolgokat is tettek volna vele, soha senki nem tudja meg, hiszen Vaszi – a sötétből mellé jük toppanva – igencsak meglepte őket. Az egyikről kiderült, hogy karatézik, ez egy ügyes alsó kaszáló rúgással eltörte Vaszi bokáját, a másik pedig egy bézbólütővel fejbevágta; emberünknek fel is szakadt a jobb szemöldökénél a fejbőr, összevarrták azt is, látszik a három öltés. De Vaszi nem adta föl: megvédte a leányt, leütötte a két támadót azzal az éjjeliszekrénnyel, ami éppen nála volt, és – mint aki jól végezte dolgát... és tényleg! – törött bokával, felhasított fejjel elkísérte a lányt a kollégiumba. Valami igazság azért lehet a történetben, mert a lány járt itt tegnap és hozott Vaszinak egy sálat, amit az éjszakai kaland után kötött a hősnek, ajándékba persze, hálaként. Aranyos lány. Bele is szerettem rögtön. De ma már nem emlékszem az arcára.

Vaszi mellett, az én ágysorom másik végén, az ajtóhoz legközelebb Kóbor Árpád fekszik. Bár neki is bokatörése van, azt állítja, már olyan régen döglik idebent, nem is tudja, hogyan történt. Lehet, hogy nem mond igazat?

Vele szemben egy transzvesztita „pihenget", aki Narcisse Lemon néven mutatkozott be. Citrom Nárcisz. Nárcisztikus savanyú. Nocsak, hát nem bokatöréssel fekszik itt?! Ez egy ilyen szoba, ez a 242-es. Kettő kivételével majdnem mindenki bokatörés miatt van itt. A „majdnem" szó értelmére még visszatérek, amikor a velem szemben lakó betegről mesélek. No, de Nárcisz: olyat mesélt, ami elbizonytalanított abban, hogy a második emeleten, a traumatológián vagyok. Kezdtem úgy érezni, hogy inkább magasabbra, az ideg- és elmeosztályra kerültem, csupa stikkes pasi és egy transzvesztita közé. Nárcisz saját elmondása szerint úgy került ide, hogy múlt hét szerdán felhívta kedvesét, hogy feltétlenül találkozniuk kell, mondjuk fél kettőkor a Béke Tanszéken. A kedves meg is érkezett, hamarabb egy kicsit, de hát ez nem volt baj. Beszélgettek, Nárcisz odaadta neki a szülinapi ajándékot, aminek a másik nagyon örült, és megbeszélték, hogy este is találkoznak majd, mégpedig Nárcisz lakásán. Így is lett: jött a kedves. Kapucsengő, leszaladni, feljönni, leülni egymás mellé, fogni egymás kezét és arról beszélgetni, hogy de nagyon szeretjük egymást. Én 1997 szeptembere óta szerelmes vagyok beléd, drága, mondja Nárcisz, mire

a másik elmosolyodik s azt feleli, tudom. Nem baj, kérdezi Nárcisz. Nem, feleli a másik. És te szeretsz, drága, kérdez újból Nárcisz. Igen, nagyon szeretlek, de csak mint embert. Ó, sajnálkozik Nárcisz, akkor nem is leszel a párom, kérdezi. Nem, feleli a nem-pár. És távlatilag van kilátás rád? Nincs, feleli Nárcisz kedvese, és hosszan a másik szemébe néz azokkal az égszínkék szemeivel. Nagyon szép szemei vannak, gondolja Nárcisz, és ezzel a gondolattal a fejében kiugrik a nyolcadik emeletről. A kedvese csak nézi égszínkék szemeivel. Furcsa eset, nem igaz?: Nárcisz a nyolcadikról ugrott ki, feltehetően öngyilkossági szándékkal, és másnap reggel a tükör előtt találták meg, egy kalapáccsal a kezében.

Mellette fekszik Krajczi, a focista. No, ő az egyik, akinek nem bokatörése, hanem térdszalag-szakadása van, de csak részleges. Mit ad a kicsoda, éppen focizott, amikor a malőr megtörtént. Ez hihető, nem? Csövek lógnak ki belőle, azokon keresztül két műanyag palackba csurog a trutyi. Rendes srác, azt mondta, majd meglátogat, ha felénk jár, mert úgyis hamarabb fog újra járni, mint én.

Az ő balján Májsz röhög. Éppen azt meséli, hogy Olivérnél nagyobb pancsert még életében nem látott. Merthogy az előbb volt lent Olivérrel a földszinten, mert Olivér negyedik napja nem tud szarni. A műtőasztalon kiadott magából mindent. És tudja, hogy az ötödik napon jön a beöntés, ekkora csővel csinálják, mutatta az egyik nővér. No, megesett a Májsz pici szíve a jobb hármason (ez ugye Olivér, jobb ágysor harmadik hely), és elkísérte kávét inni és rágyújtani, mert ugye a koffein is, a nikotin is emésztésserkentő, külön-külön is, nemhogy együtt. Nosza, Májsz már akkor elkezdett röhögni, amikor meglátta, ahogy Olivér a járókerettel mint igyekszik utána: dőlt jobbra, meg balra is, megy mindenhogy, csak egyenesen nem. Este volt ekkor, a büfé már nem üzemel, csak az automata. Ott viszont nincs szék. Nem baj, odamegyünk, lihegte Olivér, és ment is szorgosan. Odaértek, Májsz előcsalogatta a két kávét és varázsolt két szál cigit. Olivér hátradőlt a falnak, egy lábon állt, egyik kezében a műanyag pohár, a másikban a cigi. A harmadik slukknál elkezdett a tartólába kicsúszni maga alól. A másikat nem terhelhette. Kiabált ő, hogy segítség, Májsz, segíts, de az csak röhögött, meg sem bírt mozdulni egy ideig. Aztán felhúzta Olivért. Amikor már elfogyott a kávé, és már csak az utolsó slukk volt hátra, Olivér lepöckölte a hamut. Véletlenül a parazsat is. Éppen a műtött (bal) lábának harmadik és negyedik ujja közé. A parázs befészkelte oda magát, a láb nem mozgott sehogy sem, Olivér meg kiabált, hogy segítség, Májsz, segíts már, de az csak röhögött. Nagyon röhögött. Aztán a parázs kihunyt, és a hamu végül is lekerült valahogy Olivér lábujjai közül a földre. Májsz meg most is ugyanúgy röhög, mint akkor. Egyébként neki is részleges térdszalag-szakadása van, de ő nem focista, mint Krajczi, hanem tájbokszos. Érthető hát, hogy

tájbokszolás közben történt meg vele, ami, de nem meccsen, hanem edzésen. Májsz is szereti a sört.

És végül, velem szemben ott üldögél az ágyon Balogh Tamás. Neki nincsen semmi baja, ezért volt az előbb a „majdnem". Róla már a megérkezésekor azt gondoltam, hogy nem normális, és ezzel a többiek is így voltak, amikor aztán elmesélte, hogy egészséges létére miért akart kórházba kerülni, akkor aztán végképp bebizonyosodott igazunk: Balogh rendőr. Vagy legalábbis ezt mondja magáról. És azért van itt, mert egy olyan rendkívül veszélyes skizofrén-pszichopata gyilkost üldöz, aki a szemtanúk szerint egyszer sántít, egyszer nem, attól függően, hogy lányt/nőt vagy fiút/férfit támad meg, és ha sántít, akkor – a fültanúk szerint – mindig azt mondja, hogy azért sántít, mert nemrégen bokatörése volt. Balogh nyomozó pedig meg akarja ismerni a bokatörés utáni lélekállapotot, azt, milyen bokatörötten lenni, bele akarja magát élni a bokatörött gyilkos helyzetébe; ő akar lenni a gyilkos. Bár tudjuk róla, hogy szelíd ember, mégis félek tőle egy kicsit: mi van, ha magát üldözi? A gyilkos legjobb álcája, ha rendőrnek adja ki magát. Egyébként egyfolytában valami Kingát vár, hogy majd a lány meg fogja őt látogatni, tudja, mert két szív ha összedobban... Újabb áldozat? Így szemeli ki őket? Nem tudom. Mindenesetre régóta figyelheti már, mert sokat mesélt a lányról: hogy szeret csocsózni, hogy égszínkék szeme van és most barna haja, mert az angyal most tért vissza a természetes hajszínéhez, mert amikor megismerte, akkor éppen vörös volt, előtte azonban – mint megtudta – volt fekete is és szőke is, és amikor Kinga készült a ballagására, elhatározta, hogy kiszívatja a feketét a hajából, el is ment a fodrászhoz, az ügyködött is, csakhogy nem egészen jól, mert a másnapi ballagáson a lány testvérének könnyű volt a videokamerával követnie őt, hiszen ekkor éppen narancssárga haja volt. Az viszont vitathatatlan, hogy Balogh jó mesélő: olyan szépen beszélt Kingáról, hogy a végén az egész szoba már őt várta, mindenki rá volt kíváncsi, én pedig – azt hiszem – bele is szerettem. De most gyorsan ki is szeretek belőle, nem akarom, hogy Balogh bosszút álljon rajtam emiatt. Majd lesz a lányból epizódszereplő a regényben. Úgyis olyan szép neve van: Kinga. Kinga. Hogy milyen, az mindegy.

Ja, és még itt vagyok én is: én, Vikomm Oszkár. Rólam meg majd kiderül, hogy ki vagyok és hogy hogyan kerültem ide, a 242-esbe. Vagy nem.

Szóval Olivérnek sietnie kell azzal a kakálással. Ezért hát kért két szem hashajtót az egyik nővértől. Be is vette őket szorgalmasan, majd lefeküdt. Reggel aztán, amikor mi felkeltünk, ő már nem volt a szobában. Olyan sokáig volt kint, hogy azt hittük, eltűnt. Vagy hogy nincs papír, és ő csak ül és ül, és várja, hogy menjen valaki. Olivér ott ül hát a vécén és a lét fontos kérdésein gondolkodik. Erről pedig most Brecht *Orge éneke* című verse jutott az eszembe, a *Baal* című darabjának egyik betétje. Ferfendrunk effekt. Idegenedj el mindentől, és megtalálod önmagad. Jó gondolat, mi? Szóval Olivér csak nem jött, csak

nem jött, aztán igen. Megjött. Nem lesz beöntés, mondja és vigyorog. A vigyor azonban azonnal el is tűnik az arcáról, „rohan" ismét kifelé. Úgy fest, működik a hashajtó.

No de kanyarodjunk vissza a történet elejére. Olivér a novella első tagmondatát a harmadik napon mondta nekem, a negyedik napon ment le kávézni-cigizni Májsszal és ekkor kért hashajtót, az ötödik napon pedig úgy elindult ezektől a hasa, hogy nem is érte utol, így aztán inkább egy helyben maradt, a vécén mégpedig. De nem a harmadik napon kerültünk mi ide a 242-esbe.

Mert nyugodtan beszélhetek többes számban: talán rájöttek már, hogy ez a szoba tele van misztikummal és mindenféle valószínűtlenséggel: mintha nem is valós szoba lenne, hanem egy kísértetkastély lakosztálya, csak bokatöröttek számára, netán csak kitaláció valaki ködös agyában. De hát a tény, hogy mi nyolcan itt fekszünk, hogy naponta fél négykor jönnek az éjszakás nővérek és kicserélik az ágyneműnket, hogy a reggeli vizit már tisztán és rendben találjon minket, nos, ez a kényelmetlen rendszeresség minden reggel bizonyságot nyújt afelől, hogy mindez kemény valóság. Kemény, mint a Black Sabbath. Bár hajnalonként még kicsit kába vagyok, és talán még azt is képes lennék elhinni, hogy mindez csak félálmomban történik velem, mégsem hiszem, mert tudom, hogy csak kicsit kába vagyok, mert hajnal van még nagyon, és így, tudva azt, hogy akár azt is gondolhatnám, hogy csak képzelgés az egész, hogy ez csak egy lehetőség, bebizonyítom magamnak, hogy a fikció fikciója maga a valóság, és tudom mindegyik percben: itt vagyok a 242-esben.

Miért is mondtam el mindezt? Mi vitt rá erre a zavaros gondolatmenetre, amibe talán bele is gabalyodtam? Hogy ez olyan misztikus szoba, ez a 242-es. Mert hogy ugye nyolcan lakunk benne már majdnem időtlen idők óta, és hogy majdnem egyszerre is érkeztünk. Illetve Májsz és Krajczi egy nappal korábban, Kóbor meg nem emlékszik rá, hogy mikor, de én tudom, hogy velünk együtt jött, csak azt hiszi, hogy évek óta fekszik azon az ágyon; no meg Balogh, akinek még lázlapja sincs, tehát meg sem tudom lesni rajta, mikor jött be nyomozni, ő pedig nem árul el semmit, csak azt, hogy majd akkor fog elmenni, ha Kinga megjön, mert őt majd haza fogja kísérni. Tehát elmondhatom, ugyanannyi ideje vagyunk mi nyolcan itt, a 242-esben.

Csak azt ne higgyék, azért beszélek, hogy az idő teljen. Bár abból van itt elég. Más sincs, úgymond. De már nem sokat kell kibírnom itt: most ébredtem, nemsokára jön értem az alkalmi mentő és hazavisz.

Szóval megérkeztünk ide az első nap, és rögtön meg is kérdezték tőlem a többiek, hogy sikerült eltörnöm a bokám. Mondom, nekem nemcsak olyanom van, hanem még ínszalag-szakadásom is, és a bokacsontból is letört egy 3x3 milliméteres darab. No jó, mondják, akkor ezeket hogy szereztem be. Hát úgy, hogy sétáltam az utcán, éppen Szarvas cimborámhoz igyekeztem, és rosz-

szul léptem, a lábam magam alá fordult, és úgy. El sem estem, csak akkor ültem a földre, amikor elfáradtam. És hogy egy csomó ember elment mellettem és senki sem akart segíteni. Be voltál baszva, mi, kérdezte Májsz. Nem én, feleltem, csak volt nálam négy üveg sör, azt vittem, mert hát a látogató ne érkezzen üres kézzel. De nem hitték el. Azt mondták, csak rám kell nézni, atom másnapos vagyok. Hát, tényleg nem festhettem valami szépen: mocskos volt a hajam és rendezetlen, mert éppen aznap este mostam volna meg, és fáradt is voltam, mert a fájdalomtól nem tudtam aludni. Mert hát csak másnap hívtunk Szarvassal mentőt, addig náluk voltam, mert azt hittem, csak húzódás vagy bicsak, volt már ilyen, másnapra mindig rendbejött. Megvacsoráztunk. Lefeküdtünk. Aztán másnap meg már ide is értem, közétek, fiúk, illetve nem teljesen.

Az őket nem érdekli. Van-e csajom? Ojjé, mondom, nagyon szeretjük egymást. És hogy néz ki? Aranyos. Van neki melle, feneke, arcocskája, két szép szeme. Milyen színű? Mondom, az attól függ. Hogy milyen színű blúz van rajta. Ha kék, akkor égszínkék szeme van neki, ha zöld, akkor tengerzöld. Ilyen költőien fogalmaztam, tetszett is nekik. És milyen a kapcsolatunk? Mondom, erről csak annyit, hogy először a trolin lett az enyém: utaztunk a túlzsúfolt 9-esen, ki tudja már, hová, hiszen sem ő, sem én nem arrafele lakunk, mindegy, no, mint a heringek, és a tömeg egyre közelebb nyom minket egymáshoz, és még, és még, és még egy kicsit, s mi rájövünk, úgy nyerünk még helyet, úgy férünk el jobban, ha testünk egybecsusszan. Nohát, így. Reggel, amikor felébredtem, egyedül feküdtem az ágyban, s azt hittem, csak álmodtam az egészet. De amikor kedvesem megjelent frissen főzött kávémmal az ajtóban, és azt mondta, hogy többet kellene trolival mennünk főidőben, akkor már tudtam, hogy valóság volt az mindenestől. Erre azt mondták, ilyen nincs, ne szívassam őket. Jó, ha nem hiszitek, ti dolgotok, de akkor soha többé ne kérdezzetek tőlem semmit.

De most elvileg nem magamról akarok beszélni, hanem inkább Olivérről, mert ő kért meg engem a harmadik napon, hogy írjam bele a regénybe. Mert a második napon kiderült rólam, hogy én bizony írással foglalkozom. Ekkor Májsz azonnal megkérdezte, hogy van-e nálam valami magamtól. Teszem azt, éppen volt. Mindig van, he-he. Odaadtam neki, elolvasta, és azt mondta, egész jó. És ha egy tájbokszos azt mondja, hogy egész jó, akkor az tényleg. És Krajczi, a focista is azt mondta. És a többiek is, kivéve Baloghot. Ő azt mondta, szerinte dolgozzam még rajtuk. Tegyem el őket egy időre, mondjuk egy hónapra, aztán majd elválik, hogy akkor mit gondolok róluk. Mert szerinte akkor már biztosan változtatnék rajtuk. Téved. Mácsó vagyok, sohasem változtatok. Úgy vagyok tökéletes, ahogy vagyok, így az írásaim is. Ezt vehette észre Olivér is, ezért kért meg – állítólag végső kétségbeesésében – arra, hogy faragjak belőle regényhőst. Oké, feleltem, majd meglátom.

Fura ember ez az Olivér. Legalábbis arról, amit magáról mesélt, mert mesélt eleget, elvégre ez volt a dolga a 242-ben, abból ez derült ki. Itt volt például a műtétje: nem altatták, mert meg volt fázva, és úgy kockázatosabb, mint rendesen, szóval nem altatták, csak érzéstelenítették. Egy nagyon csinos és aranyos doktornő a műtét előtt egy órával mosolyogva odalépett az ágyához és elmesélte neki, hogy kockázat mindig van, de hát érzéstelenníteni ugye kell, és hogy hozzájárul-e ahhoz, hogy esetleg nem éli túl. Hát persze, és Olivér már alá is írta a papírt. De mondják meg a szerelmemnek, hogy nagyon szerettem, jó? Ugyan már, Olivér, mosolygott a doktornő újra, olyan szépen, hogy Olivér egy kicsit azonnal bele is szeretett. Könnyen lesz ám az ember szerelmes a kórházban. Mint a börtönben. Elég egy női látogató, máris az egész szoba bele van zúgva. Naná. Aztán kapott egy kis zsibbasztót, eltolták egy hideg helyiségbe – minden zöld volt benne –, melyről kiderült, hogy a műtő. Elég zavaros emlékei vannak. Tele volt nyomva mindenfélével. Karjából kilógott az infúzió csöve. Arra gondolt, hogy nem volt neki elég, amikor először röntgenezték, akkor egy állítólag szakképzett ápoló nekitolta őt a tolókocsival egy padnak, a lába persze elől, agya meg mintha robbant volna egyet, aztán a röntgen, aztán visszafele meg a takarítónéni ment neki a kis kocsijával, melyen partis, seprű meg ilyesmik voltak ugye. Lehet, hogy valójában ekkor tört el a lába. Amit most műteni fognak. Sokan állták körül. Látott már ilyet filmen. Sok a kórházas sorozat. Az emberek szeretik nézni a műtétet? Ő nem. Átélni még kevésbé. Most meg főleg nem, hogy ez az első. Mert eddig csak háromszor volt kórházban, mindháromszor látogatóban: először nagyanyjánál, aztán anyjánál, utoljára pedig az éppen aktuális szerelménél, akihez először nem is akarták beengedni, mondván, nincs látogatási idő, menjen másnap, de hát ő csak kidumálta: mutogatta a virágot mindenkinek, hogy azzal mi lesz másnapra, csak nem adhat másnapos virágot annak, akit szeret, engedjék már be. Teljesen ismeretlen volt tehát neki a műtő, mint valóság. De legalább volt ott ismerős: ott volt az a doki, akitől – amikor még csak egy hideg folyosón feküdt jó ideig – megpróbált újságot kölcsönkérni, de nem kapott, unatkozott és fázott tehát tovább egy szál lepedő alatt, és ott volt ugye az altató-orvosnő, még mindig nagyon kedvesen mosolyogva, akit újra meglátva Olivér attól tartott, hogy egész műtét alatt merevedése lesz (később megtudta, ezt gondolnia mekkora marhaság volt), és ez a nagyon kedves szőke hölgy akkorát bökött a gerincébe egy akkora injekcióstűvel, hogy agyában ismét egy robbanás, de nem haragudott rá érte, elvégre szerelmes volt már ekkor. Aztán amikor valami csipeszt tett az aranyvirág az ő mutatóujjára, akkor azt mondta, tudja ám ő azt, hogy az micsoda: mozgásérzékelő! Nem, mosolygott ismét a dokinéni, az vérnyomásmérő. De nem lehet az, nincs benne olyan alkatrész, ami mérne, bizonygatta Olivér. Akarja megnézni, kérdezte a dokinéni. Igen. Megmutatta. Olivér nem látott semmit. Nekiállt hát bizonygatni, hogy az mégiscsak mozgásérzé-

kelő, mert ő látta Steven Seagal *Ölve vagy halva* című filmjében, tetszik tudni, abban, amikor az elején lelövik és mindenki azt hiszi, hogy meghalt, de túlélte, csak kómába került, és egy kómásokat kezelő központba került, ahol megnőtt a szakálla és az egyik ápolónő teljesen belezúgott és a Seagal farkát mutogatja a másik ápolónőnek, aki csudálkozik annak méretein és irigykedik az egyikre, amiért az hamarabb vette észre és hamarabb került ilyen meghitt viszonyba Seagallal, no, szóval amikor hét év után a hősbe visszatér a lélek, akkor először a mutatóujját mozdítja meg, azon meg ott van egy ugyanilyen izé, egy ilyen mozgásérzékelő, mert ez az, és az is az volt, azért kezdett el rögtön pittyegni egy gép a másik szobában, de ha vérnyomásmérő lenne, akkor nem az pittyegett volna, de mindegy, mert úgysem vették észre, és amikor jöttek a gonosz bácsik, akkor a kómából alig magához tért szegény Seagalnak egyedül kellett menekülnie... A doktornő meg csak mosolygott és fogta a kezét. Tutira belémszerett ő is, gondolta Olivér. Aztán még mesélt egy viccet a műtőorvosának (két féldisznó megy a sivatagban... és teljesen össze vannak nőve), aztán mégiscsak kapott egy maszkot és valami kellemes szendergést előidéző lég áramlott a tüdejébe, az aranyvirág dokinéni pedig fogta a kezét és mosolygott és mosolygott és mosolygott... aztán Olivért felébredt, körülötte sok ember, ugyanazok, aki egy pillanattal azelőtt. A különbség csak annyi, hogy a dokinéni nem fogta a kezét, hogy nem érzett semmit, és hogy a saját mocskában feküdt. Mert hát gerincérzéstelenítésnél elernyed minden izom odalent (ezért nem állhatott a farka műtét közben ugye), természetes hát, hogy odacsinált, előfordul. Kiderült, hogy készen van. A műtét sikerült, egyben van a lába, sőt, bónuszként kapott két rögzítőcsavart is bele. Ezután visszatolták a szobájába, a 240-esbe, ahol nem igazán tudott magáról. Csak annyit észlelt, hogy egy idő után kurvára elkezdett fájni a lába, hogy nem tud aludni a fájdalomtól, hogy csak öregek veszik körül és Sanyi, az autóbalesetben gerincét tört srác, és hogy a jobbján fekvő öregúr megette a végbélkúpot, mert azt hitte, hogy az a vacsora desszertje; de hát a vacsorával együtt hozták neki, egy tálcán. Megjegyzem, végül is ugyanoda jut, csak elölről, nem hátulról. Aztán éjszaka csak addig esdekelt Olivér az ápolóknak, míg nyomtak egy fájdalomcsillapítót az infúziójába, és akkor talán kevésbé fájt neki. Másnap pedig áttolták hozzánk, és megismerkedtünk.

Most is itt fekszik a mellettem levő ágyon.

Szóval a második nap. A látogatók fokozatos beszivárgása a 242-esbe ekkor vette kezdetét. Sorban: először Olivér unokatestvére érkezett meg. Ő csokis nápolyit és olvasnivalót (újságot) hozott. Aztán megjött az apja is, ő még több olvasnivalót hozott, Herman Hesset (*A pusztai farkas*), Italo Calvinot (*Amerikai előadások*) és Kinget (*Nem jön szememre álom*). Meg csomó keresztrejtvényt. Látni fogjuk, hogy Olivér különösen ez utóbbiakkal jegyezte el magát. Miután elolvasta Calvino könyvét, éjjel-nappal rejtvényt fejtett. Még akkor is,

amikor fél négykor megjöttek a használt lepedőkért. Vonzódása eme agytornához félrevezető okból eredt: nem akart gondolni semmire. Senkire. Johannára főleg nem. Tudta, a nő tudja, hogy ő itt fekszik bokaszegetten, és ami történt, részben miatta történt, és ha akar, bejön, ha nem, nem, Olivért ugyan nem érdekli. Ő regényhős akar lenni, és a való világ már nem igazi élettér számára, mondogatta.

Aztán jöttek mások is: Májszhoz megérkezett szép szőke kedvese, ami nem meglepő, hiszen minden nap jött hozzá kétszer. Krajczihoz a családja járt és a csapattagok. Tényleg, tájbokszosok is jöttek Májszhoz. Meg szülők is. De legtöbbet mégiscsak a csaj.

Kóborhoz nagynénje érkezett meg. Ő patikatulajdonos és -igazgató, mindenféle egészséges dolgot hozott hát: gyümölcslevet és Coca-Colát, almát és nápolyit, zsebkendőt, pénzt.

Vaszit két napig nem látogatta meg senki, ez azonban nem nagyon zavarta. Jól elvolt magával: nem csinált semmit. Csak nézett vagy aludt, esetleg arra a bizonyos verekedésre emlékezett, amely miatt közénk került. Ilyenkor mindig azt bizonygatta, hogy mennyire nagyon aranyos is az a lány, akit megvédett. Hogy beleszeretett. Hogy a lány megígérte, hogy majd meglátogatja. Vaszi bízott ebben nagyon, s tényleg várta őt nagyon. Eleinte azonban más jött helyette, mégpedig egyszerre sokan: a lány kollégiumi illetve évfolyamtársai: Zsozsó, akiről megtudtuk, hogy Vaszi földije, Laca, Zsozsó szobatársa, Verocska, Zsozsó volt barátnője, Angéla, a megvédett lány egyik barátnője, Enikő, a másik, és Juci, aki csak úgy velük tartott, mert ismerte Vaszit. Ők mesélték, hogy a megvédett lány köszöni szépen, jól van, csak sokat kell aludnia a történtek után, mert az ijedtség ugye, de majd jön, mert megígérte, és különben is, ez az üzenet, várja csak szorgosan Vaszi őt, mert meglássa, egyszer csak megjelenik az a csudálatos leány az ajtóban és lesz majd akkor nagy heppi. Vaszi pedig rendes ember, megkínálta őket mindenféle jóval; a fiatalok meg is ették minden kaját, megitták összes italát, aztán elmentek, állítólag órára. Meg hogy majd még jönnek, de ha ők nem is, az a drága leány biztosan. Vaszival ezek után madarat lehetett volna fogatni.

Nárciszt meglátogatta Cs. Nagy Lujza földrajz-testnevelés szakos általános iskolai tanár, civilben jóbarát. A loboncos hajú, vaskos bajszú cimbora egy vonattal érkezett az engem meglátogató Zopánnal, így egy időben értek a 242-esbe is. Sorra üdvözöltek mindenkit, és kiderült, hogy a két sportolón kívül mindenkit ismernek. Gyorsan előkerült hát a laposüveg, mutatóba, hogy abban volt néminemű égetett szeszes ital, jóféle törköly, de hát sajna, útközben megtámadták őket a vonaton, és a nagy ijedség utáni felengedésben bizony elfogyott mind, ami az üvegben volt. De akad más: egy üveg vörösbor, aminek a kinyitásához ajánlott dugóhúzó ugyan nem akadt, de hát toll az mindig van az embernél, nosza, benyomták hát a parafát, és kortyolgatni kezdték a red-

vájnt. Nagy rötyögések közepedte elfogyasztottak három decit (fejenként egyet), aztán Lujzáéknak menni kellett. Előtte azonban beszélgettek mindenkivel, velem is (köszönik szépen, jól vannak; én is), és mivel mindenkit ismertek, megbíztak azzal, hogy a maradék borocskát lelkiismeretesen osszam szét a lakók között. Meg is tettem: fél lábon ugrálva haladtam egyik ágytól a másikig, és már csak a saját poharam volt hátra, már visszafelé szökdeltem, és éppen félúton jártam a két ágysor között, mondhatni a folyosó közepén, amikor nyílt az ajtó és megjelent a vizit. Én meg borosüveggel a kezemben velük szemben. Csak a vörös vérsejtek miatt, mondtam nekik, erre bólintottak, hogy akkor oké, de estére tüntessem el az üveget. Abban nem lesz hiba, feleltem, s valóban, nem is lett. Megkértem valaki látogatót, hogy vigye ki. Aztán megérkezett Szarvas, ő meg sört hozott, úgyhogy amikor este szekrényszemlét tartottak, már sörösdoboz volt benne.

Egyedül Baloghot nem látogatta senki. Csak Kinga. Csak álmaiban.

Ám ha már a sör szóba került az előbb: volt választék: akadt a szobában Amstel, Holstein, Tuborg, Kaiser, meg jóféle Borsodi is, Dr. Éher is, ment esténként a cserebere, repkedtek a dobozok. Meg kártyáztunk is sokat. És röhögtünk. Egyvalamit nem tudtunk: nyugodtan elaludni. Ezért aztán Májsz kitalálta, hogy Olivér úgyis olyan fura fickó, biztosan vannak jó történetei (hogy miért nem rám gondolt, az íródeákra?), majd ő mesél nekünk esti mesét. Ha nem, megveri. Ez persze kedves vicc volt.

És Olivér mesélt: elmesélte családjának történetét, hogy a felvidékről származik, nemes ősei voltak neki, mindegyik megáldva tehetséggel. Még a nem vér szerinti rokon is, a keresztapa, aki talán a legtehetségesebb volt mind közül, hiszen rengeteg stílusban képes volt alkotni és persze élni, mert az volt a lényeg, hogy milyen kalandokat élt át; hogy jelent meg neki a Sátán, hogyan nem szokott le a cigarettáról, hogyan félt az autótolvajoktól, ilyesmik. Na és Johanna. Hogy szereti, de már nem úgy, mint régen. A kilátástalanság, abba fáradt bele. Ezért akar regényhős lenni. Meg hogy írt ő verseket is életében, szám szerint ötöt. Ezeket elszavalta. Röhögött az egész szoba. Nincs alvás. Balogh jegyzetel szorgalmasan. Mit akar ezzel? Megírni? Úgyis én fogom. Szóval Olivér mesélt éjszakákon át, és mi jóformán mindent megtudtunk róla. Többet, mint amit írásban valaha is vissza lehet adni.

A harmadik napon viszont Balogh egy kicsit belopta az én kicsi szívembe magát. Nem nagyon, mondom, csak egy kicsit, de azért mégis: amikor Olivér arról mesélt, hogyan szokott ücsörögni nagyapja sírjánál a temetőben, hogyan szokott bolyongani, mert hát szerelmes, no, akkor Balogh – a szoba legnagyobb meglepetésére – letette jegyzetfüzetét, és a szekrényéből egy vaskos könyvet vett elő. Úgy tartotta, hogy ne lássuk, ki a szerző és mi a mű címe, csak felolvasott belőle a szobának, de főleg persze Olivérnek egy részletet. Ez a következő: „Szent Hildegard egyik mondatából megtudtam továbbá, hogy

a napközben tapasztalt mélabúm, melyet a lány hiánya miatt reám tört, édesen szomorkás érzésnek véltem, veszedelmesen hasonlít ahhoz az érzéshez, melyet a paradicsomi harmóniától és tökélytől elrugaszkodó ember érez, s hogy ez a mélabú << nigra et amara >>, és a kígyó leheletéből, ördögi sugallatra keletkezik. Ezt a gondolatot hasonlóképpen bölcs hitetlenek is osztották, lám, a szemem annak az Abu Bakr Muhammad ibn Zakarijja ar-Rázinak néhány sorára tévedt, aki *Liber continens* című művében a szerelmi mélabút a lycantropiával azonosítja, melynek következményeképpen a beteg úgy viselkedik, mint a farkas. Leírását olvasva összeszorult a torkom: a szerelmesnek először is a külleme változik el, a látása meggyöngül, a szeme beesik és minden könnye elapad, a nyelve lassanként kiszárad, és két pattanás jelenik meg rajta, az egész teste kiszikkad, és folytonos szomjúság györti; ekkora már hasmánt fetrengve tölti a napot, az arcán s a sípcsontján kutyaharapáshoz hasonló nyomok tűnnek fel, végül pedig oda jut, hogy éjszakánként temetőben tébolyog, akár a farkas." Ezzel Balogh becsukta és eltette a könyvet, s mi hiába kérdezgettük, csak nem árulta el a szerzőt.

Na, csak ez kellett a 242-esnek. Éjszakánként a folyosón nem mertek betegek haladni, féltek a farkasvonyítástól. Az egész emelet rettegett tőlünk. A nővérek egyfolytában csitítani próbáltak minket, de hát a szerelmi mélabú az szerelmi mélabú, farkasok voltunk tőle mind. Kivéve Májszt, aki azért szolidaritásból velünk vonyított.

A negyedik napon nem történt semmi különös. Beszélgettünk. Délután Olivért meglátogatta aranyvirág dokinéni. Megkérdezte, hogy van. Majdnem azt mondta, eddig sehogy se voltam, most azonban már kanos vagyok, de mégsem mondott csak ennyit: köszönöm, jól. Most már jobban. A dokinéni pedig rámosolygott, akkor rendben, gyógyulás esete forog fent. És hogy az a bigyula tényleg vérnyomásmérő.

A dokinénibe egyébként én is beleszerettem azonnal. Májsz és Krajczi a nővérek közül válogattak. Kedvenc nővérük azonban menyasszony volt már ekkor, és a harmadik napon elutazott Szombathelyre, áthelyezték, és ha már ott van, férjhez is megy ott gyorsan. Elvégre azért kérte oda magát.

Merev farokkal ébredt a 242-es a következő hajnalban, mindenki arra gondolt, akire, de a vágy tárgyai közti azonosság nincs kizárva. Szóval némi visszaalvás után felvirradt az ötödik nap, ami ismét csak újdonságot hozott az életünkbe. Akár egy novella, olyan volt az egész: hirtelen más történt, mint eddig: kiragadott nap volt a többi közül, és mégis része mindennek; fontos esemény történt, csattanó is lesz a végén, ígérem. Maradjunk annyiban, hogy az ötödik nap egy novella.

A látogatók jöttek sorban. Arra már nem emlékszem, hogy kihez kicsoda, mert az emlékek kavarodnak, és az eltelt négy nap alatt úgy megismertük egymást, hogy látogatóink akármelyik ágyhoz odamehettek volna, ugyanazt

a fekvőbeteget találják ott, ugyanúgy elbeszélgethetnek vele, mint akármelyikünk másikunkkal. Ez nem volt két szép szó, ez az utolsó kettő. Mindegy. Szóval jöttek egyetemisták: négy lány és két fiú egyszerre. De nem is, ez nem az ötödik napon volt, és már szóltam is róla. Szóval két srác és egy lány jött egyszerre, és nem is két srác, hanem három: két egyetemista, az egyik barátnője és egy egyetemi tanársegéd. Odaültek valamelyik ágy mellé, beszélgettek valakivel, mindenféle pajzán történet keringett a szobában, mintha csak Vaszi fingott volna egy jókorát, és mindenki jókat rötyögött a vicceken. Mint például: elöl kettő, hátul három, mi az? ...? 23. Aztán jött egy család is: a már említett Szarvas, a kedvese és kettejük gyermeke. A kislány mindenfelé elcsámborgott, felfedezte magának a kórházat. Ki jött még? Most hirtelen nem jut eszembe, majd beszúrom, jó? De novellát ígértem, nem leírást. Akkor most jöjjön a fordulat:

Olivér éppen vécén volt – hol máshol? emlékeznek még? hat a hashajtó – amikor a szemközti szobába új vendég érkezett, a Sittes. Nagydarab, szőrmók alak, vizenyős szemekkel, kócos hajjal, és valami iszonyú recsegős, mély, krákogó hanggal, valószínűleg a sok bagótól, mert mindig azért rimánkodott, hogy kér egy cigit, ígéri, hogy jófiú lesz. A börtönből hozta a mentő, második öngyilkossági kísérlete után. Egész nap minket figyelt. Májszék meg ingerelték, röhögtek rajta, a Sittes pedig ilyenkor zörgette a bilicseit, mert az infúzió a karjában nem volt tuti módszer a fékentartására, mindkét kezét oda is bilincselték az ágy két csövéhez. De nem hátra, mint a szado-mazo szexjelenetekben, hanem oldalra, hogy tudja huzigatni őket. Ebben nem is volt hiány, egész nap és egész éjjel a hülye fémcsikorgást hallgattuk. Meg a kiabálást, hogy vécéznie kell, engedjék el, el szeretne szívni egy cigit, a vécén akarja elszívni. De mindig maradt a helyén. Éjjel-nappal rendőrszemek vigyázták, s nemcsak Baloghé: két civilruhás „őrszem" figyelt rá mindig. Összesen ugye négy szemmel, meg a Balogh, az ugye még kettő – három véreb hat szemmel, ez majdnem Weöres Sándor.

Aztán egyszer csak megszűnt a bilincscsörgés: egy alakot láttunk kiszaladni a Sittes szobájából: nagydarab volt, csupa szőr mindenhol, vizenyős szemei voltak neki és kócos haja. Arra gondoltunk, ez csak a Sittes lehet, de ő nem lehet, mert hát figyelik őt, vigyáznak rá, nehogy az ilyesmi megtörténjen. No, elszóltam magam: tényleg a Sittes volt. Hiába mondta Balogh a két most érkezett rendőrnek, akik fel- vagy ha így jobban tetszik: leváltották az előző kettőt, hogy „vigyázó szemetek Sittesre vessétek", az mégiscsak el akart szaladni a kórházból mindenáron, talán azt bizonyítván, hogy már meggyógyult. Lehet, hogy haza akart szaladni a Csillagba. Ki tudja? No, de lett akkora kavarodás, mint a filmekben: mindenki kiabált, ki segítségért, ki csak úgy, és senki sem tudta, mit kell csinálni. Csak Balogh: ő azt mondta, nyugalom, nincs itt semmi látnivaló, mindenki nyugodjon meg, a helyzet meg fog oldódni, elvégre ezért

vannak itt a kollégák. De én nem hittem neki: kihasználva a felfordulást, odaosontam a gyógyszereskocsihoz, amit éppen a Sittes szökése előtt toltak be a nővérek, és elcsentem az összes altatót. Gyilkosságra készültem. Csak még azt nem tudtam, ki lesz az áldozat. De a tudat, hogy a kellék már megvan hozzá, megnyugtatott, és mivel nem nagyon érdekelt, mi történik odakint (akár úgy is lehet mondani: hittem Baloghnak, hogy majd a kollégák megoldják), nosza, bekaptam hát egyet a maréknyi közül, és pár perc múlva jóízű (ez képzavar, nem?) álomba szenderedtem. Egy lánnyal álmodtam, akinek égszínkék szeme volt, de azt, hogy mit csináltunk, nem árulom el – fantáziája úgyis van mindenkinek, találja ki – én nem írok le mindent. Aztán amikor felébredtem, újra csend volt.

Nem tudom, mennyit aludtam. A lényeg, hogy a Sittes újra a helyén volt, amikor odanéztem. Kérdezem, ki állította meg? Azt mondják, Olivér. Éppen jött ki a vécéből, az ajtó meg ugye kifelé nyílik, kinyitotta, a Sittes nekiszaladt, elájult, és ekkor a rendőrök is utolérték. Kis csend, röhögés. Azt hittétek, beveszem, mi, kérdeztem. No, mi az igazság? Az igazság az, hogy Kinga járt itt, felelte Balogh, ő gáncsolta el a Sittest, amikor látta, hogy mindenki őt kergeti. Te pedig végigaludtad az egészet, így nem láthattad az én angyalom-galambom, pedig milyen aranyos, ugye, fordult Balogh a többiekhez. Azok ismét röhögtek. Nem járt itt senki, Kinga sem, mondják, azt sem tudjuk, miről beszélsz. Ki szökött el? Itt nem történt semmi. Csak a vacsorát hozták meg, ideje lesz hozzákezdened, mert mindjárt viszik a tálcákat.

Fura. Pedig azt hittem, megtörtént.

És mi a csuda, amikor vége volt ennek a kalandnak, a hatodik nap következett. Csak semmi modernkedés, lineáris történetmesélés van. No nem azért, mintha nem értenék meg a sok új olvasmányon edződött olvasók az ide-oda-ugrálást az időben (térben itt nem jellemző: nem nagyon ugráltunk), hanem nekem esne nehezemre úgy mesélni: egyszerűbb elkezdeni az elején, és befejezni a végén. Nem? Olyan, mint a futás: azt is a STARTnál kezdik és a CÉLban fejezik be. A mesélés tehát futás. Bár ez a történet inkább csak kocogás. Pont mint bokatörés után. Néha meg is döccen. Mint most.

A hatodik nap volt az, amikor nem történt semmi különös. Ezt meg mintha mondtam volna már valamelyik napnál, nem? No, akkor ugyanolyan. Olivér már rendesen járt vécére, Balogh állandóan jegyzetelt, Májsz és Krajczi egyfolytában dugni akartak, Vaszi keresztrejtvényt kért kölcsön Olivértől, Kóbor meg éppen nem csinált semmit, csak volt, Nárcisz pedig a Sittest nézegette, hogy milyen jó szőrös. A látogatók persze jöttek ezen a napon is, de hát ez nem újdonság, nem kell, kit érdekel. Csak az egyik. Az is csak a két térdsérültet.

A szomszédos szobából átbicegett egy horgászcsaj. Kicsi volt, alacsony, vékony, szőke, nagy volt a szája, mármint sokat beszélt és vagányul, és állítólag

Európa-bajnok horgásznő. Hiszi a piszi, mondtuk, de aztán elmesélt ezt-azt a sportról, hogy hogyan edz, meg ilyesmik, úgyhogy elhittük. Májsz és Krajczi azon tűnődött, mit lehetne kezdeni a lánnyal, ért-e vajon másféle botokhoz is, mint a horgászbotokhoz, azokat hogy tartja kézben vagy máshol. Szerintem semmi különös nem volt a csajban, nekem nem esetem, úgymond. Azt, hogy két sportoló szobatársunk mitől gerjedt be, csak sejtem: az elvonástól. Hiszen Májsznak igen szép barátnője volt, aki látogatta is szorgosan, Krajczi is udvarolt éppen valakinek, hát akkor? Lehet, hogy az volt a végső lökés, hogy a csajon nem volt melltartó. De hát kórházban minek is? Ott csak a nővérek és az altatóorvosnők hordanak ilyesmit, hogy a fene egye meg, volt a szoba egyhangú véleménye. A horgászcsajról elég ennyi: mondom, semmi különös.

És különben is: unom már az egészet, untat a mondattenyészet, és már alig várom, hogy a hetedik naphoz érjek a mesében, mert az a kedvencem. Nocsak, már meg is jöttem.

Éppen egy hete vagyunk kórházban. Minden titok.

Mint ahogy az is, hogyan lehetünk ilyen szerencsétlenek: Vaszi lement kávézni és cigizni, és amikor visszajött, már sál is volt rajta. Szép, nagy, fekete színű, rojtozott végű. Attól a lánytól kapta, akit megvédett az újszegedi ligetben. És mi nem láttuk. Nem jött fel. Vagy egy órát beszélgettek odalent a büfénél, aztán a lány elment órára, Vaszi meg nagy-vigyorogva jött vissza, és iszonyú büszkén mutogatta a sálat, nemcsak annak bizonyítékaként, hogy igazat mondott, amikor a bokatörésének történetét mesélte, de azt is igazolta vele, hogy a lány is szereti őt, mert nézzük, milyen szép sálja van, látjuk, ezen a sálon látszik, hogy szerelmes kezek kötötték. Csak úgy árad belőle a lány érzelme.

Mi nem éreztük. De elhittük.

Kóbornak is jó napja volt ez a hetedik: meglátogatta őt az a lány, akit már nem látott másfél éve, de öt éve rettenetesen szerelemes volt bele, és még akkor is mindig beleszeret egy kicsit, ha találkoznak. Naná, igaza van, a Svájcból hazaérkezett lány tényleg aranyos. Ha mosolyog, bájos, ha szomorú, mindenki arra vágyik, hogy megvigasztalja. És búg a hangja.

Nárcisz elhatározta, hogy azért sem adja fel. Egyfolytában azt énekelte félhangosan, hogy „Nem adom fel, míg egy darabban látsz, nem adom fel, míg életben találsz...” és tovább is, aztán elmesélte, hogy ő bizony találkozott a múltkor Somló Tamással, meghívta egy viszkire, az pedig köszönte szépen és elfogadta, megitta, aztán kikísért egy tizenéves lányt az utcára, meghánytatta, aztán kért a személyzettől egy piros műanyagvödröt (nem azt kért persze, csak egy vödröt, és per speciel ilyet kapott), abban vizet vitt ki az utcára, és egy lendületes öntéssel eltakarította a rókanyomot a járdáról. Nárcisz tehát nem adja fel, ő nem hiszi el, hogy a kedves soha nem lesz a kedvese, nem hiszi el,

hogy nincs esély, mert remény az mindig van, naná, Never Say Die, mondja a Black Sabbath is.

Balogh reggel, Kingáról kezdett mesélni. Hogy majd ma, ma be fog jönni, mert azt üzente a lány, hogy ma feltétlenül be fog jönni, mert már régen látta Baloghot, és különben is, nemcsak azért, mert így illik, de azért is, mert így akarja. Mert kedves neki Balogh. Hogy hogyan, azt nem tudtuk meg. Egész nap Kingát várta az egész szoba. Kinga nem jött. Ez azonban nem vette el Balogh kedvét, sőt, még bizakodóbbá is tette: akkor majd holnap, és akkor azt fogja mondani, hogy majd otthon is meglátogat, hogy majd főz nekem teát, és majd csinál kempingsajtos kenyeret, és minden, értitek.

Krajczi, Májsz röhögött egész nap. Ki tudja már, min. Jókedvük volt.

Aztán bejött a szobába egy Bényei Gáspár nevű figura. Bemutatkozott – innen tudom a nevét –, és azt kérdezte, jó helyen jár-e, ha ezt meg ezt az embert keresi. Mondtuk neki, bocs, haver, itt nem lakik olyan, talán a szomszédban. Megköszönte az információt, és távozott. Ez nem túl érdekes, mi? De nekem meg rögtön az jutott róla eszembe, hogy de jó neve is van neki. Gyűjtöget az ember, magnó az agya. Bényei Gáspárnak fogják hívni a regényem hősét. Amiben majd Olivér is megjelenik majd. Fasza csávó vagyok én, ott segítek, ahol tudok.

És akkor eljött a hetedik este is. Néha kételkedtem benne, hogy az utolsó este – mint olyan – létezik-e egyáltalán a kórházban, és főleg a 242-esben. De eljött. Innen már nem érhet meglepetés, legalábbis kettőnket nem. Mert Olivér és én megbeszéltük, hogy mindketten tudunk programozott álmot álmodni, nosza hát, meséljük el egymásnak előre, mit fogunk majd az éjszaka „átélni". Oké, de ki kezdje? Én vagyok a mesélő, én. Én a jövőmet álmodtam:

A következő nap alkalmi mentővel fognak értem jönni. Előtte a főnővér – miután megkapta a hálapénzt – megtanít mankózni. Életemben először van nekem ilyennel dolgom, de úgy sejtem, meg fogom szokni. Meg kell. Aztán itthon jóformán ugyanaz, mint a kórházban: ülés, fekvés, csak van tévé és ismerős a környezet. Helyzetem kettős: hogy kiszolgálnak, jólesik, szeretek lustálkodni, ülni a tévé előtt, olvasgatni, nem csinálni semmit, és közben hozzák a reggelit-ebédet-vacsorát, a papírzsebkendőt, a gőzölős teát, mindent hoznak – csak akkor mozdulok, ha hugyozni vagy szarni kell. Ez a jó fele a dolognak. Hogy ki vagyok szolgáltatva, az a rossz: se enni, se inni a magam erejéből nem tudok: éppen elég nekem a két mankó, nem sok, nem kevés, de több minek, kevesebbel nem megy, tehát menni tudok, de hozni-vinni akármit is, bizony, csak a zsebemben vagy a fogam közt, ott pedig egy tányér levest elég rizikós vállalkozás. Nem jó ez sehogy, ne törd el a bokád. Az persze jó, hogy jönnek a látogatók ide is, néha hoznak ajándékot, néha csak magukat, de az is nagyon jólesik. Fokozatosan terhelem a lábam, bár nem lehetne, de mácsó vagyok. Aztán eljön majd az a nap, amikor rájövök, hogy az a két kurva

mankó tök felesleges, és bár még nem szaladok, de átbicegek a szemközti italboltba, ott pediglen négy üveg sört, egy üveg bort, egy üveg pezsgőt, egy üveg kólát, egy doboz cigit és szintén egy doboz gyufát veszek. Apám születésnapja van, a pezsgő és a bor oda kell. Ezen a napon kezdek el újra írni. Azt a regényt, amelyben majd Olivérből regényhős lesz. Persze nem teljesen ő, de nem is teljesen én, nem alteregó lesz, mert senki sem az és mégis mindenki, még a lányok is, gondolj arra a franciára. És a nők: természetesen ők is kitaláltak, mindegyik, vagy éppen össze vannak szedegetve innen-onnan, összegyúrva, vagy mintha mindet mesélték volna, olyan idegenek vagy ismerősek. Most még facér vagyok, nem írom bele a kedvest. Egyszer csak fel fog tűnni. Mondjuk a következő nap.

Ezt fogom álmodni. Jó, mi?

Olivér ezzel szemben nem az én jövőmet álmodta. Ő Johannával álmodott. (Ki gondolta volna, ugye?) Nocsak, barátunknak állna a micsodája? Mintha szépet álmodna. No lám, úgy látszik, neki is bejön, amit tervezett: Johanna most érkezik meg a 242-esbe. Olivér félébren-félálomban fogadja, egyelőre nem is biztos abban, hogy a lány valóban ott áll-e az ágya mellett vagy csak kellemes látomás az egész. Akkor bizonyosodik meg, amikor a lány az ágy lábánál álló kisszéket odahúzza az ágy oldalához, csikorog rendesen, mármint a fémülőhely a padlón, s nem Johanna. Erre felébred teljesen. De gyorsan el is bizonytalanodik, hiszen a következő pillanatok egyikében a lány föléhajol és gyengéden megcsókolja. Ő meg visszacsókol. Egy ideig úgy maradnak, aztán a lány leül a fémszékre, kezüknek ujjai pedig egymásba fonódnak. Mármint a másik kézének ujjaival. A két kéz egybe, na. Értitek. Olivér kanos. Ha tudná, most azonnal... De nem. Ehelyett csak beszélgetnek. Hogy szeretik egymást. És hogy ez milyen jó nekik. Aztán Olivér ismét megszunnyad kissé, olyan kellemes dolga van neki, mintha álmodna, elkényelmesedik a szemhéja és pihen egy kicsit. Amikor Olivér ismét felnéz, féléber-félálmos állapotban van. Johanna már nincs ott. De Olivér nem szomorú. Ő emlékszik, hogy a lány utolsó mondata ez volt: Majd jövök. Olivér el is hitte. Miért ne tette volna? Hiszen szeretik egymást.

Eddig a két álom.

Így tehát a hetedik nap estéjén bevettem két szem altatót, hogy jól kipihenjem magam a másnapi út előtt. Alkalmi mentővel fognak hazavinni, azonban valószínűleg csak ülőhelyem lesz. Tehát most alszom egy jót, gondoltam, megálmodom mindazt, amit jó előre kigondoltam, és majd reggel meglátjuk, mi lesz. Tehát bevettem a két szem altatót. Aludtam is, majdnem hirtelen.

Most ébredtem. Iszonyúan fáj a lábam, hasogat piszkosul. Nem értem. Pedig tegnap már nem fájt ennyire. És ez itt micsoda? Jobb karomból infúzió csöve lóg ki. Ezt sem értem. Rosszul lettem volna éjszaka, s nem emlékszem rá? Csengetek a nővérnek.

Mi történt, kérdeztem tőle, mikor megjött. Én ma megyek haza.

Dehogy megy, felelte. Arra még várni kell egy kicsit.

Miért kéne?

A műtét utáni megfigyelés miatt.

De hát figyeltek már eleget. A post. op. szakban szövődményt nem észleltek. Sebem gyógyult, a terhelés nélküli mankózást elsajátítottam. (2 db. RS20-as könyökmankót felírtak nekem.) A mai napon jó általános állapotban emittálnak. Vagy nem? Nyolc napi megfigyelés nem volt elég?

Milyen nyolc nap? Tegnap hozták be.

Körülnéztem. Kerestem a többieket, hogy majd ők tanúsítják az igazam: nekem ma haza kell mennem. De nem volt közülük senki sem a szobában. Volt szakállas ember, velem szemben, ő Dzsefferzon, a motoros, térddel, meg Zoli és másik Zoli, egyik focista, másik néptáncoktató, meg ott volt Fater is, kötözött fejjel. Ő is motorozott. Aztán hozták.

És most belép a szobába s így mindannyiunk életébe egy lány, kinek még nem tudjuk nevét, illetve a neveket tudjuk, csak a hozzátartozó lányokat nem tudjuk megkülönböztetni egymástól, ikrek ők, mint mi vagyunk, vagy legalábbis testvérek, akik nagyon hasonlítanak egymásra. És különben is: a 242-esben mit számít egy név? Mindenkit hívhatnánk akár ugyanúgy is, hiszen egyformák vagyunk mi is, mint az ikrek, csak mi: betegek, ápoltak, stb. vagyunk, ők pedig aranyosak. Az is lehet, hogy csak egyvalaki van itt, de több néven bejelentve – elvégre minden bokatörött rokona, ismerőse egymásnak. Tüneteik, fájdalmaik ugyanazok, miért ne lehetnének hát gondolataik is. De ez már filozófia. Hagyjuk is. Szóval megjött ez a lány, akinek nevet kell adni. Szegeden vagyunk. Szegeden élt Juhász Gyula. Juhász Gyula Annáról írt. A lányt tehát Annának hívják. Én, Keresztelő Vikomm Oszkár most ordítok egyet. S nemcsak a gyönyörtől. A fájdalomtól is, és a zavartól is.

Hová lettek a többiek? Hol van Olivér, Árpád, Vaszi, Nárcisz, a két sportoló és hol van Balogh? Jól egyedül hagytak. Elszaladtak. Biztos nem is volt eltörve semmijük. Szemetek. Átvertek. Hol van egy ápoló? Hol van az a rohadt gomb? Most mi a franc van?

Már azt sem tudom, ki vagyok. Nemhogy azt, hogy hol és mióta.

Mondják, hogy az ember megtanulja elviselni a fájdalmat. No, most nekem is van részem benne dögivel. Majd széthasadok tőle. Főleg a lábam. Nem jó ez így. Nagyon fáj. Regényhős akarok lenni.

SZAKÁCS ESZTER

Hajókürttel kelti

Csukott szemhéj. Most hirtelen megremeg:
mint aki más álomban ébred fel,
azt is tudva, hogy valaki más helyett,
s hajókürttel kelti ott a reggel.

Skicc

Kapásból szúr és késve hárít.
Az se fogható rá, hogy egy mesterlövész.
Olyan konokul tud hallgatni sírást.
Mint párna, melyben csomósodik a tömés.

Lovak közül imádottja a sárga pej.
Mindig vágyott a csillagokba.
Bár néha nincs ellenére egy kis hepaj.
Szeretne rábukkanni ama *okra.*

Szerelme (már ha van) szinte mindig akut.
Nem figyel arra, hogy ne sértse.
Azonnal betömni a kiásott lyukat.
Ez ellenállhatatlan késztetése.

SIMAI MIHÁLY

holtak ruháit…

holtak ruháit viselem
fakult zászlók a testemen
s már lelkem is mezítelen
vacog a télben szüntelen
mert a Mindenség
kitakart
most megtudom majd
mit akart
velem

torzó

néztem a fej-nélküli tölgyet
aurája még ép maradt
fénnyé-vált levelein ültek
röptömmel-álmodó madarak

mintha egy más dimenzióból
átragyogó rezgőkörön
özönlött volna valami szárnyas
ölhetetlen életöröm

láttatni – milyen életszentség-
tartókra törnek itt a fejszék
s a világ-gijotin közöny

verdesni fájni

kegyelem fehér zászló
merre
lobogsz
e csillapíthatatlan
életvággyal mit kezdjek hogyha mégsem
vált meg magamtól angyali herold –

– s maradnak csak a mérgezett hullámok
verdesni
fájni
és
lehullni
rájuk

mert nincs sugárzóbb

a pillanata lép
s megrészegül
mert nincs sugárzóbb
mint a pillanat
mert nincs mámorítóbb
önkívület
mint
...ott...
...belül...

múlttalanul
és végzettelenül

LÁSZLÓFFY CSABA

Zarándok a vásáros seregben

(EGY PÁLYAKÉPHEZ, 1908)

A kapu alatt macskabűz és nyomorúság-díszlet. Látható, amint ködpárába burkolózva siet, gyanakvó tekintetek elől.

Nyeszlett alak, öregedő kamasz kinézésű, ajka, nyeldeklője remeg; lélegzetét is visszafojtaná, mint aki fél, hogy még kibeszéli gyarlósága titkát. Bicegő lábú asztal lapjáról száraz kalácsmorzsát csipeget.

Ismertető jegyei: alacsony, vézna termet, sápadt, sovány arc kissé kiálló pofacsonttal, fekete szempár, némelykor durcás száj.

De artisztikus lélek! Igaz, hogy sebezhető álférfiasság s már-már szexuális tehetetlenség.

Önsanyargató, melankóliára hajlamos, a kis kudarcokkal is szélmalomharcát vívó Don Quijote. Zavarttá, tétovává teszi a fűszeres, fülledt szürkület a Párizst majmoló városka korzóján. (A mélypont Léva volt: elvesztette állását – az életétől is meg akart válni; végül egy orvosra bízta magát, s haladékot kapott.)

Jambikus félelmei időnként előtörnek a makacs koponya alól, hogy mint magasba röppentett vízsugár cseppjei szétszóródjanak. Zsaluk rései mögül könyörtelen élvezettel figyelik az alázuhanó (lelőtt?) vágyat. Talán fennakad valamin – egy levélen, egy águegyen –, s mint tollpihe lebegni fog.

„A szenvedés az egyetlen életforma, mellyel védekezni tudunk az emberi korlátoltság ellen" – gondolja, sötét pillantással, terítése fölött a rendházban. Imádkozás után hosszú, csupasz asztalnál költik el ebédjüket a refektóriumban. Egy nagy tálban párolog a leves, amelyet fakanállal mernek ki a fatányérokba. Este halat fogyaszt ugyanarról a tányérról. Irtózik a szálkáktól, csaknem, annyira, mint az egyetlen témától, mely étkezés közben elhangzik. A kötelességteljesítés.

Baljában az utcán, akárcsak álmában, a kopott, fekete esernyő. Visszatérő álma: lyukas fuszekliben táncol színészek előtt. (*Őt,* az elérhetetlent keresi tekintetével!); a sárga fényben az elomló kertre látni. Az ablak alatt vihogó, óriás salátapofák.

Nevetségesnek érzi magát, esernyőjével hadonászva védekezik. Képzelete segít megszülni a képtelen helyzeteket: keze vaskos, ujjai erősek, kaparná a nyirkos, salétromos falat, de a semmi után kapva elvágódik. A fal kitér előle. Tüdejében sípol a korlátozott végtelen. A tükörben egy rémült utód arcába

néz, aki ezt a haláltól megcélzott, repeszeire hullt labilitást örökölné tőle! A vázról leszakad a hús (idegrázó, ami a jelenben történt-történik); a dactól azonban, amellyel megkeresztelték, lelke fölmagasztosul. „A holnap térképének alvadtvér pettyei, palapora széttöredezett arcomon. Nem leszek veres királynak, tökfilkónak a cinkosa!"

A múltját még ki lehet tapintani, akár az ismerős jeleket egy zsíros kártyalapon. Nagybátyja kardja hiányzik talán neki, amelyikkel a megboldogult valamikor Kossuth regimentjében védekezett?! Szegeden mint gyermek titokban a padláson gyönyörködött benne; szülei, mielőtt ők kolostorba küldték volna tanulni, eladták egy ószeresnek.

„Vesztesnek születtem."

Ezt ott értette meg, a kolostor vakmerő, de védtelen foglyaként, midőn novíciustársai ráragasztották a „bonapartista" melléknevet.

„Mintha egy közönséges (vagy nevetséges?) közjáték részese volnék." Úgy érezte akkor is. „Gyertyaoltás után hálótársaim párnacsatába kezdtek. Én fejemre húztam a pokrócot, mire egyesült erővel nekem estek. Megrohanták ágyamat, és párnáikkal elkezdtek ütlegelni. Ketten egy idő után abbahagyták, de a harmadik (valami miatt neheztelhetett rám) hevesen püfölt tovább. A párnája kihasadt, a toll kiömlött, s mint valami hegység tornyosult rajtam. Már addig sem kaptam levegőt, kidugtam hát fejem a pokróc alól, és siettem teli tüdővel egy nagyot lélegezni. Nagy mennyiségű tollat szippantottam be. Azt hittem megfulladok. Tagolatlan kiáltás tört fel belőlem, s a szoba padlóján dobáltam magam, mint akit fojtogatnak. Társaim előbb nevetve figyelték fura mutatványomat, de arcom sötétvörösről lilára változott, s hörgésem elárulta, hogy élethalálharc dúl köztem és egy megmagyarázhatatlan rémség között."

Izgatott, villogó szemű fiatalember áll a katedrán. *Minden gyermek egy darab Isten* – fejtegeti –, *csak az utat kell megtalálni hozzá*...

A szolid bordélyleányok előtt sétál el hazafelé tartva.

„Ő a legunalmasabb tanár?... Vagy inkább a legfélénkebb, legalázatosabb?" És kétes vigyorral összenéznek. Hogyan is állunk ennek a pironkodó poétának – önfejű gyermeknek – az értetlenségével?! Egy kis zselatinos kenőcs... és úgy megy bele, mint a kard a hüvelyébe!...

Rendezett virággruppok között rendezetlen emóciók. Homlokán, haja tövében a száraz bőr hámlik, mint elhanyagolt házakról a festék s a vakolat. A reggeli gyógyteával és fél szelet pirítóssal húzza ki a napot. Gyomrában korgás, nyilallások, vastag kódexek fogják föl agya tompa villanásait a könyvtárhomályban.

„A világot könnyebb megírni, mint megérteni."

A szép, kalapos nők a túlsó oldalon mintha csak bólogatnának.

„Én pedig egy fekete női harisnyatartó láttán is borzadozok."

Ó, egy vallásos, puha csók az Anna szemöldökcsipeszére! A színpadi rabszolgalány (Léda) hófehér bőrével, vörös, ondolált hajával fogvatartja, belekapaszkodik, mint felöltőjébe a szél, miközben a kispapokat kerülgetve folyton köszönnie kell.

Mi ez az állandó fenyegetettség? Soha egy percnyi megkönnyebbülés. (Közben az igazi Léda – a Titán szeretője! – vásárlás közben is mohó ragadozóként riszálja magát a párizsi bulváron.)

Reggelre a lepedője megint csuromvizes, az idegen illatfelhő illúziója nem hagyja nyugodni.

Ha volna reális kísértés egyáltalán – nyomban megfutamodna előle. Ádámcsutkája le-fel jár: mint *örök lélekjárásban* lenyeli mohos, gőgös elhagyatottságának szavait, hagyja, hogy az ablakon felderengő fehér asszonyarc kinevesse. „Ne röstellj csecsemő lenni! Rúgj, ordíts, reszkess...” Ő inkább elsírja magát.

A gyermekeket meg kell érteni. A nevelés buktatója a tömeg.

A vaságyon dobálja magát. Bent, hátul az udvarban, egy szegényes hónapos szobában kapott átmeneti szállást; valamikor mosókonyha lehetett. A kórházi kinézésű, fehérre festett ágyon kívül kopott szekrény, mosdó, gyalult deszkaasztal, pár szék – ez minden tartozéka környezetének; a falon Gulácsy Lajos bizarr rajzai.

„A lélekelemző regények az unalomnak és csömörnek budoárjai!”

Belső hallásával Griegre fülel; a szobára is ködfátyol borul.

„Megfojt a szűk, kicsinyes környezet – panaszolja F. Z.-nek a Kis Pipában. – Nem akarok elposványosodni. Az iskola rendi tanárai rossz néven veszik világi sikereimet. E közben én máris megalkudni kényszerülök: *Szögedi idillemmel* teszem magam nevetségessé a színpadon. Hajszálon múlott, hogy az egész nézőtér kacagásba ne törjön ki a bemutatón. Egy vidéki sopánkodik, lám, aki gáláns hódolatot les! A város persze átalakulóban. Csak hát gyanús színezete van mindennek. Önelégült kacajok. Romlott, cinikus gőg.”

Izzadtan cipeli haza periodikus depresszióját. A dohos levegő kábít, nem részegít (a törkölytől krízist kapna menten!); szabadkozva, szinte ijedten utasít vissza egy kirándulásmeghívást. Hol olvasta, hogy a zsenge gyepen is veszély leselkedik az emberre? *Kullancs mehet a herédbe!*

A fákon varjúsereg, a rózsakarók közül vigyori kertitörpék leskelődnek. A színészbejáratnál lenge és virító kosztümben a vörös hajú nő. Egy pocakos, fürge alak (nem tiszti ruhás; lehet, csak a kellékes?) hatalmas csókot nyomott tüntetően a kacér jelenés jobb arcára.

„Anyám a lelkemre kötötte, hogy ne válaszoljak soha a kihívásra.”

Új verséért öt forintot fizettek; felbuzdulva bámul a sétálókra. Minden park Versailles, és minden temető találkahely!... Egy kiló borjúhús ára, igaz, 38 krajcárról 3 forint 20 krajcárra emelkedett.

A művészet koncentrált élet. Kiemelt. De egy misztikus hangsúly vagy utalás is testi idegességet válthat ki belőled. („Ki az a mindnyájunkban eltemetett álomlény? Aki nap mint nap mégis meggyötör!")

A kocsik elé tódul a tömeg. Az urak is zajonganak a kávéházban, mint valami összeverődött banda. Csendőrök, csőcselék... *Mindig ellenszenves volt ez az emberiség.*

Egyedüli lehetőség a menekülés. Pestre akart megszökni; ott azonban még nagyobb a tumultus és a kivagyiság. Szőrös lábszárak között látja silányul visongó álomképét.

Az agylágyulás rettenetes és szánalomra méltó tragédia... olyan fényes emléknek is kijutott, mint Baudelaire, Maupassant és Nietzsche.

„A tanár úr ilyen későn ért haza? Átfázott!... Mi van, már távozni készül?"

Annak, aki meddő, már csak ez a sejtelmes alkonyodás.

A Szentlélek eljövetele előtt, Júdás halála után a tanítványok egy új apostolt választottak.

De ő (is) belefáradt az aszkézisba. „Láthatjátok, hogy minden új gondolat destruktív – és késő! még ha egy régi hazugságot ront is el."

Jól esik ez az önkínzás. Magára maradt fuldokló, nincs senki, aki bár a vigasztalás szalmaszálát nyújtaná neki.

Már álmában is a szívós éljenzés és a lekezelő röhécselés...

Fiákert rendelt valaki? A ló gyors ügetéssel közeledik, és nem lassít mindaddig, amíg a kocsi be nem fordul a keskeny utcába. A hepehupás, krumpliköves udvarra egyenesen.

Még nem tud mindent: azt, hogy a legnagyobb kín és a legnagyobb megnyugvás hanyatt feküdni. (Éjjel-nappal őriznek ott is, az ápolók.) Tompa hangok verődnek ki a spanyolfal mögül. Az ágy üvöltözni vagy sóhajtozni kezd, káromkodni vagy imádkozni. A mókás fickó arca összeesik, mint felfújt és kipukkasztott papírzacskó. S aki grófi, majd hercegi rangot követve magának a Riviérára készült, végül dadogva, reggeltől estig a durva pokróccal babrál.

Mint őrültre a kényszerzubbony, ráborul a magány.

Úgy járok és kelek a tömkelegben,
Hol vesznek s árulnak az emberek,
Mint...

A nyelve is megbénul.

S a kispapok némán sétálva várnak,
És nem ismernek meg már engemet.

Érzi, látja a veszedelmet. „Valami nagy hiba történt. Az örömet igen hibásan osztották... S a szorongást szintén."

Az élet rejtélye? Vagy a halálé? Melyik van hozzánk közelebb?

„Magamtól is rettegnem kell. Futnék, de merre, hová. Az örvény zúg minden emberben. TŐLEM KI VÉD MEG?..."

BÁLINT PÉTER

Nyílt kártyákkal

(ÖNMEGJELENÍTÉS AZ ÍRÓI LEVÉL SZÖVEGÉBEN)*

„A lelkét meg tudom érezni. Vívódásairól akár térképet rajzolhatnék, ha tudnék rajzolni".

(Ady)

1.

André Gide írja egy helyütt naplószerű önvallomásában: „*nagyon is igaznak éreztem a nietzschei mondást, hogy a művész nemcsak a saját szellemét használja, hanem a barátaiét is*". Határozottan igaz e megállapítás azokra a művészi és bölcselkedői pályájukon első és korai sikerekig érkező fiatalemberekre, akik valamilyen belső késztetésre úgy döntenek, életüket a művészet, töprengés oltárán „áldozzák föl". Ellentétben a kamasz levelekkel általában, azért is tűnik számomra igaznak az ő esetükben a baráti szellem sziporkázásainak és megnyilvánulásainak a használata, mert az alkotásvágy realizálása (s mindaz, ami ezzel együtt jár: a szülői akarattal és erkölcsi renddel szembefordulás, a magányosságra és másságra rádöbbenés), felfokozza bennük a reflektálás és önértelmezés szükségét. Mindezen túl, jellegzetes tünete e létállapotnak: az elszigeteltség, társtalanság, a légüres térben mozgás érzete, az abból való kitörés szándéka, aminek egyik lehetséges útja; valamely társsal folytatandó párbeszéd: a „*Leonhardi médiumán*", vagyis a leveleken keresztül.

Az ilyen elkötelezettségű fiatalembernek többé-kevésbé határozott elképzelése van arról, hogy ki és mi is szeretne lenni. Csakhogy ezt a „vágyképet" szüntelenül elhomályosítja, kétségessé teszi az a lény, aki egyelőre legfőképpen magamagát nem ismeri eléggé, mivelhogy az önfeltárulkozás és önmeghatározás terén bátortalan, rutintalan, ezért a frissen szerzett élmények és ellenőrizetlenül hagyott tapasztalatok között nem lát mély összefüggéseket (vagy ha lát is, inkább csak költői módon látja azokat: egyszóval asszociációs sorokat és azok sokféle változatát létrehozva). A jövőbe kivetített énképe és pillanatnyi önmaga között oly méretű távolság feszül (megannyi kétséget, félelmet, önégetést és persze felhőtlen rajongást, hetyke önistenítést, alkotóerőt, elszántságot tartogatva a távolságot áthidalni szándékozó önmaga számára, aki kötéltáncosként egyensúlyoz félúton a virtuálisan kifeszített szerelőszőnyegen), hogy az alatta tátongó szakadék, a halálos ugrás vagy zuhanás valóságos esélyével bizonytalanítja el lépteit. Az őt körülvevő légüres tér (függetlenül attól, hogy mely valóságos fizikai térben éli napjait a levélíró: a szülői házban, kollégiumban, netán hónapos manzárdban), pedig olyan tér, melyben a benne létezőnek önmagán kívül nincs egyetlen állandó vonatkozási pontja sem. Az egyedüli kiindulási és visszatérési pont: *önmaga*, aki időről időre zavarba ejti, mert amire szemlélődése során intencionálhatná magát, elmozdul a helyéről (nem csupán az önmagán kívül helyezkedés, de az éntükrözés révén

* Ez a tanulmány az OTKA T 030244 támogatásával készült.

létrehozott hasonmással párbeszéd idejére is). Ezért a zavaros folyamként áradó létben egy másik kiszögellési pontot: egy másik lényt igyekszik választani, hogy pótolja a hiányzó harcostársakat, az alkalmi vagy tényleges mestereket, akiknek meg lehet vallani:

> „Hitem egészen megrendült Magamban, érted-e édes barátom, Magamban, tehetségemben, létjogosultságomban, erőmben, akaratomban. Ha nem hiszünk másokban, még lehet tengődni, lézengeni, élni, de ha magunkban nem tudunk már hinni! jaj nekünk, háromszorosan jaj! Rettentő csüggedés, bénaság szállott meg, didergett a lelkem, egész valóm kifordult sarkaiból, nem találtam sehol semmit, senkit. A magány úgy borult rám, mint az őrültre a kényszerzubbony”[1].

Hiányoznak a Juhász Gyula által „szabad lelkeknek” titulált társak, akiktől segítséget lehet kérni a baljós órán, akikkel fesztelenül fecsegni és tréfálkozni, ördögöt és unalmat űzni, élményt és tapasztalatot cserélni lehet a magányűzés végett, s mivel a töredékes vagy torzó állapotban maradt „művek” az énnek oly sokféle tükörképét, a Parnasszusra vezető útnak oly sok elágazását tárják elé, hogy összezavarodik, végül is arra kényszerül, hogy kiterítse a lapjait és nyílt kártyákkal játsszon önmaga és a címzett előtt.

> „Kellemetlen dolog valakinek lenni, aki nem tudja megfogni, sőt felfogni önmagát. És ez az ifjú én vagyok.
> Addig beszéltem, írtam prédikáltam, ordítoztam egyéniségről, sőt Egyéniségről, hogy végre magamnak semmi sem maradt e borból.
> Emlékszem egy juhászgyulára, aki egyetemi évei kezdetén a nemzeti szellemről olvasott föl a retorikán, egy juhászgyulára, aki a világiasságban világosodott meg a történelmi materializmustól (...)
> Úgy látom, nemcsak juhászgyulát, de e mondat végét sem találom! (...)
> Éppen ezért, vagyis éppen ennek dacára arra kérem magát, kedves Bölcsem (...), hogy keressen és találjon meg helyettem Magamat, mert nemsokára égető szükségem lesz rám”[2].

Egy efféle sürgető kérés kimondatlanul is azt sugallja, hogy a levélíró szinte minden reményét elveszítette az énkiteljesítésre és önmeghatározásra; sőt, józerével már arra sem emlékszik ki volt ő egykoron (milyen volt az a fiatalabb önmaga, aki valaha költői ambíciókat dédelgetett s honnan merítette a „verscsináláshoz” való bátorságot), csupán egyetlen dolog egyértelmű számára, hogy: „egész valóm kifordult a sarkából”, s az én helyében nem maradt más, mint a „semmi” vagy „senki”, ez pedig kétségtelenül lelket didergető iszonyattal tölti el. Viszont az is benne rejlik e felszólításban, hogy a levélíró korábbi leveleivel, a már elkészült és publikált műveivel tarsolyában úgy véli, a címzett képes és hajlandó megkeresni, megtalálni „őt”, azt a valakit, akiről elveszettsége ellenére is joggal feltételezhető „szent és átkozott” költő mivolta. Levelezésük folytonosságának az egyik, ha nem a legfontosabb tétje éppen ez: a másik felelősségtudatának, „közlekedésvágyának”, segítőkészségének a felélesztése, ennek eredménye-

[1] Juhász Gyula Összes Művei. 9. Kötet. Levelezés I. (a továbbiakban JGYÖ9), Bp., Akadémiai kiadó, 1981. Juhász Gyula – Kosztolányi Dezsőhöz, Szeged, Ipar u. 13. 907/X. 18. 159.

[2] Juhász Gyula – Babits Mihályhoz, Máramarossziget (1906. okt. 27. után) i.m. 129.

ként a címzett tanácsaival és bírálataival arra ösztökéli a segélykérőt, hogy ezután mélyebben faggassa meg önmagát és újfent vázolja fel Én-jét, mely válságban van, s mindaddig abban is marad, amíg rá nem szánja magát, hogy őszintén nyíljon meg és tegye áttetszővé magát, a másik és saját tekintete számára is.

A hitvesztésnek, az Én-keresés útvesztőinek a kendőzetlen feltárása és a szégyenkezés nélküli segítségkérés (mely épp azáltal mellőzi a pírt, hogy a segélynyújtás valóságos tétje jóval nagyobb, minthogysem a szégyenérzettől befolyásolni hagyja magát), azért is gyakoribb a formára találással küszködő fiatalemberek esetében, mert a kezdődő vagy megszilárduló barátságot egyelőre még nem árnyékolja be sem irigység, sem szakmai féltékenység, sem kisszerűség; másrészt joggal feltételezhetik, hogy azonos érdeklődésük és tevékenységük okán, kölcsönös figyelmet ébresztenek egymás iránt.

> „Nagyon megörülnék, ha minden egyes darabjára megtenné nagyrabecsült megjegyzéseit s ezeket rajtam keresztül és általam Babicshoz juttatná. Ezt az embert ösztökélni, buzdítani, imádni és ütni kell; nekünk barátainak kötelessége, hogy őt felrázzuk méla álmodozásából és kivigyük az irodalom piacára".[3]

Ugyanakkor az átmeneti létállapotban semmi sem fontosabb a fiatalemberek számára a művészetnél[4] (ami esetükben inkább csak az egyéni hang próbálgatása, küzdés a kifejezés elsajátításával, s kísérletezés a „tökéletes" formára találással), ezért a másik csüggedésének, bénultságának, lelki didergésének a feltérképezése lehetőséget ad az oknyomozónak arra is, hogy tárja föl önmaga hasonló élményeit.

> „Egyébként állandóan nyomott vagyok, legszivesebben fölfordulnék. Disszertációmból nincs még semmi; se verset, se prózát nemigen irok, legföljebb nagyon rosszat. Kifelé unalmas vagyok, belül teljesen fakó, üres. Se élni, se írni nem tudok ezidőszerint"[5];

---

[3] Kosztolányi Dezső – Juhász Gyulához, (Szabadka, 1906. ápr. 4. körül) i.m. 90.

[4] „Nézz csak a saját lelkedbe, ha föllengős önszeretet nélkül, hideg objektivitással vizsgálod meg kissé önmagadat, arra a tapasztalatra jutsz, hogy nem vagy egyéb, mint a külső hatások zengő médiuma, vagyis kiszámíthatatlan természetű individuum; azért kiszámíthatatlan, mert kiszámíthatatlan az, micsoda hatások érnek kivülről, vagy a gyomrod és a vérkeringésed rendes vagy rendetlen állapotából". Kulcsár Gyula – Juhász Gyulához, Nagykanizsa, 1905. szept. 21. i.m. 78.
„A tanulmányszerzést s az anyaggyűjtést méltányolom s senki sem nagyobb gyűlölője az ifjúkori költői handabandának, mint én; de nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy a lelkünkben levő költői ösztönt táplálnunk, foglalkoztatnunk, tornáztatnunk kell, mint a többi alantasabb ösztöneinket: a táplálkozásit, nemit, mert ki lehetünk téve annak a veszélynek, hogy később teljesen el fog tűnni, ha ama kathegorikusz imperativusz felcsendül a lelkünkben". Kosztolányi Dezső – Juhász Gyulához, Szabadka, (1904.) aug. 3. i.m. 16.
„Irjon Szegedről. A szegedi lányokról. És irjon a Sz. és V-be, hogy én is olvashassam Magát. Borzasztó az, hogy mennyire szüzekedik Maga, kedves Babits, a nyilvánosság előtt. Legyen kurva, mint én és Kosztolányi, mint Farkas Imre és Shakespeare. *Hatni* végre is ebben áll minden boldogságunk, életünk, mindenünk!" Juhász Gyula – Babits Mihályhoz, Máramarossziget, (1906. okt. 27. után) i.m. 130.

[5] Weöres Sándor – Várkonyi Nándornak, Csönge, 1938. jún. 2. In: Weöres Sándor Egybegyűjtött levelek I–II. Bp. Pesti Szalon–Mafra Mediterrán kiadó, 1998. (a továbbiakban WS:EL) I. 494.

Ráadásul egy afféle bizalmas és sürgető kérés, hogy „keressen és találjon meg helyettem Magamat", azért is komolyan veendő a címzettől, mert bármikor esedékes az ő számára is egy hasonló lelki-alkotói válsághelyzet, melyben maga is a másik segítségére és tanácsára szorul. Emiatt is érthető, hogy a légüres teret művekkel, barátoktól elnyert vagy kicsikart ígérvényekkel igyekszenek kitölteni a fiatalok, illetve a személyük iránt nyitott, alkotásvágytól föl-fölhevülő, egyívású társakkal iparkodnak benépesíteni, evégett ragadnak tollat (az írószerszám, az ecset, a véső, s mesterségének ki tudja hányféle eszköze mellett), hogy levelet írjanak annak, akiről úgy vélik, hogy hozzájuk hasonló életkorú lévén, éppoly hevesen vágyik önmagára találni, akárcsak ők; s aki bizonyságát és tanújelét adta, hogy törekvései, esztétikai és ízlésbeli eszményei megegyeznek az övékkel, s ennek révén nemcsak egy nemzedékhez, egy szekértáborhoz, de talán egy lelki és művészi közösséghez is tartoznak.

> „Légy egyik szárnyam, Juhász Gyula! Az istenek meglehetősen összekötötték már eddig is sorsunkat. S én nem vagyok olyan lelkű, mint Kosztolányi Dezső, akit azért becsülök. Hajtsd hozzám hát a füledet, öreg!".[6]
> „Önmagamért és igazamért vívott nehéz, sokszor keserves tusámban végtelenül jól esik az olyan magányos, szabad lelkek üdvözlése, mint a tiéd. Érzem, hogy bár életünk göröngyös ösvénye elvált, a lelkeink ölelkeznek. Egyek vagyunk magyarságban, modernségben. Szép és magasba vivő utadon én is köszöntelek, bajtárs"[7].

A létezés tudatosításának és a saját igazért való küzdésre készenlét bejelentésének, a rokon törekvésekről szóló híradásnak, a közösségvállalásnak, s mindannak, ami ezzel jár: a mások előtti érdek- és dacszövetség, a kritikával és személyes közbenjárással támogatás, a közös fellépés és bemutatkozás megvallásának nélkülözhetetlen szerepe és jelentősége van mindjárt az első levelekben. Az egymásra találás ténye (amely olykor éppen a távolság okán: a képzeletben történik[8]), a másikért való kiállás gesztusa, a nyilvánosság előtt vállalt azonosságtudat bejelentése szorosra fűzi a szálakat a levelezőtársak között. Ám ennek az elengedhetetlen összefonódásnak előfeltétele és ára van. Azért, hogy a másikat utóbb ne érje csalódás, ne váljon képzelgéseinek (vagy bizonyos körökben terjedő mendemondáknak) áldozatává, s ne érezhesse úgy, hogy hozzá méltatlanra pazarolta idejét, energiáját, a fiatalember siet küldeni saját eladdig publikált, bemutatott műveiből és az ítészek által írt kritikákból is, s nem mulasztja el, hogy maga is bejelentse igényét a másik hasonló gesztusára. De talán az önvédelemnél is fontosabb, hogy természetes kíváncsiság fűti a munka lázában égőt, szeretné ugyanis kifürkészni, megtudni vajon hol tart, milyen útra lépett a másik, s az sem mellékes a számára, hogy hajlandó-e bírálatot mondani a művéről:

---

[6] Oláh Gábor – Juhász Gyulához, Debrecen, 1908. febr. 9. JGYÖ9. 170.
[7] Juhász Gyula – Oláh Gáborhoz, Budapest, 1905. április 9. i.m. 35.
[8] „Épen annyi idős voltam, mint most te. Az elragadtatás perce volt az. De engemet tiszta logikai művelet ragadt odáig, hová téged az érzésed segített föl. Oh ha én ezt a logikai műveletet egyszer úgy le tudnám írni, hogy mások is úgy *lássanak*, mint ahogyan egyszer én akkor láttam! Az lenne az új Evangélium. Hát így csak összetalálkozunk a látomásokban s megtörténik, hogy valamely dologra egy napon gondolunk". Kulcsár Gyula – Juhász Gyulához, Nagykanizsa, 1906. jún. 27. i.m. 99.

„ne haragudj tulságosan a Te új cimborádra, amiért illetlenebb a háromhetes foxterriernél. Már mióta elküldted nekem a könyvedet és még meg sem köszöntem, nem mintha nem tetszett volna!”[9];
„Tényleg szeretném már egyszer egyszerre magamhoz-kapni 30-40 költeményedet; most a falusi magány különösen alkalmas a vers-olvasásra. Igazán és a legőszintébben mondom, hogy nagy örömet szereznél vele, ha nagyobb mennyiségű verseddel pofondobnál: eddig tán féltucat versedet mutattad és ennyiből az ember vajmi keveset lát”[10];
„Értsük meg egymást és cseréljük ki ama bizonyos iratokat. De most már Kosztolányiban csalódva óvatos leszek ilyen cserében és csak akkor küldöm a magaméit, mikor az önéit megkaptam”[11].
„Egyoldalú szerződéseket nem kötök. Önnek is van méltányossági érzéke s igy nem veszi sem hizelgésnek, sem követelődzésnek, ha határozottan kívánom, hogy mindazokat a dolgokat, miket elválásunk óta irt, az én költségemre postai utánvét mellett küldje el cimemre. Kifogást el nem fogadok”.[12]

A szorosabbá váló vagy megbonthatatlan barátságnak csak az első, s nem is túlságosan magasra föltornázott ára a kéziratos (esetleg valahol már megjelent) művek s töredékes vázlatok bemutatása; illetve a gyermek- és kamaszkor, a dédelgetett álmok tüzetes megismertetése a másikkal, ami oldja az idegenséget, a kezdetben kötelező udvariaskodást, s egyik pillanatról a másikra szelíd, kebelbéli, pajkos és évelődő társsá avatja a feleket:

„Megismertetjük majd egymással az egyéniségünket, a gondolkozásunkat, a fejlődésünket, s ami fő – az életünket, ha van kedve hozzá. Még pedig oly őszintén, mintha gyermekkorunktól együtt nőttünk volna fel, s semmi bűnünk nem volna titok egymás előtt. Mivel pedig egyszuszra mindez sok lenne, *folytatásokban*, levélváltásokban írjuk meg egymásnak egész gyerekkorunktól fogva az életünket, úgy ahogy gondoljuk és érezzük, hogy volt”.[13]

Az igazi és teljes árat, melynek maradéktalan kiegyenlítésére haladékot kap az egyik s a másik fél is, később kell megfizetni, mégpedig annak bebizonyításával, hogy az évtizedek alatt valóban azzá vált, akinek hitte, ígérte s mondta magát[14]; ellenkező esetben úgy jár, mint a rossz adós: a megbízhatatlan és szava hihetetlen ember bélyegét pecsételik rá, akivel nem érdemes továbbra is összefogózkodni. A kölcsönösen kicserélt „művek” megerősítik a korábban megelőlegzett bizalmat (melynek eladdig a má-

[9] Weöres Sándor – Kiss Tamásnak, Szombathely, 1934. dec. 15. WS:EL II. 158.
[10] Weöres Sándor – Várkonyi Nándornak, Csönge, 1938. jún. 10. i.m. I. 496.
[11] Babits Mihály – Juhász Gyulához, Szekszárd, 1906. aug. (eleje), JGyÖ9, 101.
[12] Kosztolányi Dezső – Juhász Gyulához, Szabadka, 1904. júl. 21. i.m. 14.
[13] Fülep Lajos – Dutka Ákosnak, Csillaghegy, (1904. V. 28.), Fülep Lajos levelezése I–III, Bp. MTA Művészettörténeti Kutató Csoport, I. 21.
[14] „szeretett barátom, kezeit csókolom a gyönyörű és igaz kritikáért. Ön lát engem, ön szeret engem. Önnek van szeme és igazi baráti szíve. Ön kritikus, ön poéta. Amit ön írt, a legszebb mindazok között, amiket eddig össze-vissza irkáltak rólam”. Kosztolányi Dezső – Juhász Gyulához, (Budapest, 1907. máj. 23.). JGYÖ9. 144.

sikra rácsodálkozáson, a lehetséges szellemi társra találáson túl, legfeljebb a rokonszenv és az együttmunkálkodásba vetett remény volt az alapja), s az olvasott „mű", illetve írójának különös, kivételes, páratlan természetén felbuzdulva, az egyik vagy másik fél őszintén vallja meg elragadtatását:

> „Sok tehetséges, különös és értékes emberrel találkoztam az életben, de állíthatom, hogy oly vérbeli költővel (nem hízelgés, de még bók sem, minthogy a temperamentumomra s nem a művek értékére vonatkozik), oly más világban élő, igazán született bohémmel, mint Ön, soha".[15]

Épp a baráti vonzalom kimutatásának jeleként megtörténik az is, hogy a feltétlen csodálat, kritikátlan elismerés helyett, bátorító bírálatot és feddést vonnak magukra a zsengék, de ezek a közös töprengés szempontjából némelykor hasznosabbak és a barátságot előrevivőbbek, mint az udvarias és hízelgő bókok, melyek semmire sem kötelezneknek:

> „Két versedről most nem írok bővebben. Sok szépség van bennük, de aligha tartoznak a legjobb műveid közé. Azt hiszem, ahhoz az adófizetéshez tartoznak, melyet a költőnek minden lényeges fordulata megkövetel. Mindenesetre sokkal jobbak, mint az átlagos és tipikus mai poéták bármelyik írása".[16]

Ez az esztétikai és bölcseleti szárnypróbálgatás, ítéletmondás leggyakrabban azon fiatalembereknél érhető tetten, akik egyfajta műeszmény, műimádat foglyai, s korai megnyilatkozásuktól kezdve nem csupán a jó, az eredeti, a modern, hanem a „tökéletes" mesterségbeli megoldást keresik, miként Valéry hirdette: „A mesterség a mesterségért. E nélkül a doktrína nélkül soha semmi jót nem csinálhatunk. (...) A fő dolog az, hogy mindenki jól csinálja a maga munkáját. A szándék semmit sem ér. Ha csupa jó szándékból rosszul csinálod..."[17]

Ellenben tagadhatatlanul zavarba jön a fiatalember, ha egy rokonlélektől olyan levelet kap, melyben az író önmaga tehetségének korlátozott voltára, „esztétikai tetű" létére s műélvező természetére ismerve, kiönti előtte bukásának, megalkuvásának, derékba tört karrierjének szomorú históriáját. Nem érti ugyanis világosan, hogy miért teszi a vallomást: talán azért, hogy saját kárát részletesen feltárva, együttérzést és bátorítást könyörögjön ki maga számára; esetleg a féltés, a bátorítás, a reménykeltés, a jövőért aggódás vezeti a tollát, és szeretné ráébreszteni a címzettet tarthatatlannak vélt létállapotára, restségére, túlságos szerénységére, provincializmusára, hitetlenségére? Ki tudja.

> „És túlságos szerénysége az oka, hogy nem cselekszik úgy, amint pályafutására nézve helyes lenne. Jól van, tegyen úgy, amint akar. És majd évek múlva, ha megszületik lelkében az önvád és addig ismeretlen kínokkal fogja gyötörni: szenvedjen. Érezni fogja, hogy elmulasztotta az önkifejlesztését! És hiába fogják akkor irodalmi sikerei jutalmául Pestre

[15] Kosztolányi Dezső – Juhász Gyulához Szabadka, (1904.) aug. 3. i.m.16.
[16] Weöres Sándor – Csorba Győzőhöz, WS:EL, II. 404.
[17] Paul Valéry: Füzetek, Bp., Európa–Mérleg, 1977. (ford. Somlyó György) 238.

> hívni. Fonnyadt lesz a lelke. A szeme pedig kissé homályos. És írni fog, sokat fog írni, mert írásait megfizetik”[18].

Mindenesetre elgondolkozhatunk azon, vajon mennyire kelti föl érdeklődését, lobbantja haragra az efféle vallomás olvasóját, s mily fokú elhárítást vagy eltávolítást vél szükségesnek annak érdekében, hogy megőrizze énje érintetlenségét; miképpen azon is érdemes eltöprengeni, hogy sokkolóan vagy éppen a szunnyadó büszkeséget fölszítva hat-e az a fajta barátságkötésre ösztökélés, mely a fent idézett levelet zárja:

> „Ha így is élvezetesnek tartja a barátságomat, szeressen. Ellenkező esetben ne törődjék velem. És ne is írjon levelet. Jóakaratú hazudozásaiból nem kérek”.[19]

(Egy harmadik személynek lakonikusan vallja meg Juhász Gyula, szinte a fenti levél kézhezvételével egy időben: „Ő levelez velem. Sajnos én nem”[20]; ebben a *sajnosban* az alkotásról rég lemondó s művészetét a műélvezetben megtaláló esztétával szembeni fenntartások, s azok okán képtelennek, feleslegesnek érzett párbeszédtől ódzkodás eufémizmusa érhető tetten).

Viszont avval sem tud igazán mit kezdeni a fiatalember, ha a másik fél szinte azonnal feltétlen hódolatáról, tiszteletéről biztosítja, és baráti viszonyukban a másodhegedűs szerepét vállalja magára. A fiatalember rossz közérzetének vagy ellenkezésének alig is van más indoka ez esetben, minthogy úgy véli, hiányzik hosszú távú levelezésük igazi tétje: a másik elismeréséért, egyre mélyülő őszinteségéért, kíméletlensége ellenére is lényegre és igazságra tapintó ítéletéért való küzdelem. Ennek hiányában az oly annyira vágyott megnyílás a másik részéről egyszerű vallomássá, hétköznapi gondokról szóló beszámolóvá egyszerűsödik (ami persze nem gátja további levelezésüknek), mert a másodhegedűs szerepét vállaló fél, szerényebb tehetsége tudatában nem meri nyíltan elvárni a társ őszinte feltárulkozást, ugyanis beéri azzal a kevés örömmel is, hogy a bizalmasa lehet. Bár Juhász Gyula példája éppen azt bizonyítja, hogy valaki illendőségből, tiszteletből, szerénységből magasztosítja föl a másikat az utolérhetetlen mester rangjára, s egyáltalán nem ő játssza az alárendelt szerepét:

> „A mi barátságunk tulontul egyoldalu. Maga szép, nagy és mély dolgokat mondogat nekem peripatetikus és kávéházi symposionjainkon. Én igennel kontráztam és plátói dialogjainkban a csöndes (könnyű, vagy nehéz?) szerepére vállalkoztam. Szemeimben (...) a megértés és ostobaság fénye csillogott. Titokban azonban éreztem, mennyit tanulok Magától és hogy a Mester végre fellelte Mesterét”.[21]

Megkontrázhatatlan ténynek látszik, hogy a saját tehetségre és szerepre találás, a tervekkel és vázlatokkal birkózás idején a szellemi és lelki rokonra, az egyenrangú (vagy annak vélt) „bajtársra” talán még egy megállapodott mesternél is elemibb szüksége van a hangját próbára tevő fiatalembernek. Valószínűleg azért, mert magamagát egyszerre akarja kivetítettnek és a másik ítélete alá vontnak látni, mégpedig oly módon, hogy levélről levélre mindig legyen alkalma más beállításba helyezni az önmaga

[18] Lehel István – Juhász Gyulához, Marquartstein, (1906. aug. eleje) JGyÖ9, 101.
[19] Lehel István- Juhász Gyulához, i.m. 105.
[20] Juhász Gyula – Gedő Simonhoz, 1906. aug. 4. i.m. 101.
[21] Juhász Gyula – Gedő Simonhoz, Szeged, 1906. post festa. (ápr. 15. után) i.m. 92.

elé tett tükröt, és más szögből nézni bele, ekként változtatva meg nemcsak az optikát, de a visszaverődő képről kialakított ítéletet is.[22] Ezt a zavarba ejtő és a másikat szüntelen éberségre ösztökélő bújócskázást a fiatalemberek megengedik egymásnak, viszonossági alapon, hiszen a levélváltás kínálja az egyik lehetőséget a szemlélt tárgynak: a szüntelen átalakulásban lévő önmagának a le- és körülírására, mely a személyiségével együtt emberismeretét is alakítja.

> „Hallgatásom oka: teljes, tökéletes szellemi, erkölcsi, testi, lelki impotencia (...) Jobb szeretnék semmi lenni, mint valaki. Dicsvágy nem bánt, szerelem nem háborgat, élni nem tudok! mi lesz velem?"[23]
> „Kedves kis Juhász Gyula,
> ne ijjesztgess, basszom a mivoltodat! Mi a fenét csinálok én a dicsőséges halálom után, ha te megelőzöl a halhatatlanságban? 'Sz a holló se károg utánam ... Ne halj meg, ne halj meg, én gyönge virágom! (...) Edzzed rokkant idegeidet akár kapálással, akár kaszálással, akár – o, pardonnez-moi! – fasz-állásssal... Nem bánom én, csak jöjj magadhoz! (...) Hát tönkrementek idegeid? – Jól van, jól van ez neked! Miért vagy költő, ha tudósnak születtél! Vagy miért tudóskodol, ha nagyobb a szíved, mint a fejed! Sokan megjárták már evvel a két ellenlábassal, te is megjárhatod!"[24]

Az önmagát időnként „halálosan" komolyan vevő, alkotás révén kifejezni szándékozó fiatalembernek szüksége van a hasonszőrű énfaggatóra. Egyfelől, mert saját bőrén tapasztalva meg az alkotás gondjait, a nyilvánossághoz jutás buktatóit, az önigazolást és támpontot kínáló elődök tanulmányozásának, újraértelmezésének, fordításának nehézségeit el kell mondania valakinek. Másfelől sarkantyúzza a vágy, hogy megossza a bizalmába fogadottal mit is tart magáról, alkotó és hétköznapi énjéről, amely olykor ilyesfajta hetyke kijelentésre ragadtathatja magát:

> „Az Egyéniségnek, a mindenható Énnek vagyok törhetetlen prófétája. Nem kell nekem se Fichte, se Nietzsche, se kutya, se eb, hogy sűlt vagy sületlen föllengzéseiből bakalásszak üdvözülésemre kívánatos rögeszméket; nem! én mindig magamból indúlok ki s azután nézek szét a nagy világban: hát a többiek mit is csinálnak?"[25];

olykor pedig a szerénység álarca mögé bújva hárítja el jövőjéért aggódó kritikát, mely személyét és törekvését olyasvalakiéhez hasonlítja, akihez nem tartja mérhetőnek magát:

---

[22] „A modern lírikus jellemvonása, hogy mikor költeni kezd, behunyja szemét s ez az aligmúlt század előtt alig volt így (Byron kezdte.) Hogy ne értsen félre, ki kell fejeznem, hogy nem annyira a líra nevű műfaj, mint az átkos lírai szellem ellen harcolok. És ezalatt nem az egyént értem; minden kor objektív költői egyéni módon látták a világot, a szubjektív költői (az úgynevezett lírikusok) egyéni reakciójukat fejezték ki (...) És van-e valami líraibb, valami inkább pillanatszerű s szembehunyó líra: mint az én kifakadásom a líra ellen". Babits Mihály – Juhász Gyulához, (Szekszárd, 1905. júl. vége.) i.m. 48.

[23] Juhász Gyula – Kosztolányi Dezsőhöz, Szeged, 1905. júl. 20. i.m. 44.

[24] Oláh Gábor – Juhász Gyulához, Debrecen, 1905. júl. 25. i.m. 45.

[25] Oláh Gábor – Juhász Gyulához, Debrecen, 1905 aug. 2. i.m. 55.

„Ne féltsen engem a nemes és álmodó Ady Endrétől, a magyar Verlainetől. Én, sajnos, odáig soha sem fogok eljutni. Sokkal több nyárspolgári elem van bennem és sokkal kevesebb poézis. Én bennem mindig lesz valami az iskolamesterből, a ki gyönyörű szőke lányok társaságában (...) egyszerre csak huhogni kezd előttük ismeretlen teorémákról".[26]

Ki merészelné tagadni, hogy némelykor azért merül föl az igény a másik (folyamatos levelezés biztosította) jelenlétére, mert a társ vaskos humora, diákos tréfálkozása kiragadja köldökzsinór nézegetéséből, kedélytelenségéből és válságtudatából:

„Hátrahagyott irataimban mindenesetre benne leszel, kis gnóm! S ha ez rád nézve megtisztelő: rám sem lehet szégyen"[27];
„bocsásson meg, hogy újra én zaklatom Önt. De hát utolérte a végzete! Önről mindenki tudja, hogy Ön mindent tud: a szőrnövesztő és szőr vesztő kenőcsök és szeszek raktáraitól kezdve egészen Brandes nem olvasott tanulmányáig – mindent".[28]
„Milliona grazia for de Takacu scriba, thwa lettera of papiere. Tre bona, totosenda thanka. La Hungerlanda Postali witta-witta in da redacciono Nyugatu bele. Ez ugyan nincs semmiféle nyelven, még volapükül se, de azért azt hiszem érthető. Remélem, Takáts-cikkedet, melyet már továbbítottam, a Nyugat közölni fogja..."[29]

Egyébiránt a levelezőtárs iránti vágy nem feltétlenül fakad az alkotás ínségéből vagy problematikusságából, miként a személyes életvitelbeli gondokból vagy önfaggatásból sem (az idősebb, tapasztaltabb mester, Kiss József egyenesen óva inti Juhász Gyulát celebrális hajlamának felerősítésétől: „Hát csak egyet mondok: bolond kend Táncsics! Okos ember nem tulajdonít ennyi fontosságot az életnek. Olyan jó poéta mint Ön, akit én nagyon szeretek, aki a tavalyi hóról olyan gyönyörűen tudott írni, az ne törődjék annyit se önmagával, se az élet visszásságaival. Ha én úgy elhagytam volna magamat, a kertemben sohse termettek volna azok a tűzrózsák, amelyekbe az ország beleszeretett."[30]). A levélíró gyakorta csak a földrajzi távolságot áthidaló fecsegésre buzdítja a másikat, mert a távollévő barát, fegyvertárs elviselhetetlen hiányát mérsékeli a tőle jövő szó, s hogy minél többet tudhasson meg róla: életéről, érzelmeiről és terveiről, hosszú levél írására ösztökéli kérdéseivel és határozott kérésével. Természetesen arról is biztosítja az utószóban, hogy nem fogja léha, tartalmatlan fecsegésnek minősíteni a tolla elől könnyen kifutó sorait, adja át magát nyugodtan „jobbik felének":

„Nagyon szivesen fecsegek el önnel kedves, fecsegő Ipar utcai költő. Hálás és meglepett vagyok az olyan gyorsan érkezett levélért, melyben a szellemesség, hülyeség és báj adott találkát egymással."[31]
„Kérlek, írj mihelyt lehet és ne légy lusta: ha már nem beszélhetek veled, legalább gömbölyű formált betűidet lássam".[32]

---

[26] Juhász Gyula – Kosztolányi Dezsőhöz, Szeged, 1905. aug. 9–16. között, i.m. 64.
[27] Oláh Gábor – Juhász Gyulához, (Debrecen, 1905. jún. eleje) i.m. 39.
[28] Kosztolányi Dezső – Juhász Gyulához, Szabadka, 1905. ápr. 3. i.m. 33.
[29] Weöres Sándor – Várkonyi Nándornak, WS:EL I. 514.
[30] Kiss József – Juhász Gyulához, Budapest, 1907. jún. 21. JGYÖ9. 147.
[31] Kosztolányi Dezső – Juhász Gyulához, (Szabadka, 1904. júl. 9. után) i.m. 8.

„A kötetjét tehát várom. Küldjön levelet is mellé. Mik a tervei? Meddig marad otthon? Irjon mindenről, ami eszébe jut”.[33]
„A távolság négyzetével csökken azonban a dialogus lehetősége. (...) Elhatároztam végre, hogy leleplezem magamat és saját külön kis tragédiáimról és komédiáimról fogok fecsegni. (A nagy Kosztolányi úgyis elnevezett a nagy fecsegőnek.)”.[34]

Máskor meg épp ellenkezőleg; a levélíró tudatosan teremt távolságot sajátmaga és a másik között (mert képtelen a közvetlen beszédre, zavarná ugyanis a másik személye és közvetlen reakciója; vagy, mert nehezen fejezi ki magát élőbeszédben); tudatosan aknázza ki a távolság nyújtotta előnyt, hiszen a levélírás bőséges időt kínál a mondandó átgondolására, logikai sorrendbe állítására, visszavonására és javítására, és a vállalható őszinteség fokának bemérésére:

„Mint már jeleztem, hosszabb levelet írok rövid időn belül, mert bizony sok mondanivalóm van – amit nem mondhattam el mikor itt voltál. Egyébiránt beszélni nem is tudok úgy mint írni – írni meg lusta vagyok.”[35]
„Bocsásson meg, si je n' y ajoute pas *grand-chose* éjjel van és tücsök ül a szobámban, ez pedig *Musarum inimica*, még a levélírás muzsájának is, – mert Önnek csak csöndben szeretnék levelet írni: akkor talántán eszembe jutna az a sok dolog, amiről – „olvasás közben” mint Ignotus mondaná – Ön jutott eszembe, így: „Ezt Juhásszal kellene megbeszélni” – „mit szólna ehhez Juhász?” – stb. Látja, Ön folyvást emlékemben van és szívem legforróbb vágyai közé tartoznék: mint hajdan szóban, most írással megújítani Önnel a régi eszmecseréket; – de hiába, a betű csak nem hang és én sohasem (tudom) erőltetés nélkül lekényszeríteni magamat a toll és tinta kényelmetlenségeihez Nehezemre esik kifejezni magamat „a Leonhardi médiumán” (...) aminthogy egyáltalában is: nehezemre esik kifejezni magamat”. [36]

Gyakorta tapasztaljuk, különösképpen is a rendszeres levelezőtársak esetében, hogy a levél írása (válaszlevél érkezése) megteremti a két fél között a bizalmas társaságot, a jelentéktelennek tűnő napi és családi események vásárát, nem ritkán a fesztelen mesélést, a világi és társasági hírek áramlását, s a bezárkózásból ki- és felszabadulás örömét:

„Na Gyula! Itt egy hétre való abrak: abrakolj, csak meg ne zabálj! Írj háromszor ennyit, megölellek érte.”[37];
„Irni mindent szeretek, még levelet is. Ennél csak egy kedvesebb dolog van: a választ olvasni”[38];

---

[32] Babits Mihály – Juhász Gyulához, (Fogaras, 1908. szept. 24.), i.m. 194.
[33] Kosztolányi Dezső – Juhász Gyulához, (Budapest, 1907. okt. 21.) i.m. 160.
[34] Juhász Gyula – Gedő Simonhoz, Szeged, 1906. post festa. (ápr. 15. után). i.m. 93.
[35] Babits Mihály – Juhász Gyulához, (Budapest? Fogaras? 1909. febr. 4. után), i.m. 211.
[36] Babits Mihály – Juhász Gyulához, Szekszárd, Szept. 1. i.m. 70.
[37] Oláh Gábor – Juhász Gyulához, Debrecen, 1905. aug. 2. i.m. 62.
[38] Juhász Gyula – Kosztolányi Dezsőhöz, Szentes, 1904. aug. közepe. i.m. 18.

„Megkaptam Münchenben kedves leveledet, amelynek nem az volt az erénye, hogy rövid volt, mint sok prédikációnak. Leveleid rövidsége is szellemességedet bizonyítja, de mégis jobb szeretném, ha szellemességed egyéb dolgokban nyilvánulna. A te leveleiddel úgy vagyok: nem bánom, ha gyakoriak is, csak – hosszúak legyenek”[39];
„Irjál azért még, ez talán galvanizál kicsit. Irjál öreg fiatalos levelet nekem! Szeretnék sirni. (...) Irj a jövődről, terveidről, olvasmányaidról. Nagy jót teszel velem.” [40]

2.

A fiatalember részéről olykor bizonyos fokú túlzás nyilvánul meg levelében, akár úgy, hogy önmagát, hivatását, küldetését, származását misztifikálja, személyiségét, éntudatát mérhetetlenül felerősíti[41], akár úgy, hogy mindezt egy pálfordulattal a sárba tiporja, jelentőségét a valóságosnál jobban alábecsüli[42]. A túlzás, egyfelől a szertelen, önmaga tehetségét és értékét pontosan bemérni nem tudó ember sajátja, másfelől az (ön)ironikus, humorra hajló, magamagát a másik előtt illegető nárcisztikus alkotó lényeges vonása. A merész és tudatos nagyotmondás, vagy a kihívó és „szemérmes” önleértékelés, mindig egy fajta álarc mögüli beszéd, mégpedig olyan beszéd, amelyiket nem is annyira az énről szóló állítás hitelessége, esetleg botrányos volta tesz izgalmassá, mint inkább a másik félben kiváltott reakció: a kétely és ellenkezés, az évődés és kontrázás. Mivel a címzett észreveszi a túlzás gesztusában a maszkra rámutatást, a bolondozást, illetve azt a szándékot, hogy a vallomástevő egyfajta kártyajátékra hívja őt, hamar elfogadja a szabályt és belemegy a licitálásba: a hívások elfogásának, a blöffök leleplezésének szándékával. A fiatal alkotók leveleiben gyakorta fellelhető túlzások mögött egyébként sem árt meglátni: a szenvelgésre és csipkelődésre, az önáltatásra és ellenkezés kiváltásra, a mesterséges paradicsom keresésre és bűnhődés kihívásra, az öngerjesztésre és másik megtévesztésére, a modorosságra és kölcsönös játékra való hajlandóságot, melynek hátterében aligha húzódik más, mint a szüntelen önmeghatározásra és a másik általi visszaigazolásra vágyakozás. Ezt a szomját oly módon csillapítja a „túlzásba eső”, hogy a saját maga kivetítette és a másik által róla készített képet egymáshoz illeszti, vagy egymásba csúsztatja: mindkettő retusálásának vagy újrarajzolásának igényével.

„Sokkal több nyárspolgári elem van bennem és sokkal kevesebb poézis. Én bennem mindig lesz valami az iskolamesterből (...) Ha boldogok akarunk lenni, ha emberi életet akarunk élni, ha egyáltalán existálni óhajtunk, mi „lángeszek”, „modernek”, „übermenschek” és egyéb csepürágók,

[39] Kulcsár Gyula – Juhász Gyulához, Sárvár, 1906. aug. 19. i.m. 110.
[40] Juhász Gyula – Oláh Gáborhoz, (Szeged, 1905. dec. 27. után), i.m. 81.
[41] „És vár a nagy munka, a mit vállalok, nemzetemért, fajomért, az emberiségért.” Juhász Gyula – Oláh Gáborhoz, még Szegeden, 905. nyárutó, i.m. 73.
[42] „Maga boldog, független, maga ura, én rabszolga, vágnivaló emberanyag vagyok, álmodozó állat, a ki csak akkor él, ha eloltja este a lámpát s a bizonytalan, távoli, egyre távolodó jövőről szövi lázas, egyre szintelenebb álmát.” Juhász Gyula – Kosztolányi Dezsőhöz, Szeged, 1904. dec. 31. i.m. 27.

> akkor komédiásoknak kell lennünk és takaros bukfenceket kell hánynunk a nagyérdemű közönségnek. (...).Beteges irás biz ez „zavaros ének", de hát az egészségre törekszik s mintegy levélben akarja a kórt kifakasztani. Magam is végtelen, dermesztő önmegvetéssel vagyok jómagam iránt, de mégis *egy*, egyetlen dolog ad némi vigaszt: végre is azok közül való vagyok, a kikben megvan a hebbeli „ringen" ösztöne, az evolúció képessége és büszkén állíthatom: komoly munkával szerzett tudás is. Kénytelen vagyok hencegni, hogy némi önbecsülés szálljon belém. Ugy-e megbocsátja?"[43].

A komolyabb sérelem akkor éri a fiatalembert, ha művét s a benne megrajzolt énjét, a nagyközönség szeme láttára bírálja meg valaki, akivel nem lévén meghitt (levelező)kapcsolata, aligha tudja befolyásolni ítéletében, legfeljebb utólag moroghat a bajusza alatt. A bírálat szövege vagy logikája (mely szinte kizárólag mindig igaztalannak, elsietettnek, felületesnek és tévedésektől hemzsegőnek tűnik a megbírált szemében), gyakorta megjelenik valamelyik barátnak szóló levélben, annak „leleplezésével" és kiigazításával, értékelésével és a lélekben kiváltott hatásával egyetemben. A kérdés pusztán csak az, hogy megírja-e fenntartásait és ellenvetéseit az ítésznek is; kapható-e arra, hogy kíméletlen pengeváltásba keveredjen az ítésszel valamely folyóirat hasábjain a közönség rokonszenvének megőrzése, elnyerése végett, amennyiben a főszerkesztő terepet biztosít az ilyesfajta szóasszónak:

> „garanciát vállalhatok: abban, hogy ami a Nyugatban megjelenik, se nem csalhatatlan, se nem inappellábilis, de szent hite és meggyőződése az írójának, aki azt olyan jól írta meg, ahogy ezen időben csak tudja. *Viszont becsületes bírálat iránt nem szabad érzékenynek lenni, mert ez avance a becstelen kritika számára.* Elvégre a Nyugat nyitva áll minden becsületesen és jól megírt ellenkező ítélet vagy polémia számára is."[44]

Az a fajta józan belátás, a kritikai támadásokkal szembeni bölcs emelkedettség, melyet Balzac egyik levelében érünk tetten („A könyveim az egyetlen válaszok azoknak, akik támadni kezdenek. (...). Valamikor, majd ha a műveim kialakultak, meglátjátok, hogy sok óra kellett ennyi mindennek elgondolására és megírására; akkor majd megbocsátotok mindenért, ami nem tetszett nektek, megbocsátjátok nem az ember önzését (mert az emberben nincs) hanem a gondolkozóét, a dolgozóét."[45]), nem minden fiatal alkotó sajátja, noha az ellenkezőjére is találunk példát.[46]

A túlzást nem ritkán az általános alany vagy az „ember" formula használatával billenti helyre a levélben. Csakhogy amikor a fiatalember ehhez folyamodik, újfent egy tudatos csúsztatást végez, mivel annak a beérkezett, elismert, emberi és alkotói tapasztalatokkal rendelkező bölcsnek a szerepébe bújik, aki valójában nem más, mint ön-

---

[43] Juhász Gyula – Kosztolányi Dezsőhöz, (Szeged, 1905. aug. 9-16 között.) i.m. 66.

[44] Ignotus – Juhász Gyulához, (Budapest) 1908. okt. 6. i.m. 198–99.

[45] Balzac levele Laure Surville úrasszonynak, Angouleme, 1832. augusztus, In: Honoré de Balzac levelei, Bp. Fővárosi Kk. Rt. én. Documenta Humana, (ford: Benedek Marcell), 87–88.

[46] „se elismerős, se leszóló bírálatért nem sértődöm meg, hiszen a kritika nem a „szerzőnek", hanem a „szerzőről" szól (vagy legalább is így kéne lenni); és nem baráti ajándék, hanem objektív beszámoló arról, hogy a bíráló milyen értékeket és hibákat érez a megbíráltban". Weöres Sándor – Várkonyi Nándornak, Csönge, 1939. jan. 14. WS:EL I. 504.

maga jövőbe kivetített énje, s rajta keresztül úgy beszél a jelenben, mintha máris az lenne, akivé reménysége szerint válnia kell a jövőben. Tagadhatatlan, hogy a két irányú levelezésekben olvasható efféle dialógusokból bajosan állapítható meg pontosan az, hogy mennyi tehetség és önkifejlesztés, állhatatos kitartás és munka, élettapasztalat és tudás áll a vallomástevő mögött; illetve nehéz lenne megállapítani, hogy mindabból, amit egy hang mögé búvva elmondott, mennyi a saját élettapasztalat és gondolat, avagy másoktól kölcsön vett bölcselkedés. Voltaképpen az is csak számunkra, az utókorhoz tartozó olvasóknak világos, hogy mit valósított meg szorgalmas munkálkodása révén adottságaiból az egykori fiatalember. Viszont fenntartásunk ellenére is kirajzolódik az az elképzelt szerepkör, melyet betölteni iparkodik levélírása idején, s amely, már az irányába tett út elején is szerfelett delejezi őt, méghozzá oly annyira a hatása alá, igézetébe kerülve, hogy minden tevékenységét és megnyilvánulását alárendeli e szerepnek:

> „nem minden alap nélkül nevezhetném magamat „irodalmi vigasztalónak". Mindkettő örvényes bajokat tár fel nekem, melyek engemet módfelett érdekelnek s százszorosan boldog vagyok, hogy épen én vagyok bajuknak hallója s nekem kell kifakasztani, vagy felszúrni Zseniális fejük jóakaratú fekélyeit, hogy újra kerékvágásba zökkenjenek."[47]

Az általános alany vagy az ember-formula beiktatása a levél szövegébe, az „én" ideiglenes felszámolását, a szubjektív látás és ítélkezés részleges felfüggesztését, az egyéni tapasztalat kollektívra történő kicserélését célozza meg, s egy olyan valakit választ szóvivőnek, aki: „saját szövegével egy időben születik meg: nem tekinthetjük olyasvalakinek, aki megelőzi saját írását vagy több, mint ez az írás, nem alany, amelynek a könyv volna az állítmánya; kizárólag a megnyilatkozás idejében él, s minden szöveget *itt* és *most* ír"[48] –, miképpen Roland Barthes állítja a modern íróról. A levél bensőséges, szubjektív hangvételéhez és önszemléletéhez képest, a körülményesen körülírható „lény" beszédmódjának és optikájának a beiktatása azzal a következménnyel jár, hogy a levélíró (aki maga is „a megnyilatkozás idején él" minden egyes levelében), modorossá, mesterkéltté és „irodalmivá" válik épp azáltal, hogy a jelenvalóra, mint saját meghaladott múltjára tekint vissza, a megoldottság és lezártság illúziójával. A papírra vetett bölcsességet pedig úgy világítja meg, akárha saját élményeiből, nem pedig más szövegekből, vagy a kollektív tudásból merítette volna. Az időben történő előrelépés és a választott szerepből beszélés: *részrehajlás*; egyfelől szerénytelen és hetyke önfelmagasztalás, vagyis mindenféle kétséget kizáróan annak a befejezett és kész ténynek a tudatosítása a másikkal, hogy máris annak tartja magát, akivé válni szeretne; másfelől abban az értelemben, ahogy Valéry mondja: „minden elbeszélés részrehajlás, először is az általa használt nyelv révén, aztán az elbeszélő természetéből és eljárásából következően. Mikor ez a részrehajlás kellőképp tudatos és szándékolt, akkor irodalom".[49]

A levélíró úgyszintén a túlzás eszközéhez folyamodik, amikor elhagyatottságának, fuldoklásának, világtól elzártságának kíván hangot adni, s azokra a boldog napokra, órákra emlékezve, melyeket egy nagyváros szellemi pezsgésében, egy füstös kávéház deliráló hangulatában töltött a hasonszőrű „szabad lelkekkel", a címzett számára igyekszik fölvázolni azt a levélírás idején érzékelt nyomorúságos közérzetet, mely

[47] Kosztolányi Dezső–Juhász Gyulához, Szabadka, 1904. dec. 29. JGyÖ9. 21.
[48] Roland Barthes: A szöveg öröme, Bp., Osiris, 1998. 52.
[49] Paul Valéry: i.m. 207.

átütő képszerűségét: komor színfoltokkal festett lehangoltságát, vagy élénk vonásokkal felvillantott üdeségét épp az elrajzoltsága, valóságostól elütő tónusa okán nyeri el. Úgy véli, a túlzás és az elrajzolás eszközével sikerülhet csak hű képet festeni „kizökkent" létállapotáról; ugyanakkor a másik érzékenységére számítva feltételezi, hogy közérzetét komorítva tud megfelelően mély hatást kiváltani a megszólított lelki- és képzeletvilágában. A magány elviselhetetlenségével szembesülés és a kibírhatatlan létállapotnak az eltúlzása készteti a vallomástevőt a levélírásra, ez a belső szükség mutat rá a levél egyik funkciójára: a társalgás, a társas érintkezés pótlására:

> „én unatkozom mértéktelenül; nem bírom a falusi telet. Mindeddig nem dolgoztam semmit itt Csöngén: se fát nem vágtam, se olyan verset nem sikerült írnom, ami megérdemelné hogy versnek tekintsék; se Gilgames, se fene. Löttyedt vagyok a teljes tétlenségtől"[50] –;
> „Kár, hogy tél van! A telet nem szeretem. Ilyenkor csak tanúlmányokat tudok írni. Begubódzik a lelkem és úgy szövi hatalmas álmait. Hajh! nem hiába, hogy magyar vagyok, de tudok is nagyokat álmodni! (...) Egy gyönyörűsége mégis van a télnek: a befűtött szoba, a rohogó kandalló"[51];

Arra is találunk ékes példát, nem is ritkán, hogy a levélíró külföldi beszámolójában, frissen szerzett úti benyomásait állítja szembe saját korábbi nyomorúságával, vidéki száműzöttségével, s jelenvaló helyzetét boncolgatva, s a messze távolból földerengő szülőhazára emlékezve, nem lát, és nem tesz különbséget a vidék és a teljes egészében provinciálisnak tűnő szülőhaza között. Olykor mintha Párizsból nézve még Budapest sem lenne elevenebb, polgárosultabb, modernebb, művészeti törekvések iránt nyitottabb, mint akármelyik vidéki nagyváros.

> „Éppen hurcolkodom (...) de ez a körülmény nem zavar abban, hogy néhány (...) sorral fel ne keressem abban a büdös városban, amelyet olyan keservesen átkoz. Hát bizony nagyon elhiszem s talán jobban is átérzem a keserűségét, mint saját maga, amikor itt a holt, de örökre élő, s az éledő művészetnek az erdőjében csatangolok. Hogy az ember az otthoni életnek a nyomorúságát igazán megértse, ide kell jönnie Párisba, az Isten és az ember közösségéből született eme csoda városba, amelyben pezseg az élet, az eredetiség s az a bizonyos valami, ami mindenben fordítottja a honi dolgoknak".[52]

A fiatalemberek levelezésének tükrében bajos lenne megállapítani, hogy valóban a vidékre visszahúzódás okoz-e „alkotói válságot", vagy a tudatosuló válság okai közt kutatva teszi felelőssé bénultságát a körülményekért. A zajos, „embersűrűs" nagyvárosban folyó szalon- és kávéházi élet egy idő után éppoly csüggesztően hat rájuk, mint annak a hiánya, s csak lassan érlelődik meg a gondolat, hogy nem a helyváltoztatás oldja meg véglegesen a pillanatnyi bénultságot, hanem az önszemlélés zavartalansága, az önfaggatás szigorú fegyelmezettsége és következetessége az, ami akár a nagyvárosi lárma, akár a vidéki tétlenség ellenére is megszólaltatja bensőjükben azt a hangot, melyet követniük kell. A vidéki lét kibírhatatlanságának eltúlzása ekképpen

---

[50] Weöres Sándor – Várkonyi Nándornak, Csönge, 1938. jan. 12. WS:EL I. 492–93.
[51] Oláh Gábor – Juhász Gyulához, Debrecen, 1906. I/21. JGyÖ9. 85–86.
[52] Fülep Lajos – Dutka Ákosnak (Párizs, 1904. VIII. 15.), Fülep Lajos Levelezése I. 24.

a rosszul reflektáltság következménye. Mihelyst önmaga előtt és saját maga számára ellenőrzi és tisztázza a levélben alkotói bénultsága okait, megszünteti bensőjében a levertséget és zavart (melyet az a csalóka ábrándozás okozott, hogy mennyivel jobban szeretne másutt lenni, a világ bármelyik táján, egyszerre – legalábbis gondolatban – akár több helyütt is, voltaképpen mindegy is hol, csak ne ott, ahova a körülményei és balsorsa kényszerítik), a túlzásban tobzódás egyszeriben „megszelídül", s a színhely, miképpen sajátmaga is, a levélbeli szöveg szemléleti tárgyává válik, melyről éppúgy lehet írni, mint bárki vagy bármi másról. A túlzás ebből kifolyólag csupán csak gerjeszti az elmesélhető történetet, mely az időben és térben eltávolított énről és vidékről szól.

> „Nyár közepén a legszebb és legkellemesebb itt: kisebb a hőség mint városon, kezdődik a gyümölcs-idény, folytatódik a fürdő-idény; de talán augusztusban se lesz hiány mindezekben."[53]

Egyébként *a vidéki magány* (amely akárcsak egy évszázaddal korábban is az oly áhított „természetközeliség", „természetbe olvadás" romantikus vágyának a tárgya és színhelye volt, a gyorsan polgárosodó nagyvárosokban elveszíti vonzerejét, ugyanis a kiadók, szerkesztőségek, könyvkereskedések, kávéházak, színházak, kiállítótermek, klubok, mint megannyi „mesterséges paradicsom", ahol a jövő reménységei és az elhíresült mesterek együtt, ha egymást nem is feltétlenül szeretve, de a sikerért és „pályadíjért" egymással kíméletlenül megküzdve találkoznak nap nap után, mágneses erővel vonzzák a „szabad lelkeket"), számos remekmű tanúsága szerint nem az alkotás ellenében hat. Sőt, éppen a leveleket böngészve tapasztaljuk azt, hogy a vidéki magány egyfelől a komolyabb betegségek és kimerülések, válságok és kudarcok idején oltalmába veszi a vallomástevőt, aki úgy húzódik vissza szülővidékére, vagy választott „tájhazájára", mint gyermek az anyja ölére vágyva, fészekalj melegre, a háborítatlan nyugalomra, a csöndes töprengésre és rejtettségben levésre.

A túlzás eszköze olykor nem is szolgál másra a levélben, mint a normális kerékvágásból kizökkent szellemi vagy testi állapot helyrebillentésére, a begubózás tarthatatlanságából az egészséges életvitel előnyének megmutatására; egyes utalásokból úgy tűnik, hogy a levélírók, fiatal koruk ellenére is pontosan ismerik és osztják az antikvitás elvárását: „*ép testben ép lélek*". Megmosolyogtató Oláh Gábor igyekezete, ahogy a satnya, testileg lerongyolódott, betegeskedő költőtársat az alföldi parasztember józanságával, földhözragadtságával igyekszik meggyőzni az evés szükségéről és élvezetéről:

> „Enni kell, barátom, eleget, sőt többet az elégnél! Ilyen korban egy kis csömörlés nem árt úgy, mint a hónapi koplalás! Nem vagy már az eleven holtak zárdájában, világi vagy, hát élj világiasan! Azért nem tudsz megírni egy valamire való hosszabb és logikusabb tanúlmányt, mert keveset eszel! Azért butúlsz el a vizsgák előtt, mert keveset eszel! Azért nem mersz áldozni Venus oltárán, mert keveset eszel! Az élet = evés. Legalább Debrecen ezt tanítja. Itt, barátom, egyebet sem tesznek, mint esznek."[54]

Egy finom lelkű és költői érzékenységű (vagyis a címzettnél semmivel sem kevésbé idealista) jóbarát a gyomor helyett a józan ész belátására hivatkozik, s a Hamletként szédelgőt az életbe akarja visszavezetni tanácsaival:

---

[53] Weöres Sándor – Várkonyi Nándornak, Csönge, 1938. jún. 10. WS:EL I. 496.
[54] Oláh Gábor – Juhász Gyulához, Kelt Debrecenben, 1906. I/ 21. JGYÖ9. 84.

„Maga az álmok embere és ezért a szenvedéseké! Szép az álom – de hazug! A valóság is szép és igaz! Éppen ezért a valóságot kivánom én magának, azt a bizonyos napot, melyről már előbb szólltam, melynek fénye erős, éles és kiméletlen, eloszlat minden ködöt, lett légyen az bár kék rózsaszin vagy szürke, és megmutatja az utat fel a hegyre, honnét belátjuk az egész világot – szépnek találjuk az egész világot!"[55]

Az önnön nagyszerűségükre és férfiasságukra ébredő fiatalemberek persze tudnak ajánlani egymás számára jobb gyógyírt is az életkedv és józanság visszaszerzésére, mint az „elvont valóságról" papolás, nevezetesen: a szerelmet, a női test élvezését. Ám újfent jót mosolygunk, amikor a levelezőtársak kiterítik kártyáikat, s kénytelenek megvallani, inkább csak egyfajta esztétikai elképzeléssel, kamaszos ábrándokkal rendelkeznek a női test szépségéről, mintsem valóságosan is belekóstoltak volna a test érintésének és birtoklásának gyönyörűségébe:

„Mert az örök vágyódásban nem örök kin van, mint ahogy sokan hiszik, hanem örök gyönyörűség! A másik a hétköznapi nő, a rendes feleség. Ez nem érti meg az Ember lelkét, alacsony, hogy fölérje roppant voltát s csak nyüg a nagy, isteni Egyénnek, mert fölemelkedés helyett az a „semmi-asszony" még őt is lehúzná magához, a sárba (...) Ezekből pedig mi következik? Az, hogy életünk sorsa bizony, mégis csak a Nő! Aki jól húz: szerencsés, aki rosszat húz: elveszett. De az a pokolian biztató, hogy általában mindenkinek rossz a kártyája! (...) Különben, szeretem a szép nőt általában, mint esztétikai jelenséget. Bár a szép testek ritkák! Szebb vonalakat, mint a tökéletes női kebel hullámvonalait s mint a csipő határvonalait – képzelni sem tudok! Gyönyörű a női test puha finomsága, odaadó hajlékonysága, virágszálként rengése és ideges rugékonysága. Minden szerelem szemben támad s úgy megy a szívbe, a lélekbe, ennyit már merek állitani. Azért bolond az, aki szégyelli bevallani, hogy szerelmese testébe is szerelmes. Én, egy rám ismeretlen nőbe, csakis a testet tudom megszerethetni"[56] –;

„Nagy kutya az élet! Éppen az első, igazi, nagy szerelembe kezdettem Szegeden, amikor ide küldött a végzet. Gyönyörű, mélységesen kék augusztusi éjszakán búcsúztam Tőle és a nagy, bolondos fiatalságomtól, ami éppen akkor akart kivirulni."[57]

3.

A fiatalember nem ritkán a levelet olyan „képviselőnek", vagy „szóvivőnek" szánja, aki távollétében helyette jár el bizonyos ügyek elintézése végett, s általa képviselteti magát, mint virtuálisan jelenvalót. Ha figyelembe vesszük, hogy a levél már önmagában is őt helyettesíti, fokozottan igaz e képviselet abban az esetben, amikor a levélíró kifejezetten arra ösztökéli a címzettet, hogy a nevében intézkedjen (akár a szignált le-

[55] Elefánt Olga – Juhász Gyulához (Budapest, 1906. ősz), i.m. 122.
[56] Oláh Gábor – Juhász Gyulához, Debrecen, 1905. aug. 2. i.m. 59.
[57] Juhász Gyula – Oláh Gáborhoz, Máramarossziget, (1906. kora ősz), i.m. 119.

vél felmutatásával egy harmadik személy előtt); ilyenkor egészen felruházza iratát személye fedezetével, s a társnál mintegy hitbizományba, kitöltött biankóként helyezi el:

> „Köszönöm, hogy abszolválsz helyettem. A születési és érettségi bizonyítványt itt küldöm tisztelettel. Remélem, hogy halotti bizonyítványomat a quaestura nem fogja kérni, mert azt egyelőre nem áll módomban megküldeni"[58] –;
> „menjen el a Sz. V.-be és kérdezze meg elküldött három szonettemet mikor hozza. Ha ír a Virágfakadásba mellékelje címemet is s tudassa itthon vagyok"[59].

Máskor meg arra kéri levelén keresztül a címzettet, visszafogottan, tisztelettudóan vagy éppen fiatalos hetykeséggel és iróniával leplezve a kérés szégyenét, hogy személyes befolyását latba vetve ismerőseinél, segítse őt álláshoz, publikálási lehetőséghez, színpadi bemutatóhoz vagy megjelenő kötetéhez előfizetőkhöz jutni, mivel azt feltételezi róla, hogy „ismertsége" és baráti kapcsolatai révén közelebb áll a tűzhöz, mint ő. Ez esetben a levél, mint „képviselő" már nem csak a címzettnél jár el helyette, hanem (a várt hatás és eredmény szempontjából vizsgálva a dolgot) a levélíró személyének a fedezetéhez a támogatást nyújtó is hozzáadja a sajátját és tekintélyét: s így együttesen (olykor a kérő és támogató levelet egyszerre nyújtva át a megcélzott harmadik személynek) járják ki a kérelem sikerét. Ekként a levélíró a másik tükrében is megcsillantja értékeit az ismeretlen harmadik személy előtt, s ezek az értékek kölcsön veszik a tükrözőét is, egybeolvadnak, akárha „egyetlen" emberé volnának. A levélbeli álarc is másnak, olykor többnek, olykor rejtett lényegét érintőbbnek mutatja viselőjét, aki a „szerepjátszás" idejére kibújik önmagából, hogy felöltve a maszkot, másként és másnak lássák őt, olyasvalakinek, aki a kérés teljesítésének bizton megfelel, talán másoknál is jobban.

> „Ha régi, eléggé soha meg nem hálálható jóindulatára érdemesnek tartana, kérve kérem, kegyeskedjék érdekemben tenni valamit, hogy Szegeden vagy a fővárosban valamiféle szellemi munkához juthatnék, a mit diplomám és verseskötetem, szóval irodalmi működésem alapján megkaphatok"[60] –;
> „Azt biztosra veszem, hogy te a kiválasztottak között vagy; azért kérnélek arra a kényes szivességre: tudd meg Horváth-tól, ismeri-e az én írásaimat, vagy sem? Érdemesnek tart-e a maga ízlése szerint szerkesztett anthologiába fölvételre vagy sem? Tolakodni rettenetes dolog; s attól félek, hogy ez az akarásom nagyon közel jár a tolakodáshoz. De ki tudja: látom-e valaha németül egy versemet is?"[61] –;
> „Pünkösdre verskötetet adok ki (...) a könyvhöz pedig előfizetőkre van szükségem. Azt hiszem, önnek több tisztelője akad Máramarosszigeten, mint nekem, kérem tehát ne feledkezzél meg a budapesti hónapos szo-

[58] Weöres Sándor – Várkonyi Nándornak, Csönge, 1939. jan. 14. WS:EL I. 504.
[59] Kosztolányi Dezső – Juhász Gyulához (Szabadka, 1905. júl. 19.), JGyÖ9. 42.
[60] Juhász Gyula – Négyesy Lászlóhoz, Szeged, (1907) X/15. i.m. 157.
[61] Oláh Gábor – Juhász Gyulához, Debrecen, 1910. május 5. Kollégium, i.m. 230–31.

> bák penészvirágszerű barátságáról és szeressen ismét öt-hat előfizető erejéig".[62]

Kudarc esetén ellentétes érzések kavarognak a támogatást kérőben; részben úgy véli a címzett nem teljes mellszélességgel vetette bele magát a közvetítésbe, hiába is szolgáltatta ki magát előtte őszinte kérésével, részben leverten veszi tudomásul, hogy nem rendelkezik oly fokú befolyással, tekintéllyel, mint amennyit ő feltételezett róla. Mindenesetre a kudarc felelősségének egy részét igyekszik áthárítani a címzettre, így ugyanis könnyebb elviselni és megmagyarázni önmaga és mások előtt. Éppen ezt az áthárítást, szemrehányást elkerülendő és a tisztán látást segítendő szokás jelezni a lehetőségek valós terjedelmét és a személyes befolyás eredményének várható mértékét, a sikertelenség esetén ugyanis a támogató nem szorul gyanús kertelésre. Rákosi Jenő kegyetlenül „egyenes", és önmaga „korlátoltságát" is föltáró beszéde kiváló példát nyújt erre:

> „Annak hogy engemet alkalmilag fölkeressen semmi nem állja útját. Ellenben abban, mintha én foglalkoztam volna ennek előtte már a dolgával s támogatást vagy közbejárást igértem volna, valami félreértésnek kell lennie, ha csak az emlékezetem végkép cserben nem hagyott, mert én valóban semmi ilyesfélére nem emlékezem. (...) De ha azt gondolja, hogy én valami közbejárásra vállalkozzam a ministeriumban, akkor lehetetlenre gondol. Ha más viszonyok volnának is és nekem volna valamelyes jogcimem arra hogy ott szavamnak sulyt követelhessek, akkor is képtelenség volna valakiért közbejárnom, a kit ott és az érdeklett körökben jobban ismernek, mint én; vagyis a kit ott ismernek, míg én nem ismerem."[63]

Az egyívású fiatalemberek, akik műveiken és egymáshoz írott kellő számú leveleiken keresztül meggyőződtek együvé tartozásukról (esetleg életkorukat, származásukat, gyökereiket és nézeteiket illetően), törekvéseik hasonlóságáról és ízlésük rokonságáról, olykor azért használják föl a levelet szóvivőnek, mert olyasmit akarnak megtudni általa, olyasmiről szándékoznak megbizonyosodni közvetítésével, amiről sejtéseik, elképzeléseik, hipotéziseik ugyan vannak, de ezek saját maguk számára nem elég meggyőzőek, ezért várnak határozott megerősítést vagy cáfolatot a másik féltől:

> „És felteszem (...) Önhöz a kérdést, amely engem most rendkívül ingerel, – feltétlen válaszát várva: mit gondol: meg lenne-e alapítható, rövid időn belül, mai tehetségeinkkel, egy egészen sajátos jelleggel bíró (minden más nemzet modern lyrájától különböző) modern magyar lyra?"[64]–,

kérdezi a levélíró, s hogy a kérdés egyszerre óvatos és nyomós, ugyanakkor belső kétségekkel és reményekkel átitatott, azt a kissé bonyolult, körmönfont mondat széttördeltsége bizonyítja a legjobban. A lehetőség, mely „rendkívül ingerli" a levélíró képzeletét és előrevetíti egy más fajta irodalmi közegben és közösségben létezés állapotát, a jelen elviselhetetlen és tarthatatlan korszerűtlenségének meghaladásáról árulkodik,

---

[62] Kosztolányi Dezső – Juhász Gyulához, Budapest, 1907. ápr. (24.) i.m. 143.
[63] Rákosi Jenő – Juhász Gyulához, Budapest (1)911. április. 18. i.m. 236.
[64] Babits Mihály – Juhász Gyulához, (Szekszárd, 1906. aug. vége) i.m. 115.

ugyanakkor számot vet azzal is, hogy más is érzékeli a szorongató szükségét és csillapíthatatlan vágyát a változtatásnak, egy újfajta irodalmi eszmény és ízlés körüli csoportosulásnak. E felvázolt lehetőség realizálásának és az együvé tartozás vágyának hátterében a *sajátos*, *modern* és *magyar* költőként való önmeghatározás szándéka húzódik; illetve az a ki nem mondott kérdés: akarsz-e te magad is egy efféle jelzőkkel leírható körhöz tartozni. E három, tudatosan vállalt minőség egyesítése a közeli jövőben (egy vagy akár fél tucatnyi költő művein keresztül), azt sugallja az olvasó számára, hogy a levélíró el- és átgondolta további sorsát és alkotói törekvését. Valéry írja egy helyütt *Füzetei*ben, egy 1912-es bejegyzésben: „lenni annyi, mint *tovább* is lenni és át is érezni ezt a lehetőséget", ennek az alkotói alapállásnak és bölcseletnek valamivel korábbról származó megfogalmazását láthatjuk a magyar költő esetében.

S hogy egy-egy nemzedék vagy stílusváltás idején egyáltalán nem szokatlan az efféle önmegjelenítésre, közös fellépésre és bemutatkozásra való szándék kinyilvánítása, mely az egyező életkoron túl, inkább a szellemi és alkotói törekvések hasonlóságát veszi figyelembe, túllépve akár a különböző földrajzi régiók s eltérő hagyományok rajzolta határokat is, arra egy későbbi nemzedékből származó költő szintén óvatos és sürgető kérdése szolgáltat bizonyságot:

> „Kedves Tamáskám, (...) Nem gondolod: meg kéne már egyszer a nemzedékünk lapját alapitani, itt az ideje; nem? (...) Mit gondolsz, menne ilyesmi: a 'harmadik nemzedék' szépirodalmi orgánuma...? Vajjon, eléggé fejlettek vagyunk-e már ahhoz, hogy létezésünk egy lapnak is létjogosultságot adna?"[65]–;
> „Talán mondanom sem kell: nagyon örülök, hogy a tervezett pécsi folyóiratból csakugyan lesz valami és hogy te leszel a szerkesztője. Igy remélem én is; Pécsett csak akkor lehet nívós folyóiratot csinálni, ha Te vezeted, nincs a közelben más aki erre alkalmas; sőt ugylátszik egész Magyarországon sincs, hiszen a jelenlegi folyóiratok egytől-egyig sivárak, fakók. Ugy érzem Te nívós, változatos, érdekes folyóiratot fogsz csinálni, az egyetlen jó magyar folyóirat lesz".[66]

No persze az is előfordul, hogy egy újonnan induló nemzedéki lapban való közreműködésre felkért fiatalember, a leendő társakkal, kötelezettségekkel, s nem éppen pontosan körvonalazott szándékokkal szemben támadt fenntartásait fogalmazza meg válaszlevelében.

Noha a felkért személy érzékeli a megtisztelő ajánlat és talán soha vissza nem térő lehetőség súlyát, a gyanakvás, a tisztázatlan és ismeretlen körülményekbe fejesugrástól félelem, illetve ódzkodása a társak nevével fémjelzett irodalmi eszmény melletti elkötelezettségtől (mely gesztus esetleg számos másfajta, egyébként általa is preferált eszménytől, törekvéstől történő elhatárolódás kinyilvánításaként is értelmezhető), egy bizonyos időre, vagy végérvényesen távol tartja őt az orgánumtól.

> „Én, őszintén megvallom, mostanában kezdek félni a társulásoktól. Belátom, hogy az írónak egyedűl állania a legjobb. Ha társúl, vigyázzon magára, mert rendesen lekoptatják az eredetiségét azok, akiknél talán

[65] Weöres Sándor – Kiss Tamásnak, Csönge, 1935. máj. 18. WS:EL. II. 168.
[66] Weöres Sándor – Várkonyi Nándornak, Bp., 1941. jan. 2. i.m, I. 526.

másabb. A te társaságod, meg a Babitsé, nekem megtiszteltetés, de bizony másokkal nem mindig futok egy útat."[67]

A levél, mint szóvivő, gyakorta tartalmazza egy készülő, megmunkálás alatt lévő mű munkatervét, részletesen vagy csak egyes részleteiben kibontva, szerkezetét vagy az egyes támpillérek és szegletkövek helyét kijelölve, épp ezért bejelenti igényét önmaga visszaszolgáltatására (olykor egy másik levél hozza ezt a hírt és kérelmet a címzettnek), mert önmaga jelentésén és jelentőségén túlmutat, mivel amellett, hogy levél, munkaterv és kommentár is egyben. E kettős természetű levelet hosszúsága, a benne felvázolt spontán ötlet sürgős kibeszélési vágya és másikkal való azonnali tudatosítása, vagy az ötletnek éppen a levélírás közbeni részletes kibontása okán nem akarta rögtön „lemásolni" magának, de a postára adás előtt, esetleg kis idő elteltével döbben rá, hogy feltétlen szüksége van rá a későbbiekben:

„Ünnepi hangúlatban arra kérlek, kis rossz szellemem, légy szives gondolatgyorsasággal elküldeni azt a „korszakalkotó" levelemet, amelyben ama nagy munkámról adtam kimerítő tájékoztatót."[68]

A levélíró önmaga és az elküldött munkaterve közt létrejött földrajzi és lelki távolságot mint a továbbírás, az ötletkibontás folytathatóságának hiányát érzékeli. E hiánnyal szembesülve, egyszeriben arra ébred rá, hogy a levélírás közben, egy belső sugallatra felfüggesztette eredeti kommunikációs szándékát és íróként viselkedett, amennyiben levélbeli önmegjelenítése, hangvétele és stílusa pontosan megegyezik a sebtében vagy némely ponton részletesen felvázolt munkaterv szövegével, akárha egyik a másiknak hasonmása volna. Énjének megkettőződése a „kettős természetű", ám lényegileg ugyanazon szövegben, egy olyan sajátos tükörjátékot teremt, mely „kialakítja a már hasonmásként létrejött írás hasonmását, feltárva ezáltal egy lehetséges és lehetetlen végtelent", ahogy Foucault értelmezi az írás mechanizmusát a nyugati kultúrában. Minél mélyebben érzékeli a továbbírás, az ötleten munkálkodás hiányát, annál elevenebb benne a vágy az önmegjelenítés kiváltságos pillanatában írott szöveg birtoklására, merthiszen jól tudja, ha emlékezetből akarná reprodukálni a szöveget, s benne elrejtett, illetve egy sajátlagos szempontból intencionált énjét, az újraírás során képtelen volna visszatérni mind a kiváltságos pillanat kínálta kiindulási ponthoz, mind az énmegjelenítés eredeti szándékához, ehelyett az emlékezés révén egy másik szöveget írna, melynek úgyszólván nem sok köze lenne a hasonmáshoz, mely a munkaterv részletezésévé váló levélírás aktusában fogant. Az elküldött levél hiányában emlékezetből reprodukált hasonmás ekként még eggyel gyarapítaná a szövegek számát a „lehetséges és lehetetlen végtelenben". Az alkotás folytathatóságának szempontjából fontos hasonmás szöveg birtoklása okán (ami egyet jelent az emlékezés során irkába rótt szöveg és a benne másként megjelenített én elutasításával), saját jól felfogott érdekében kéri vissza a levelet a címzettől.

A mesterségbeli tudásban és alkotásban egyre jobban elmélyülő, s ezzel arányosan mind nagyobb megbecsülést és elismerést kivívó fiatalemberek szenvedélyes és hosszan tartó levelezésének gyakorta a műhelymunka megannyi gondja és maga a folyamatos alkotás állja útját, s mivel egyre inkább megtalálja önmagát és kifejezési formáját a mű-

[67] Oláh Gábor – Juhász Gyulához (Debrecen, 1908. nov. közepe), JGyÖ9. 205.
[68] Oláh Gábor – Juhász Gyulához, Debrecen, 1905. dec. 27. i.m. 80.

vekben, melyek meghozzák számára a hőn áhított publikálást és sikert, egyre kevesebb időt és figyelmet tud szentelni a levelezésnek:

> „... talán magadról is láthatod már, hogy ha az ember nagy és hires iró lesz, – mert te már igazán az vagy, hiába is tiltakoznál! – akkor nehezen ir – levelet."[69]

Vagy ha temperamentumának megfelelően továbbra is szükségét érzi a leveleken keresztüli „közlekedésnek", éppen megváltozott helyzete és szándéka okán egy egészen más természetű levélfajtába kezd. A levelezőtársaknak nagyon meghitt barátoknak, vagy megbecsült fegyvertársaknak kell lenniük, hogy az elismertség, a siker (vagy ennek hiánya) és a rendszeressé váló alkotás véget ne vessen korábbi „közlekedésüknek", s pályatársként, esetleg ellenfélként is kölcsönös tiszteletadással adózzanak egymásnak.

A harmincas éveik felé közeledő fiatalemberek egykori álmodozásának és közös tervezgetésének az egyre másra megjelenő (vagy éppen meg nem írt) alkotásaik jelzik a fajsúlyát, mely a műből vagy a csírájában elhalt tervből visszatekintve a múltra: a kamasz évekre, egyiküknél könnyebbnek, másikuknál nehezebbnek minősül a kritika és befogadás tükrében. Ugyanakkor az utak és feladatok is eltérnek egymástól, s az sem bizonyos immár, hogy a korábban oly megértőnek és segítőkésznek tűnő társak valamelyike továbbra is követni és támogatni akarja a másikat[70], annál az egyszerű oknál fogva, hogy idő közben az alkotásról, az egykori műeszményről és az érvényesülésről másképpen gondolkozik. Ez esetben a ritkábban forduló levél mind inkább olyan szóvivővé válik, amelyik már csak egy-egy kiemelkedő eseményről, vagy sürgönyszerű kérésről hoz híreket az elhanyagolt barátnak:

> „Végtelenül megörültem a levelének és önnek és igazán szépeket, nagyon szépeket gondoltam önről és rólam, a mi régi barátságunkról, melyet rövid időre kicsi, nagyon kicsike emberek zavartak fel. Nekem nincs senkim. Állítólag zseni vagyok és hires iró, de úgy élek, mint a kutya. Egy ember nélkül. (...) Ilyen elhagyatottságban élek, hogy vágyom a levelezésre!"[71]

Az effajta sorok inkább csak írásos emlékei a letűnt múltnak, az elveszni látszó emlékeknek, s kétségbe esett kísérletek az önbecsülés megőrzésére, mintsem a valamilyen okból megszakadt levelezés meghitt és őszinte folytatásáért kifejtett erőfeszítések.

---

[69] Juhász Gyula – Babits Mihályhoz, Nagyvárad, (1909. jan. 27. után) i.m. 208.

[70] „Babits – sajnos – végleg megharagudott reám. Két hosszú levélben ostromoltam a szivét – hiába. Unalmasnak, nagyzónak talál; egyszóval utál és nem kér belőlem. Ez életem egyik legnagyobb és legkeserűbb csalódása." Kosztolányi Dezső – Juhász Gyulához, Szabadka, 1907. aug. (közepe táján) i.m. 151.
„*Kosztolányi* írt a műveimről röviden és mérsékelten dicsérve, de például drámámat lerántva, s általában prózámat. Előtte filológus vagyok, »aki néha költői magasságokba emelkedik«." Babits Mihály – Juhász Gyulához, Szeged, (1908.) márc. (15.) i.m. 173.

[71] Kosztolányi Dezső – Juhász Gyulához, Budapest, 1909. júl. (9.) i.m. 217.

ÁGH ISTVÁN

Egy ars poetica megvalósulása

NAGY GÁSPÁRRÓL

A hatvanas évek második felében olyan megújulási vágy és kényszer, mértékké kiáltott divat terjedt el a magyar költészetben is, amellyel évszázados hagyományaiból, lényegéből óhajtották kifordítani. Bár nemzedékenként megújult mindig, sajátosságait, a sorsvállalást, a nyelvi képiséget, az alanyiságot még a modernizálódásban is megőrizte valamennyire. Befogadta a világlíra hatásait, s magához formálta öntő mintájában. Lehetett az éppen akkor az amerikai beat, a francia avantgárd, az angol Dylan Thomas, Auden vagy a német Brecht és Gottfried Benn hatása a látásmódra és a prozódiára, a hatásuk meghonosodott. Ami addig természetes volt, úgy tűnt, nem hallatszik túl a határokon, akadályozza érvényességünket, a provincializmust konzerválja, s talán az új eszmények szárnyain a nyelvi karantén átrepülhető. Kavafisz konkrétumokból szublimált filozófiája, Eliot személyiség-elvonása, William Carlos Williams prózaisága lett a példa.

Pilinszky megtalálta azt a fiatalt, aki „egyik legfrissebb, legismertebb megtestesítője annak az »új hullámnak«, mely leváltja nemzedékemet". Takács Zsuzsára hárította, amit már eldöntött a *Nagyvárosi ikonok*ban régebbi önmaga leváltására. Vas István mint Eliot fordítója és szellemi rokona, Petri Györgyöt avatja be. „Eliot felszabadító hatására azért volt szüksége, mert túl akart jutni a közvetlenségen és a személyességen... »Eliot módszere« férfiasságot, fegyelmet, észt, iróniát, erkölcsöt jelent a költészetben – másfelől fogalmazva: a szépelgés, hígítás, nagyzolás, mindenfajta misztifikáció elutasítását. Petri nem mindennapi becsvágya tehát olyasvalamit vett célba, amire nemcsak a fiatal, de az egész mai magyar költészetnek is szüksége van." Petri vallomása szerint „a József Attila-i hagyomány közvetlenül nem folytatható: ő volt az utolsó, akinek még sikerülhetett a lírai alapok egyszerűségének megőrzésével, a személyesség maximális intenzitásával nagy költészetet teremteni... Számomra a személyesség nem program, hanem probléma. Mert analitikusan szemlélni a versek élményanyagát, ehhez távolságtartás és irónia szükségeltetik, viszont a személyesség érezhető jelenléte nélkül a vers elemi centrumavesztett töredékké válhatna". Az akkoriban induló Várady Szabolcsot úgy látja Domokos Mátyás, hogy lírája „a képek és jelzők, hasonlatok nélküli ténymegnevezés... sohasem használja a vallomásosság hangerősítőjét". József Attila költészetével már az utódok-elődök is megbirkóztak, hatásából kinőttek az újholdasoktól, Juhász Ferenctől, Nagy Lászlótól kezdve, és Csoóri Sándornak, Orbán Ottónak, Marsall Lászlónak is inkább az előttük járók hatása alól sikerült önállósulnia, csak éppen nem az „elioti módszert" alkalmazták.

Nagy Gáspár ilyen szellemi közegben indult. S az összegyűjtött versek *Szabadrabok* című kötetében a prae korszaknak mondott *Tejfogak* ciklus irányít akkori helyzetének megértésére: mennyire befolyásolta s hagyta érintetlenül az a máig ható, szinte a korszerűség mértékévé szabott gyakorlat. Akkor még közvetlen elődei sem hatottak rá, nem törődött a költőiséggel, viszont a magyar költői hagyomány kényszerítette meg-

szólalásra a szombathelyi főiskolás fiatalembert olyan következménnyel, ami miatt a nyilvánosság elé sem léphetett. „Ki bérelt föl a pörlekedésre? / S ki fogta be a szádat?... Az bérelt föl a pörlekedésre, / aki befogta a számat." „Pimaszul későn kezdtem a vershez, de kellett a bizonyosság: szólítottak. Talán több hang is egyszerre, s mindig éjfél után, a »nyújts feléje védő kart« után, a »megbűnhődött már e nép« után. Aztán 1968-ban, Szent István király napjának éjszakáján tankoszlop dübörög elő a ködből, lezárják az utakat, elterelik a forgalmat. Eljegyeznek a történelemmel: előre és hátra az időben. Az *emlékezés jogát* és felelősségét tanítják ott nekem. És azt: hol is élünk. Én nem vonulok be, de elfoglal Közép-Európa. Lefoglal a szégyen... »felelős álomjátékos« lettem." S egy másik Eliotot idéz: „A költészet örökös emlékeztető mindazokra a dolgokra, amelyek csak egyetlen nyelvben mondhatók el és lefordíthatatlanok." S hozzáfűzi: „Óriási paradoxon első hallásra... És mégis igaz." Paradoxon az is, hogy a költői példaképet másként értelmezi, mint a példaképállítók, de hozzájuk hasonlóan akarja megvalósítani kifejeződését. Visszafogja a metaforikus hajlamot, a versszerkezet szokatlan, tördelt, a lejtés szabálytalan, a mondat célratörő: „már az eligazodási / nehézségek ismételgetése / teszi bonyolulttá a világot", „a kard és a zászló elavult." Nemcsak a formával kockáztat, a kimondással százszorosan: „az eltemetést engedélyezik / de nem a katakombákba / az utókort meg akarják kímélni / egy vértanú-históriától." Már tudjuk, mihez igyekeznek ezek a sorok. A hatalom arcába vágott *Örök nyár: elmúltam 9 éves* vers felé.

Az első versek a korabeli viszonyok között egy költői pálya azonnali csírájába fojtását okozták volna. Nem zsengék, érettek, s olyan kemények, csak elfogadni vagy porrátörni lehet őket. „Költészet: hogy éljen, elegendő ok / egy sor vértanú-ikon", vággyal aláaknázott képzelet. A szabadság, a szabadságban kiteljesedő, méltó élet. De a szavak kővéválása is, a kő elszabadulása, ütése; Petőfi kétségbevonhatatlan igaza úgy, ahogy „Hazámra rátalálok / ha népe már nem is keres!", vagy ahogy Nagy Gáspár élethelyzete lett a korban.

Születtem csaknem a század
felezési idejénél
a csak*nem miatt lettem szabálytalan*
– – –
szabálytalan költő

egyetlen szabályom ebből következik:
a teljes „tudathasadás" *előtt*
– minden óvintézkedés ellenére –
robbanok!

Mikor első versei megjelennek, mit sem tudunk e titkos robbanóanyagról. De most nyilvánvaló lett, hogy a versek vadonába visszavonultan kell folytatnia, partizánként. Néha úgy tűnik, az a tér nem is földi már, túlnani, pedig a város, mint a világűr, mint a túlvilág. Kép- és szimbólumsűrűjéből golyóként hatnak a részletek, sorok, szavak olyan szövegkörnyezetben, ahol az arca láthatatlan, így marad észrevétlen valamelyest, kevésbé számon kérhető a hatalomnak. Költőtársaival fedezi, többségbeveszőnek érezteti magát. A Kilencek magatartására hangolódik: „Az a fajta szókimondás, a falak tágítása, amit az *Elérhetetlen föld* című antológiában felmutattak, nagyon vonzott... És

persze csodáltam Nagy Lászlót és a többi nagyot." Atyai barátja Jékely Zoltán és Kormos István.

Nem szakít hát, de kapcsolódik. Nincs egyedül a testvériségben. Nem tűnik annyira föl, ha megszokott szimbólumban érvényesíti lázadását. Pedig a *Koronatűz*, Dózsa tüzes koronájának ősformája, nyilvánvalóan a lázadás és a büntetés jelképe a jelenre utal. Az áruláskényszer és a fölmagasztosult áldozat az egész magyar történelemre jellemző lehet. A hetvenes évekre is! Akár Juhász Ferenc *Tékozló ország*a a forradalom előtt! Vagy Ady idejében. Ott a Sebő pajtásokat egyként büntetik Dózsával, mert épp oly szörnyű annak is, aki eszi. Ezért egyformán érvényes rájuk a föloldozás, a „megvált bennünket Dózsa trónja". Nagy Gáspár *Gyönyörű bűn* című versében a kádári spiclirendszer kórlapjába olvashatunk inkább, s a lázadás fölmagasztalását érezhetjük.

Gyönyörű bűnt hagytam rátok,
a lázadást, mely több mint Dózsa György;
mit bánom, ha több az áruló,
de lázadót is teremjen a föld!

A Koronatűz világosságában éjszakai megvilágításban látszanak a dolgok. De ha valaki nem lát tovább a marxista történelemképnél, akkor a saját ideológiájának is hiheti ezt a verset. S aki nem néz az első kötet Sütő Andrást idéző vallomása mögé, megállapodhat a költészet általános alaptételeinél, az örök emberihez való ragaszkodásnál: „egyik hősétől tudom, hogy az ember ott kezdődik, amikor összetéveszti magát azzal, amitől megfosztották. Az igazi vers is innen indul: azért a hiányért és szüntelenül cipelve a rábízottakat: bánatos csikóarcot, madárként repdeső gyerekkezet:" Mi az, amitől megfosztották? Mi az a hiány, amit szüntelenül cipelnie kell? Itt még az elveszett gyerekkor is lehet, a vér- és tájrokonság, az udvar, a születés májusi karácsonya, sziromhava, az égő kazlak, elszakadás és Tékozló fiús visszatérés, hogy „kell valami szabadítót mondani / a kapuk alatt / mielőtt tompán becsukódnak".

A metaforák jelképekké rögzülnek, rendszerré ismétlődnek. Sokszor előfordul a *fal*, melyet ebben a költészetben úgy kell értelmezni, mint az ellene való harcot: ledönteni. Szimbolikus szavak világítanak ki a versek szövetéből: tenger, patyolat hajók, a galamb, mint Noé-madár, harang, kasza, Don, kereszt. Kulcsok a zár titkára, nyitásra készen. Sorokat, strófákat, verseket visznek közelebb céljukhoz a nyílt beszéd és a talány köztesében. „Hátországból előőrsnek / küldött valaki bennünket... egy országnyi temetőben / hasítjuk a szemfedőket" – szól az Elérhetetlen föld költőihez. Csigolyákból ácsolva látja Európa keresztjét, szimbolikussá emeli át a főneveket: „az ember már befelé köpne... édesanyánk dehogyis szülne, / szemünk vaksága, tél keresztje, / hódülők fölött köröz a vércse." Korán megjelenik a későbbi *A Fiú naplójából* motívuma is: „riadót csörög Júdások ezüstje." Meg az *Advent előtt*ben a gyász, ahogy a majdani *Öröknyár*... felé mutat: „ Kanizsai Dorottya jön felém... de minden temetés elmarad / a fájdalom bennem fogva van, / készül advent előtti születés."

Kilépett első versei fogalmiságából, a magyar költői hagyomány folytatója lett, miközben sajátosságát keresi, hogy tudatosítsa magában szellemi adottságait, szíve, esze törvényeit. Lassan távolodik a közvetlen élményektől, de nem teremt fogalmi lírát, mindig ott érezhető a fogalmi felület mögött az élmények személyes, képi sugárzása. Átrendezi a gondolatsíkokat, úgy építi a versek struktúráját. Tudja már, a töredék görcsberándult gesztusa sokszor érvényesebb a gömbegésznél: „borzasztó töredékes itt minden, mint az élet / csak rárakódik majd csöppnyi hézagos tapasztalat". Máskor

minden hiányt kitöltve építkezik, s már a verse címével is megosztja velünk a verse titkát. Mert írni kényszerül „a szó egyetemes súlytalansági állapotában", s úgy élni, hogy „átzubogni az összes szennycsatorna / cserepes torkán." A kiirtott (kiírt) versek korában, *A halántékon lőtt versek emlékműve mögött.*

Amikor a mű keletkezett, a hetvenes évek második felében, még forrásban érett Nagy Gáspár költészete. Ekkor dőlt el, végzetesen vállalja-e azt, aminek megvalósításáról álmodik.

Ha kiírtad magad
alól a földet
még rádvilloghatnak
a hold márványjelei –
de életedből hová
omolnak a dolgok
miket a földön nem
szabad elfelejteni.

Lehull a harangszó
mint a guillottine
gurul gurul hitem
meg nem tagadhatod
még föl sem foghatod
üzen vagy nem üzen;
ki által jön a bűn:
torkodon kakasszó
mire megvirradsz
háromszor

halál előtt
mindent kinőtt
cipőt ruhát
verset hazát
minden szelet
befútt az út
tevék nyomán
egy kisfiút
a végtelenig
még elsodort

AKINEK MÁR NINCS TÖBB TITKA
BECSUKÓDNI MINT A BICSKA!

A jövőbe is állíthatja minden kiirtott vers kopjafáját. De csak az élőben nem veszik el a megőrzés, s az árulás is csak abban mondatik ki. Miközben az ellentéte kísért, a halál előtti mindent befúvó utak tágassága, a sivatag semmi-végtelensége, a halál utáni titoktalanság tehetetlensége. Ez a költemény ítéletnapi előérzetű, látomású, itt kezdődik, amit majd evangéliumi módon megír az ezredvégen a *Tudom, nagy nyári délután lesz* biztonságával. De még a költői létezésre céloz, mint ahogy *Rimbaud súgja* a lehet-

séges sorsot: „Még nem kezdtem el / de holtbiztos abbahagyom... halálnyira / leszek az édesvízű / földrészektől... Én nem sejtem / miként és hogyan lehet –”

Ha nem adja föl, innen csak fölfele juthat. Egyszer: „most már örökre a Pokol fókuszában”, melyet az elhagyhatatlan város fejez ki, hiszen nincs visszatérés „a kaszaguillottine roskadó csendje” alá. Máskor a *Szálla alá poklokra* feltámadásában reménykedik, a harmadnapon halottaiból... élteti. Nyilvánvaló a Krisztusi evangéliumi azonosulás, a seregélyeknek kitett szőlőszem példázata a seregély-ejtőernyős képben is:

ahol az éjszaka vagyok,
zseniális eszközeimmel
fölrobbantani kész
a költészet fölhalmozott
készleteit, hogy higgyetek
nekem, fölnyílott zöld
sebeimben landolhat ujjatok.

Nagy László kései költészetével rokon a versben bujdosása, versből szóló éles beszéde, zaklatott kompozíciói tágassága. Mégsem haramia a vadonban-versben, isten remetéje inkább, de ugyanazzal az odafordulással, mint „Európa, íme, itt vagyok, / te félelmemnek fókusza.”

EURÓPA, FEKETE OSTYA –
AZ ÖRDÖG VELED ÁLDOZIK,
ÉJSZAKÁIMBAN GYÉMÁNTOLVA
MINDEN SEMMIVÉ VÁLTOZIK –
VAGYUNK MÉGIS A POKOLBAN,
EMÉSZTVE SZÖRNYŰ BŰNÖKET,
MÉLYRŐL, AKI ÍGY DALOLHAT,
URAM, EGÉSZEN TIED LEHET.

Aki egészen az Úré, testnélküli lélek. A földöntúli, kozmikus, másvilági dimenziók alatt az élettelen föld roncsa, mint egy lezuhant repülőgépé (*Bölcsődal Perzsiából* 50 sor Sütő Andrásnak), az odüsszeuszi kaland apokalipitikus végkifejlete (*Ködhimnusz*), a magyar történelem személyes és nemzeti katasztrófái, a „mindörökre a Donban állunk”, a *„valaki fél e történelemben”* élő hagyatéka (*Csak nézem Olga Korbutot...)* mégsem reménytelen, mert elfojthatatlan gyermekdal hallatszik: „csak megmaradni engedi”, s van egy költő, aki eldadogja azokat, „akik nem természetes haláluk ellenére is / eljutottak a Kerubok közé”, s van egy Olga Korbut tornászlány, aki megvalósítja legalább a SZALTÓSZABADSÁG-ot, mely „tapskisiklást” okoz. Elgondolkoztatja, választásra készteti ars poeticáját illetően.

hiszen bemutathatnád te is
a költészet minden trükkjeit
az egynapos csodát
a konkrét vers és
szövegek sorát
átverhetnéd a
semmi szigonyát
a banális nagyhalon

soha nem kínálkozik
így az alkalom
de engem a tenger
érdekel
– – – – –
minden igaz költő-halánték
hatalmasoknak csupán csak játék
de a csönd is hatalmas katlan
de a zsámoly sohasem térdeletlen

A konkrét hűséghez, nem a konkrét szövegköltészethez vallja meg ragaszkodását, s az „a zsebregyűrt diáksapkaroncs" formájában kifejezhető ország, az „átvert / madarak kalickája, édes hazája, / a temetőkben halottak szívzöreje, / kontinensnyi álmok vesztőhelye".

A *Halántékdob* kötet pokoljárásából, a versek purgatóriumának katartikus tisztítótüzében megújulva tér vissza. Megtalálta helyét és arcát, innentől összetéveszthetetlen formákban folytatódik. A pátosz méltósággal nemesedik a magatartást kifejező nyelvben. Hangja ironikusan eltávolító éppen azoktól akik a cinikus iróniát mint divatot akarják kizárólagos mértékké szabni. Így bírálja a modernkedőket a *Nyelv-tan* című versében: „akik / a szárítókötélre aggatott / szavak színének puszta sor- / rendjében vélik fölfedezni / majd föltalálni végül k-*iá*- / rusítani... a semmi tündöklő árnyalatait." Megjegyzéseket ír a divat kihívásaihoz *Az ú.n. nyelvkritikus költészet manifesztumának rekonstruálása eredeti dánból és honi sajt/ó/ból. (margináliák vidám betérőkkel)* cím alatt. Azokról, akiknek „mindenek előtt volt a tej / jóval a fű előtt", mégis a pózoló tudálékosság a legfontosabb: „a nyelv... csak nyelv / akar maradni ergo /a nyelv nyal", „a mellényelvelés finanszírozott nyelve", „túlontúl gépies / mintsem népies / és főleg nem képi / képtelenül képzelettelen / nincs benne búslongo-*bárd*-kodás... mit nekünk színek / csak a szószedetből elsajátított / félvörös hát- és bélszinek". Pedig maga is távolodik a költői képtől a pontosíthatatlan nyelvi forma felé. Arany János diákos, népi humora, öregkori bölcs iróniája jut eszünkbe. *A „Nyelvész urak jobban tudják", amit a költő érez*-vitája úgy látszik, nem új, s a természettudomány számonkérése is milyen grimaszban jelent meg Aranynál, mikor *A reggel* leírását természetrajzilag adja elő: „Égő gáztakarója körét meglátom a Napnak, / Mely a mi Földünknél (szám ide!)-szorta nagyobb." A mai költő iróniája úgy rokona Arany Jánosénak, hogy egyként van miért nem szeretni az efféle csinálmányokat. Igazi tétje van a versnek, mert

... ha a fogságba vetett gondokat
az Isten se veszi észre, akkor az égi körök
hintáló mérlegein majd mennyit nyomnak a
földi pörök s mennyit a hallgatás aranyrögei
az árulás színezüstjeivel tetézve?

A hatástalan játszadozás, a semmitmondás azonos az elhallgatással, melynek következményeit félreérthetetlenül mondja ki a kommunista diktatúrával perlekedő költő. Itt kőbevésett szavakra van szükség. A *Földi pörök* kötetben kifejeződik a szándék megvalósulása, olyan átütővé keményedik, ahogy az *Infinitívusok lányom olvasókönyvéből* című versben: a „nyelvet kiűzni; hazát orozni; pártot követni; zsákban szaladni; vakon betűzni". Szolidaritásból és a hazai cenzorokat eltérítendő ajánlja a verset Do-

monkos Istvánnak Újvidékre. Mert ami ott, az éppenúgy itt van, Kelet-Közép-Európában, a Duna táján. Ahol a folyóban nem dinnyehéj úszik el, hanem „valami más nép naszádja". Míg az egész rendszer primitíven groteszk: az automata mást dob ki, mint amit akarunk, itt még a technika is őrületes, nyomasztó *Automata-álom* vérszínű málnával, spicli- és rendőrarccal figyelmeztető „pofonformájú variáció"-val, s az éremként bedobott élettől kihulló „szövetkezetünk hulladék / anyagából – feliratú fehér poharak"-kal. Ez az az automata Marin Sorescu román költő rémálma is lehet, mert valóság, amit célzatosan dedikál neki.

Nagy Gáspár földi pörei a lágerban folynak. Együtt éli át Sorescuval, Vasco Popával, Danilo Kissel, Veno Tauferrel, Milan Kunderával, Czesław Miłosz-sal, Zbigniew Herberttel a diktatúrát. Válasza az övék is, a pör tárgyát ugyanaz a vádló védőbeszéd szólaltatja meg a *Zónaidő*ben, ahol *szabadrabok* a versek. Szomszédos sorstársai költészete régen megújult az izmusokban, kifejezése alkalmasabbnak látszott a nyelvünk természete miatt is metaforikus magyar líránál. Nagy Gáspár nemcsak az igazság, jóság, tisztesség visszaperlésére vállalkozott, ugyanolyan elszántan törekedett a magyar költészet erre való alkalmasságára, Herbert *Pan Cogito* ciklusáról szólva jegyzi meg, hogy csak a „lecsupaszított nyelv és az igényes gondolatra jogot formáló költői vállalkozás" révén lehet közeljutni a falhoz, melyet „már úgy tűnt, metaforákkal megmászni lehetetlen... A vers átdöf a falon, és szűkszavúan bánik a nyelvvel. Elvből szerény, rátartiságból fegyelmezett, hogy a gondolati mag falkemény burka is átüthető legyen. És átélhető is." Mikor a közép-európai költészettel találkozott, már teljesen fölkészült megértésére. Nem a hatásukra változott meg, inkább a saját útjai igazolását tudhatta bennük. Olyan prozódiát talált, amellyel, mint kötéltáncosnak kell átegyensúlyoznia magát a stílus szakadéka fölött. Az igazság szépsége az egyetlen fogódzója. Aligha igényli a hasonlatok biztonságát, a költőiség mágikus vesszejét, csak némi szójáték enyhület, többsütetű irónia a magasban, amint a szóbelső zárójelei vibráltatják a jelentést, mert „a szétzilált szó kibogozza az összekuszált értelmet".

Megvalósult egy olyan ars poétika, melyre Vas István szavai szerint az egész magyar költészetnek szüksége van. A fogalmiból a konkrét, a konkrétból a fogalmi felé induló mozgás középpútján csomósodik a vers, mindegyikből megőriz valamit másféle lényegében. A személyesség testi jelenléte helyett a személyesség szelleme, mint erő, fény hatja át a költeményeket. S valami érő gyümölcsök ízével teljes, aranytól fényes nagy augusztusi délutánt képzelünk. Már nem a gyerekkori kert, a gyök alatti ház és haza, hanem annak hatványa, talán a Csendes Óceánig. Szemben a végtelen tenger, ahonnan hátra arc nélkül is hazakerülhet, és egy félfordulattal ott láthatja, érezheti magát a sajátléptékű térkép szélén, melyen még a baltavári templomot is feltüntette a Kartográfus az odavezető utak lábnyomaival együtt.

Sokszor elgondolkoztam, konok szelídsége honnan való, s az a visszafogottság, amitől nem akar versének hőse lenni. Talán az ezeréves bencés gimnázium szelleméből képződött anonimitásra törekvő hajlama. Vagy még régebbről örökölte, a vasi regölőktől, mint hogy a vőfély-nótákat fabrikáló nagyapa után folytatta „a lakodalmak másnapjain is a megátalkodottságot". Nem törekedett soha a „Plakáton ázik arcom" sorsra sem, mégis elhíresült, mert földi pörökre vállalkozott, szelíd merénylőnek látszott, pedig a legszörnyűbbre felelt a bárány harangjával. Megfeszített – és Antigoné-szavú a Judások ellenében. Olyan, mint a palimpszeszt, áttűnnek élete képei titkaikkal a betűk új sorain, együtt olvashatók a modern és a nyelvújítás előtti mondatok szavai olyan összhangzatban, mintha szaggatott zsoltárt, elfojtott himnuszt hallanának.

„A hagyomány arra való, hogy valamiképpen megkíséreljük meghaladni”

BESZÉLGETÉS FEKETE VINCÉVEL

– Azt írja a Szerencse fel! *című versében: „Kit érint, hogy hol élek, kik között...?” Minket érdekelne, hogy „mennyit araszolt” amíg a távoli Kézdivásárhelyről eljutott – kolozsvári átszállással – e költészetig (két verskötetig) és a lapszerkesztésig (a Serény Múmiáig), tehát hogy hol él és kik között?*

– Huszonnégy éves voltam, amikor felkerültem Kolozsvárra, a Babes-Bolyai Tudományegyetem magyar-orosz szakára. Kézdivásárhely számomra addig az ideiglenességet, a tranzitállapotot jelentette. (Ott születtem ugyan, de – édesanyámmal együtt – egy hét múlva hazakerültem a szomszédos faluba, Kézdipolyánba, mai nevén Kézdiszentkeresztre.) Nyolcadikos koromig Kézdivásárhely számomra a hely volt, ahol Hampelné, a gyermekorvos rendelt, s ahová szüleim naponta munkába jártak. Emlékeimben ennek a városnak ma is késsel durvára szeletelt parizer és friss vekni „íze van”, nélkülözhetetlen díszlete a méregzöldre mázolt parki pad, itt a rendszeres orvosi felülvizsgálat után édesanyámmal tízórainkat, ebédünket költöttük el, s a barna műanyag bevonatú várótermi szék, ahol hetente, kéthetente, majd havonta sorunkra várunk. Kilencediktől bejutottam a város erdészeti szakközépiskolájába. Ebből az időszakból az ingázások, a foci (egy harmadosztályú csapat játékosaként), a kiszállások, a rendszeres áramszünetek, a kamasz lázadásai az apa ellen, s az „életre szóló” szerelmek maradtak meg legélesebben, s persze az állandó sóvárgás valami után, ami nem az volt, amit akkor éltem. El akartam kerülni onnan, bár amikor Kolozsvárra feljutottam, igen nehezen találtam meg a helyemet, és hosszú időbe telt, amíg sikerült valamennyire a várossal is megbarátkoznom. Későn érő, lassan araszolgató ember voltam, módszeresen és hosszabb idő alatt értem el mindazt, amit más egyből vagy jóval hamarabb kivív. Azt vallottam, és vallom ma is, hogy ezen a pályán a célszalagnak és a stopperórának vajmi kevés szerepe van. Hogy az egyszerre indulók közül ki szaladja le az első kört leghamarabb, hogy ki szakítja el legelsőnek a célszalagot, az itt nem sokat számít. Kolozsváron aztán szerencsém volt, mert a kilencvenes évek elejére egy egészen népes, írással, irodalommal foglalkozó, irodalom iránt érdeklődő társaság gyűlt össze az akkori „Filológián”. Az *Echinox* biztosított közlési lehetőséget (Sántha Attila szerkesztette akkor a magyar oldalakat), s a *Bretter György Irodalmi Kör* pedig szombat délutánonként vitafórumot. Itt egymás „műveit” dicsértük/szapultuk, mennybe avagy pokolba menesztettük. Sokat jelentett ez akkor nekünk, tanultunk egymástól, segítettünk egymásnak, s közben alakítgattuk, formáltuk magunkat, írásainkat, és szerkesztettük első köteteink anyagát. Aztán jött a nagy lehetőség, a *Serény Múmia,* majd jóval később az *Előretolt Helyőrség*, az előbbi a *Helikon* fióklapjaként, az utóbbi önálló nemzedéki folyóiratként, nyilván jóval tágabb lehetőségekkel. Az, hogy rendszeres fórumot kaptunk, rendszeres publikációs lehetőséget, ez olyan szellemi lökést jelentett, amire akkoriban a legnagyobb szükségünk volt. Az együtt indulás, az indulás hasonló körülményei, a közös élménykör egy ernyő alá vont be minket, és tetszik, nem tetszik, akarjuk, nem akarjuk, valószínűleg egy generációs rajzásként fognak majd emle-

getni. Azok a fiúk és lányok, akikkel akkoriban késélre menő vitákban védtük, támadtuk vagy dicsértük egymás írásait, s akikkel – felbátorodván irodalmi köri tevékenységünk eredményességén – bekopogtunk a *Helikon* ajtaján, ma már írók, költők, szerkesztők, tanárok, államtitkárok, minisztériumi tanácsosok stb. Ami pedig a fogadtatást illeti, az a lehető legjobb volt. Nem kellett különösebben kaput, falat döngetnünk, hogy beengedjenek, hiszen bebocsátottak, keblükre vontak, amiben tudtak, segítettek. Nem volt szükség robbantgatásokra, a közvetlen elődök szőnyegbombázására. Ők biztosítottak nekünk egy olyan terepet, ha úgy tetszik, fundamentumot, amire mi szépen ráépítkezhettünk. Hát körülbelül ennyi, amit a két könyv és a szerkesztés előzményeinek tekinthetek. És hogy a kérdés második felére is válaszoljak, picit vissza kell kanyarodnom a kilencvenes évek közepéig, pontosabban 1994-ig. Ekkor végeztem az egyetemet, egy éve már szerkesztője voltam a *Serény Múmiá*nak, ezzel párhuzamosan magyar- és világirodalmat tanítottam a kolozsvári Apáczai Csere János Gimnáziumban. 1996-tól elsőéves PhD-s hallgatóként folytattam tanulmányaimat a JATE Modern Magyar Irodalom tanszékén. Egy évig laktunk Szegeden feleségemmel az egyik kollégiumban, majd hazajöttünk Kézdivásárhelyre. Ettől az időszaktól kezdve rendszeres ingázó voltam/vagyok Kézdivásárhely, Szeged és Kolozsvár, az otthon, a tanintézet és a munkahely között. A múlt év őszétől aztán, miután Szegeden befejeztem a tanulmányaimat – hogy a saját Bermuda-háromszögem ismét teljes legyen –, egy újabb város került ingázó különtérképemre, ez Csíkszereda, itt – a kolozsvári *Serény Múmia* mellett – elvállaltam a *Székelyföld* című kulturális folyóirat irodalmi rovatának a szerkesztését is. Nem volt tanulság és tapasztalatszerzés nélküli ez a néhány ingázó év. Alkalmam adódott betekinteni – Kolozsváron kívül – mind a székelyföldi, mind a magyarországi helységek, kis- és nagyvárosok életébe, megtapasztalhattam az emberek viselkedési, túlélési normáinak lényegesebb vonásait, jellegzetességeit. Ha nagyon igyekeztem volna, talán maradhatok is Magyarországon, de ez a lehetőség engem egyáltalán nem vonzott. Itt vannak a barátaim, szerkesztőtársaim, s amikor már igenigen le vagyok lombozódva ettől a provinciális, kisvárosi merevségtől, a személyi és helyi hiúságtól és kisszerűségtől, attól, hogy mindenki rettenetesen fontosnak hiszi és gondolja magát, az állandó „horzsolódástól", „ütődésektől", „pardonozó egymásbabotlástól", akkor – hálistennek – a következő lapszámot megszerkeszteni fel kell utaznom Kolozsvárra, Csíkszeredába, s itt mindig megkapom azokat az impulzusokat, amelyekre az íráshoz és az éléshez szükségem van.

– Azért említettük az „átszállást", mert a vonat-motívum gyakran tűnik fel verseiben – második kötetének a címében is például: Ütköző. *Ez talán a tragikus családi esemény következménye, vagy egyéb, szimbolikus jelentése is van?*

– Második kötetemben két olyan vers van, amelyik ezzel a bizonyos családi eseménnyel foglalkozik. Itt már távolodni szerettem volna attól az élménytől, valahogy kiiktatni, elhomályosítani akartam. Két vers erejéig azonban csak befurakodott az első ciklusba, ahol inkább a komorabb, az első kötet hangvételéhez közelebb álló versek kaptak helyet. A második ciklus – szemben az elsővel játékosabb, ironikusabb, könnyedebb. Különben én szeretek ciklusokban gondolkodni. Szerkezetben és ciklusokban. Ezek a ciklusok verstípus szempontjából eléggé változatosak, hiszen a hexametertől a rondóig, vagy a stanzáig, a szonettől a ritmizált szabadversig, akár a balzonig elég sok versformát felmutatnak. Első kötetemben még arra törekedtem, hogy kipróbáljak mindent, meg szerettem volna mutatni – magamnak is – hogy mi mindehhez értek, az

volt a fontos. Nem egy egységes könyvet akartam írni (ez lehetetlenség is lett volna, hiszen kb. 15 év anyagából válogattam – ezért van az, hogy csak a ciklusokon belül mutatkozik egység, különben a kötet anyaga eklektikus), hanem magamat, arcaimat akartam megmutatni. Képileg ezt valahogy úgy lehetne elképzelni, mint egy kéz öt ujját, ami ötféle irányt, hangot, hangnemet jelöl, s ezek közül „egy ujj" később majd – úgy gondoltam – meghosszabbodik, és ez lesz aztán az igazi Fekete Vince-hang. Most – hat év után – bajban vagyok (három verseskötetem van majdnem készen, plusz egy paródia-kötet, és egy novelláskönyv, nem beszélve nemzedékem jelesebbjeivel készített interjúkötetről), és most azt érzem, hogy majd mindenik ujj „meg akar hosszabbodni." Újabban inkább a prózamondatok izgatnak. A versben, a rímes-ritmusosban igazából ha parodisztikus formában érzem jól magam. De e rövid kitérő után kanyarodjunk vissza az *Ütköző*re. Tehát a cím egyrészt a kötet szerkezetére utal, másrészt magára a versre, a költeményre vonatkozik. A vers – azt gondolom – a költő és az olvasó között az ütköző, összekötő, átjáró szerepét tölti be. Olyan ez a kapcsolat, mint mindközönségesen a vonat kocsijai és mozdonya közötti viszony: kapcsolódik egyik a másikhoz, tartják, tovalökik, magukkal vonszolják, magukkal ragadják, nem engedik egymást. Átjáró, ütköző – azt mondtam az előbb – és mindig közvetítő is a szerző között, aki megírta, és az olvasó/olvasók között, akik olvassák, a más-más embertípusok, más kulturáltságú, esetleg más világképű emberek között. De az ütközőre – nagyképűen – mondhatnám akár a földi és a transzcendens közötti átmenetet vagy az állandó kettősséget, a mindig valamilyen erők, kiismerhetetlen relációk, feszültségek, a föld és az ég között lebegő ember súlytalan dobálódását ebben a világban.

– *Első verseskönyvéről írja az ugyancsak huszonéves költőtárs, Orbán János Dénes: „A* Parázskönyv*ben kétségkívül a tragikum és a thanatosz az erősebb. Időnként riasztó is ez, döbbenetes, hogy egy huszonéves fiatalember világa ennyire komor." Indokoltnak érzi ezt a jellemzést? Az okokat bizonyára saját maga tudja elmondani.*

– Kötetemben stilárisan a tragikum és a komikum ötvözésére törekedtem. Ahol ez a kettő külön jelenik meg, legalábbis az előbbi az utóbbi nélkül, ott igaza van Jánosnak. A kötet egy ciklusára mindenképpen érvényesnek találom a jellemzését. Ez a ciklus egyfajta rekviem az apáért. Ezen kívül még egy-két vers van, amire jellemző lehet az észrevétele. Akkoriban nagyon friss volt ez az élmény, talán ezzel magyarázható, hogy ilyen mértékben nyomta rá bélyegét a könyv hangulatára. Bántam is azóta eleget. De hát ezeket a verseket írtam, ezeket szerkesztettem kötetté, akkor így éreztem. Mai szemmel nem is azt mondom, hogy átírnám, hiszen nem szeretem újraírni a dolgaimat, hanem azt, hogy legtöbbjüket szépen elfelejteném. Ugyanazt a dolgot másképp látjuk bizonyos idő múltával, és mi is mások vagyunk, mint mondjuk, pár évvel ezelőtt.

– *Ennek a kötetének, a* Parázskönyvnek *az ajánlásában írja, mintegy a cím magyarázataúl: „Szükséges, hogy ezek a versek felizzanak." Vajon nem minden verskötetnek – tágítva a kört: minden műalkotásnak – ez a kimondott-kimondatlan célja, értelme, motivációja?*

–Természetesen ez a célja minden műalkotásnak. Magam is ezt szerettem volna újólag megerősíteni az ajánlással, ami – pontosítva – a könyv hátsó borítóján a következőképpen szerepelt: „Ahhoz viszont, hogy ezek a versek felizzanak, Te kellesz, Olvasó!" Nyilvánvaló, hogy ha nem jönne létre ez a kapcsolat író és olvasó között, akkor az illető mű holt anyag maradna, szén, amit nem hoznak felszínre soha. Költők, írók, művészek elmondták már számtalannál számtalanabb esetben, s az olvasó, a műélvező

és az alkotó is tudja, hogy ketten egymás nélkül nem léteznek. Az olvasó adja meg a savát-borsát mindannak, amit a számára készített a szerző.

– A legeslegújabb testamentum *című versében már maga a cím is, de a versen végigfutó gondolat, a formai megoldások is valamilyen villoni attitűdre utalnak. Egy szerep vállalása ez, vagy csupán az erőteljes hatás megnyilvánulása?*

– Minden alkotó ember abból a forrásból merít, amelyről ismeretei vannak. Akkoriban a költészetben fontosnak tartottam a személyességet, azt, hogy hiteles legyen a vers, vagyis szerző és műve között meglegyen valamiféle bensőséges, őszinteségre épülő kapcsolat. Nem törekedtem arra, hogy a belsőleg is megélt valóságot átfordítsam különféle szerepekre, mintegy fikcionáljam, hanem néven neveztem úgy a hőseimet, mint a helyzeteket, amelyekben előfordulnak. Mielőtt Kolozsvárra felkerültem, két évig a kézdivásárhelyi Lakásgazdálkodási Vállalatnál dolgoztam. A C-korszak volt még – ahogy ezt Király Laci bátyám mondaná –, maga a vállalat lakásgazdálkodás ürügyén körülbelül 30 százalékban kilakoltatással foglalkozott. Nekem ezeken az „eseményeken" hivatalból jelen kellett lennem. Nem mondhatnám, hogy valami kellemes élményeim voltak azok. A villoni rondók ezeket örökítik meg. A magam tapasztalatait akartam megírni, olyan formában, ahogy ezt Villon láthatta volna, ha netalántán idecsöppen a huszadik századba. A vers különben, amelyre Önök utalnak, talán a legközelebb áll Villonhoz, a villoni attitűdhöz, hiszen egyik rondójának az átirata.

– *Többször is találkozunk Sziveri János nevével a versek fölé írt mottókban is. Vannake áthallások kettejük költészetében?*

– Valószínű, hogy vannak, de ezt nem az én tisztem megítélni. Sziveri János nevével, költészetével a kilencvenes évek elején találkoztam. Akkor ő már halott volt. Megragadott a nyerseség, a lefelé stilizált versnyelv, ugyanakkor a pontosan kimért, formailag kifogástalanul működő szerkezet, amivel a költészetében találkoztam. Néhány versmondatát beépítettem verseimbe, továbbírtam. Líráját ma is szeretem, doktori disszertációm témájául is az ő költészetét választottam. Azt gondolom, hogy ebben a korán lezárult életműben megvan az az öt-tíz nagy vers, ami biztosítja számára a halhatatlanságot.

– *Az* Ütköző *című kötet „szellem-verseiben" a „szellem" a költői létforma szinonimája, vagy egy arisztokratikus szemléletmód kifejezése?*

– A legelső „szellem-vers" az első kötetben szerepelt. A második kötetre teljes ciklus kerekedett belőle. Ez a „leszart szellem" egy igen-igen furcsa „valaki". Nem pusztán a személyiség megkettőződéséről, megsokszorozódásáról van szó ez esetben (különben nem érdektelen dolog ezzel eljátszani, bizonytalanságban tartani az olvasót, a recenzenst). A „szellem" összekötő a lenti és a fenti világ között, ő az, aki mind a két világban otthonosan mozog. Azt is mondhatnám a korábbi kérdésre is reflektálva, hogy ő a közvetítő, aki két szint között, valahol az ütközési ponton található. Másrészt akár a költői/írói lét szinonimája is lehetne. Egy olyan világban, ahol az írói mesterség nem létezik, hiszen Romániában ebből lehetetlenség megélni. Itt minden író, költő valamilyen tisztesebb foglalkozásból tartja el magát. A kultúrára fordított kormányzati támogatás pedig a béka segge alatt leledzik. Nos, ebben a helyzetben nem csoda, ha becsületesen le van tisztelve *szellemünk*. De mielőtt túlságosan elkomorodnánk, hozzá kell tennem, hogy kicsit mindig paródia is mindenik „szellem-szöveg".

– *Mózes Attila, aki szerkesztőtársa a* Helikon *című folyóiratnál, röviddel ezelőtt mondta egy nekünk adott interjúban: „Jegyezzük meg jól a nevét: Fekete Vince! Aki évekkel ezelőtt beállított a szerkesztőségbe néhány tucat írással, és helyet kért s kapott. Úgy érzi: már megjegyezték a nevét? És elégedett a hellyel, amit kapott?*

– Azt tartja a közvélemény, hogy az íróember általában hiú-fajta. Én – remélem – nem tartozom ezek közé. Természetesen jól esnek a visszajelzések, nem esnek túlságosan jól azok a kritikák, amelyek indulatból születnek, és övön alul ütnek. Szerkesztőként is a tárgyilagos, a szövegre koncentráló, elemző kritikákat kedvelem, amelyekből nem érződik ki az, hogy a szerző be akar tartani a másiknak, mert éppen nem abba a klikkbe tartozik, amelyikbe ő. De – őszintén megmondom – nem túlságosan érdekel az, hogy mennyien vagy kik jegyezték meg a nevemet, kik azok, akik számon tartanak. Arra sem törekedtem, hogy állandóan a tűz közelében legyek, és ott pirítgassam a szalonnámat. Azért, hogy íróságomat legitimizálják, nem igyekeztem senki kedvében járni, és én sem vártam el azt, hogy akolitáim legyenek. Ennek ellenére Magyarországon elég sok barátom, ismerősöm, levelezőpartnerem van, akikkel tartom a kapcsolatot. A fontosabb lapok, folyóiratok szerkesztői ismernek – gondolom –, hiszen verseimet, írásaimat – ahogy mondani szokás – kisebb–nagyobb rendszerességgel közölgetik. A hellyel, amit kaptam, meg vagyok elégedve, hiszen azt csinálom, amit szeretek, emellett még időm is marad az írásra, a munkára.

– *A Helikon-melléklet, a* Serény Múmia *szerkesztőjeként tanúja és segítője egy új író-költő nemzedék jelentkezésének és megerősödésének. Mit hozhat ez a most már irodalomtörténetnek számító sokhangú csoportosulás a hagyományokban gazdag és újító törekvésekben is jelentős erdélyi magyar irodalomba?*

–A mi nemzedékünk a második Forrás-generáció utáni legnépesebb, csoportosulás, amely – úgy vélem – „a megszólalás másságával, a költői szellem átértékelésével" hozott új szemléletet az Erdélyben születő költészetbe.

Az erdélyi kultúrát sokáig jellemző megmaradás, megőrzés, megtartás szinte már kötelezővé vált ideológiája helyett egy sokkal individuálisabb, játékosabb, szabadszájúbb magatartást választott. A Forrás-generációban is voltak falkavezérek, és olyanok, akiket az együtt haladás árama sodort, s ők jólesően hagyták magukat sodortatni. Jól esett az akolmeleg, de most már lassacskán a külön utak ideje is eljött. A megmaradás, helytállás, Erdély – kétségtelen értékek, nem váltak érvénytelenné, ám ezt az immár közhelyessé kopott megmaradozást erdélyezést prostituálták. Nem lehetett egy olyan vidéki felolvasóestre menni, ahol középkorúvá vagy idősebb tanító bácsik – a valamikori „kántortanyítók" leszármazottai –, de akár az ifjabbak is, meg ne kérdezzék, hogy hogyan is állunk akkor a helytállással, a fenyő-magatartással. A hagyomány – azt gondolom – arra való, hogy valamiképpen megkíséreljük meghaladni: vagy radikálisan, úgy hogy elvetünk mindent, vagy pedig szépen továbbépítkezve az alapokon. Én ez utóbbit választottam.

Kézdivásárhely, 2000. február 10.

Erdélyi Erzsébet-Nobel Iván

SOKCSEVITS DÉNES

Magyarságkép a XIX. század második felének horvát irodalmában

Magyarok és horvátok több mint nyolcszáz éven át éltek együtt, túlnyomórészt békességben egy olyan államközösségben, amely egészen az újkori nemzetállami törekvések megjelenéséig jól szolgálta mindkét nép érdekeit. A horvát nemesség fontos szerepet kapott a közös állam irányításában, horvátok és magyarok együtt küzdöttek a külső ellenségek ellen, majd közösen védelmezték a nemesi rendi alkotmányosságot a Habsburgokkal szemben. Mindez a korábbi korszakokban meghatározta a két nép egymásról alkotott képét is, amely éppen az említett tényezőknek köszönhetően alapvetően pozitív volt. Tudjuk, hogy a szomszéd népek egymásról formált képét számos tényező határozza meg: a vezető eszmeáramlatok változásai, politikai események, társadalmi folyamatok, de a kordivat is. Két, egymással egy államalakulatban élő nép esetében a nemzetképek alakulása összetett folyamat eredménye. Túl az említetteken még az egyik nép önképe is hathat a másik népnek a szomszédról alkotott imázsára. Az együttélésből fakadóan sokkal több információval rendelkeznek egymásról, mint a távolabb élő népekről (vagy azok róluk). Az egymásról alkotott kép emiatt kevésbé csak sztereotípiák halmaza (bár nem hiányozhatnak ezek sem). A vázolt történelmi tényezők miatt a horvát nemesség körében megformált hagyományos, többnyire pozitív magyarságkép azonban a XIX. század horvátjainak tudatában megváltozott, nagyrészt (de nem teljesen és nem mindig, minden időben) ellenkező előjelűvé vált. A horvát népénekek, a reneszánsz és barokk eposzok és más költemények vagy történetírói munkák többnyire pozitív magyarságképe negatívvá vált: az addigi hős harcostárs, közös jogokat és alkotmányosságot bátran védelmező magyar alakja az eltérő érdekeket hozó nemzeti törekvésekből kialakuló politikai ellentétek következtében háttérbe szorult, bár a többnyire nemes származású magyarpártiak körében (legalábbis a retorika szintjén) egészen a Monarchia felbomlásáig fennmaradtak a fent említett meghatározó sztereotípiák. Mi több, a huszadik századi magyar-horvát politikai közeledésekkor újra és újra felbukkann(t)ak a XIX. század előtti korszakok magyarságképének elemei a horvát politikusok beszédeiben, illetve a sajtóban.

Részben a hivatalos nyelv kérdése ügyében az 1790-es budai országgyűlésen kitört első komolyabb magyar-horvát konfliktustól, részben még inkább a horvát nemzeti mozgalom, az illirizmus kifejlődésétől számítva a horvátok magyarságképében a negatív elemek előretörése figyelhető meg. Az 1848 előtti másfél évtizedben a horvát nemzeti mozgalom, az illirizmus szereplőinek magyarságképe több szempontból is összetett volt. Egyrészt, igaz, csak a „régi" magyarokra vonatkozóan (vagyis az 1790 előtti korral kapcsolatban) az illírek is a horvát nemesi hagyomány pozitív magyarságképét alkalmazták. Másrészt, nem kis részben a szlovákoknál jelentkező hasonló tendenciákkal összefüggésben (a pánszláv és az ausztroszláv eszmekör bűvöletében), valamint több más, fentebb vázolt politikai ellentét nyomán kialakult a magyarságról egy ellenségkép. Ugyanakkor, és ez a témával foglalkozó magyar szakirodalomban kevésbé

fordul elő, az illírek publicisztikájában, így Gaj nem magyarbarátságáról nevezetes lapjában a *Narodne novine*ben a magyarság törekvéseit olykor utánzandó példaképként említtetnek. A valamivel később induló horvát reformmozgalom publicistái léptennyomon felhívják olvasóik figyelmét: követni kell a magyarok példáját a nemzet kulturális-gazdasági felemelése és a nemzeti nyelv ápolása érdekében. Az 1848-as nyílt szembenállás, majd a neoabszolutizmus korának közelítő hatása után, 1868-at (a magyar–horvát kiegyezést) követően újra az ellentétek domináltak. Ekkor ismét változott a horvátok egy részének magyarságképe, részben a Horvát Nemzeti Párttal szimpatizálók körében is, de főleg a Jogpárt hívei között, a teljes függetlenségért síkra szálló Eugen Kvaternik és Ante Starčević írásai és beszédei nyomán (a kor szokása szerint a nevezetes politikusok képviselőházi beszédeit a napilapok másnap sokszor teljes terjedelmükben közölték). Ez utóbbiak, valamint a korszak horvát történettudósai (Franjo Rački, vagy Tade Smičiklas s nyomukban szinte minden történész) már nemcsak az újkorban vélték negatív szerepben látni a magyarokat, hanem a középkor évszázadaiban is, amikor pedig modern értelemben vett magyar-horvát nemzeti ellentétek nem léteztek.

A politikus publicisták és a történészek ilyenfajta magyarságképe erőteljesen hatott a szépirodalomra, különös tekintettel a történelmi regényeknek és drámáknak a kor irodalmában elfoglalt jelentős szerepére. Ez nem sajátos horvát jelenség, gondoljunk csak arra, hogy Henryk Sienkiewicz történelmi témájú regényeiben miképpen ábrázolta a németeket. A romantikus történelmi regény egyik fő feladata a nemzeti tudat élesztgetése a nagyközönség körében, ennek eszköze főleg a nemzeti nagyság hangsúlyozása, a saját nemzet szeretete, és számottevő szerepet kap benne a romantika egyik vezérelvének mondható szabadságszeretet, amelynek mintegy velejárója a szabadságért folytatott küzdelem. Így megjelenik benne az idegen elnyomó is, aki (a nemzeti „visszavonás" mellett) a bajok fő okozója, és felelős a szabadság hiányáért. Mindezek a jegyek a többi közép-európai irodalomra, így a magyarra is jellemzőek.

Mielőtt azonban a példák ismertetésére térnék, megemlítek egy esetet, amikor a politikai élet hatása közvetlenül tükröződik a horvát irodalomban. A neoabszolutizmus korszakáról van szó (illetve az 1860-as évek legelejéről), amikor a horvát irodalomban a Bach-rendszer, a sorsközösség következtében feléledt a magyarok iránti rokonszenv, s olyan irodalmi művek keletkeztek, amelyekben ez a változás a magyarok ábrázolásában tetten érhető. Ezekben az években Horvátországban a bálokon tüntetően magyar csárdást táncoltak (még Jelačić jelenlétében, sőt hallgatólagos jóváhagyásával, ahogyan erről Josip Neustädter tábornok emlékiratai tanúskodnak), a magyar viselet és a magyar szokások divatba jöttek. Erről a jelenségről, persze politikai álláspontjának megfelelően kritikusan, Ante Starčević így emlékezett meg: „Rögtön Solferino után szinte mindenki a magyar testvérekért sóhajtozott. Magyar viselet, magyar üdvözlések, magyar táncok, a magyar juhászok furkósbotjai, a magyar kanászok faragatlansága és vadsága, mind-mind otthonra leltek Zágrábban." Mindez az egykori harcos illír Mirko Bogović drámáiban egyértelműen kimutatható. Bogović 1851-ben írt történelmi drámája, a *Frankopan* főhőséül azt a Frangepán Kristóf horvát bánt választotta, aki 1526-ban Szapolyai János pártjára állt, vagyis a magyarok mellé a Habsburgokkal szemben. Már a témaválasztás is Bécs ellenes magyarbarát tüntetésnek számított. A drámában egyértelműen érződik a még a II. József-féle abszolutizmus idejéből származó horvát álláspont, miszerint csak a magyarokkal együtt van esély az alkotmányos különállás megvédésére, s a magyarok mint az alkotmányosság letéteményesei szerepelnek az

alkotmány- és jogtipró Habsburgokkal szemben (ez az álláspont az 1861-es horvát országgyűlésen nyíltan megjelenik). Nem ennyire direkt módon, de Bogović másik Bach-korszakban írt drámájában, a *Stjepan kralj bosanski* (István bosnyák király, 1858) című darabban is van burkolt magyarbarát politikai üzenet, legalábbis Josip Horvat szerint (J.Horvat: *Kultura Hrvata kroz 1000 godina, I–II,* Zagreb, 1939–42). Amikor a drámában István király békejobbot nyújt egykori ellenségeinek, ezt úgy is tekinthetjük, mint az író javaslatát az olvasóknak, béküljenek meg a magyarokkal, így együtt visszaszerezhetik elvett jogaikat Bécstől.

Ez az idillikus magyar–horvát barátkozás nem tartott sokáig, mivel a magyar-horvát kiegyezést nem a legbefolyásosabb horvát politikai erő, a Strossmayer püspök vezette Horvát Nemzeti Párt kötötte meg, hanem az egykori Horvát–Magyar Párt (az illírek ellenfele) utóda, az Unió Párt. Ez utóbbinak tagjai jórészt a horvát nemességnek a magyar-horvát közjogi kapcsolat (az államközösség) fenntartását horvát nemzeti érdeknek tekintő részéből kerültek ki. A horvát-magyar kiegyezés, bár nagyfokú autonómiát biztosított a horvátok számára, nem elégíthette ki a nemzetállami törekvéseket tartalmazó maximális horvát igényeket, de a Horvát Nemzeti Párt föderatív színezetű elvárásait sem. A későbbi magyar kormányok sokszor sértették meg a kiegyezésnek mind a betűjét, mind a szellemét. Ez a horvát közvéleményben magyarellenes megnyilvánulásokhoz vezetett, és végül a horvát politikusok körében megérlelte a nyolcévszázados államközösség felmondásának gondolatát. Különösen rossz hatással volt a magyar-horvát viszonyra, hogy Horvátország gazdasági ügyekben Budapest akaratától függött. A magyar kormány természetesen előbb a magyar igényeket igyekezett kielégíteni pl. a beruházások terén, s a horvát gazdaság fellendülése egészen a múlt század kilencvenes éveiig váratott magára.

A politikai ellentétek közvetlenül befolyásolták a horvát közvéleményben, sajtóban, de szépirodalomban és történetírásban alakuló magyarságképet is. Ez a kép általában véve még negatívabbá vált, mint az illírizmus korában, a magyarbarát horvát nemesi rétegek körét leszámítva. Ez utóbbiak magyarságképében ugyan megjelenik egy enyhén kritikus él (amire 1848 előtt nincs példa), de az összkép pozitív marad egészen 1918-ig. Emiatt a horvátok magyarságképe különbözik pl. a szlovákokétól. A szlovák származású nemesség ugyanis (ellentétben a horváttal) elmagyarosodott, és jószerivel nemigen lehetett hatással a szlovákok magyarságképére. Az ellenfeleik által magyarónnak (magyarománnak, magyarimádónak) gúnyolt réteg pozitív magyarságképével árnyalja a horvát helyzetet, ezért némiképpen eltérés tapasztalható a térség más népeinek e korban túlnyomóan negatív magyarságképéhez képest. A jelentős részben plebejus származású horvát értelmiség körében a neoabszolutizmus, illetve 1859–60 lelkesen magyarbarát időszakát leszámítva nem a pozitív magyarságkép a jellemző. Sőt! Míg az illírizmus idején csak a magyarok „újabb" (1790 utáni) politikáját ítélték el, de a korábbi évszázadok magyar-horvát viszonyát jónak tartották, a dualizmus korában (mint arra utaltunk) a horvát történészek a középkor évszázadaiban is magyar-horvát ellentéteket fedeztek fel, amikor az uralkodók és főurak összeütközései a legritkább esetben öltöttek nemzeti jelleget. Ilymódon kerülhetett sor arra, hogy olyan magyar történelmi figurák, akik a horvát népénekekben, valamint a reneszánsz és barokk korszak műköltészetében pozitív hősökként szerepeltek, a XIX. század második felének horvát irodalmában ellenszenves alakokként tűntek fel. Sőt, nemcsak a magyarok, hanem azok a horvátok is, akik a múltban „magyarbarát" módon viselkedtek (megint csak hasonló jelenség előfordul a kor szlovák irodalmában is).

Ez a múltba visszavetített negatív magyarságkép tükröződik a legnépszerűbb horvát történelmi regények írójának, August Šenoának műveiben. Három ismert történelmi regényében is, *Parasztlázadás* (Seljačka buna, 1877), *Diogeneš* (1878), valamint *Átok* (Kletva, 1880), a magyarok, illetve az oldalukon álló horvátok igen rossz fényben tűnnek fel. Az *Átok* és a *Parasztlázadás* című regényeihez Šenoa a történelmi adatokat és a múltbeli esemény megítélését is Rački tanulmányaiból merítette, míg a Diogenešhez a XVIII. századi horvát történetíró, Baltazar Krčelić történeti munkáit használta fel. Ez utóbbi regényt áthatja az idegenellenesség, de nem csupán a magyarok, hanem a németek is negatív fényben tűnnek fel. Šenoa *Átok* című regényében szintén ellenszenves szerepet kapnak az idegenek, akik egyaránt ártanak Horvátország és a pozitív főhősök érdekeinek is. Ebben a regényben a legnegatívabb szerepet a horvát „árulók" kapják, így Garai Miklós nádor, akit Šenoa Rački nyomán horvátnak tartott (azóta a történettudomány bebizonyította, hogy magyar nemzetségből származott, így nem lehetett a horvátok „árulója"). A sors iróniája, hogy Šenoa regényének pozitív „horvát" főhősei, a Horváti-család tagjai, szintén magyar nemesi nemzetségből származó szlavóniai birtokosok voltak. Voltaképpen Šenoa Rački munkáját követve ábrázolta horvát függetlenségi harcként a Horvátiak és más főurak Zsigmond ellenes küzdelmét, noha ennek, mint szokványos középkori főúri összeesküvésnek, az uralkodó személyének cseréje volt a fő célja, s egyaránt vettek részt benne magyar és horvát származású nemesek. Ráadásul a XIX. század magyar irodalmában Luxemburgi Zsigmond szintén gyűlölt idegen zsarnokként szerepel, gondoljunk csak Garay János *Kont* és Petőfi Sándor *Kont és társai* című költeményeire, ahol a Zsigmond ellenes felkelők éppenséggel a magyar szabadság bajnokai. Šenoa *Parasztfelkelés* című népszerű történelmi regényében árnyaltabb képet ad, itt a polgári származású szerző kritikával illeti a hazai nemességet, és a fő hangsúly a parasztok és urak ellentétén van. Šenoa e műben az egész horvát irodalom talán legnegatívabb, leggonoszabb és legellenszenvesebb magyar alakját formálta meg Zrínyi Miklós egykori szigetvári harcostársa, a „jobbágynyúzó" Tahi Ferenc földesúr személyében. Ha Miroslav Krleža Eugen Kumičićnak *A Zrínyi-Frangepán-féle összeesküvés* című regénye alapján tanulta meg gyűlölni Bécset, akkor aligha túlzás azt állítani, hogy Šenoa *Parasztfelkelés*e hasonlóképpen hathatott a korabeli horvát olvasóközönségre. Egyébként a magyarokat nemigen emlegetik a regényben. Elég, hogy Tahi magyar, ezáltal a magyar „elnyomás és kizsákmányolás" szimbólumává vált (s ez indirekt utalás a kor magyar-horvát gazdasági ellentéteire: a jobbágyait kiszipolyozó Tahi és a dualista kor budapesti kormánya közt jelképes, az olvasó számára játszva dekódolható párhuzamot vont a szerző). Még egy részletre hívnám fel a figyelmet: a regényben Tahi magyar katonái gyülevész, gyáva bandaként szerepelnek. Milyen távol esik ez a XVI-XVII. századi horvát epika hős magyar vitézeinek képétől!

August Šenoa történelmi regényei nagy hatással voltak a későbbi évtizedek horvát szépirodalmára, de még a XX. század első felében megjelenő történelmi témájú ponyvaregények szerzőire is. Ez utóbbiak szélsőségesen negatív magyarságképe (Šenoa viszonylagos visszafogottságával szemben) néha egyenesen a vulgaritás határát súrolja. Ezek már nem férnek bele tárgyalt korszakunkba.

A gonosz idegenek (magyarok) képe jelentkezik Franjo Marković drámáiban is. *Karlo Drački* (Durazzói Károly) című darabja ugyanazt a kort dolgozza fel, mint Šenoa *Átok* című regénye. A mű politikai üzenete egyértelmű, keletkezésének ideje (1872) a horvát-magyar kiegyezés revíziójáért folytatott éles politikai küzdelmek kora. A ki-

egyezéssel elégedetlen horvát közvéleményben fellángolt a magyarellenesség. Ezért Markovićnál Magyarország (a drámában a XIV. század végi Magyar Királyság, de természetesen saját korát értette rajta a szerző és az olvasó is) a „Törvénytelenség, vadság, rémség, tolvajlás, pogányság…" százfejű szörnyetege, a magyarok a hitszegés és árulás jelképei, hősiességük kimerül a prédaszerzésben stb. A dráma konkrét politikai üzenetét Marković Lackovics (Lackfi) István szájába adja: „A mi célunk ellenállni a magyaroknak. Barátkozni velük nem tudunk soha!" Marković *Benko Bot* című drámája kapcsán joggal feltételezhetjük, hogy a Horvátországot fosztogató tatárok alakjában szintén a magyarokra történik burkolt formájú utalás. Annál is inkább, mert már az illír korszak gúnydalaiban (sőt, még korábban, már Tituš Brezovačkinál a XVIII. század végén, igaz, akkor még csakis nála) megjelenik a magyarok és a vad ázsiai hordák azonosítása. Ez bukkan fel Marković *Zvonimir* című drámájában is. Ezen a példán is láthatjuk, mekkora változások álltak be a horvát irodalom magyarságképében, hiszen a XVII. században Petar Kanavelović eposzában Kálmán királyt még pozitív fényben tüntette fel. (Erről Hadrovics László írt szép tanulmányt. *A magyar sors a régi horvát költészetben* címmel. Apollo, 1938/4.)

Történelmi regényeiben Eugen Kumičić szintén Šenoa örökségére támaszkodott. A Horvát Jogpárt (Starčević) tanítása szellemében egyaránt gyűlölte Bécset és Pestet. Az osztrákok ellen 1893-ban megírta mintegy jogpárti programregényként *A Zrínyi-Frangepán-féle összeesküvés* című művét, míg a magyarbarát irányvonallal *Kraljica Lepa* (Ilona királyné, 1903) című regényében számolt be. Kumičić regényeiben erőteljesebben fejezte ki idegenek elleni ellenszenvét, mint Šenoa. Horvátország minden bajának forrásaként az idegeneket jelölte meg. A neves irodalomtörténész Antun Barac ezt úgy magyarázta, hogy Šenoa a nemzeti párti Ivan Mažuranić bánsága idején, nyugodtabb politikai körülmények között alkotott, s ebből fakadt viszonylagos visszafogottsága, míg Kumičić a horvát közvélemény többsége által nemzeti katasztrófaként megélt korban, Khuen-Héderváry Károly bán tevékenysége idején írta műveit (ma már egy kicsit másképpen kell megítélni ezt a történelmi korszakot. Mert igaz ugyan, hogy Khuen-Héderváry szétzúzta a horvát ellenzéket a dualista rendszer stabilizálása érdekében, s módszereivel sokat ártott a magyar-horvát viszonynak, de húszéves báni kormányzása alatt a Monarchiában végbement általános fellendülés hatására Horvátország végre megindult a gazdasági-társadalmi-kulturális modernizáció útján, emiatt a „leggyűlöltebb horvát bán" – s egyben a „leggyűlöltebb magyar" – tényked esét nem tarthatjuk annyira károsnak, ahogyan azt a korabeli horvát ellenzék és a horvát közvélemény nagy része látta). Kumičić radikalizmusa politikai meggyőződéséből, emberi, írói habitusából fakadt. Kumičić *Kraljica Lepa* című regényében a magyar katona alakja még negatívabb, mint Šenoánál.A középkori (nemcsak magyar, de horvát) legendák vitéz lovagkirálya, Szent László Kumičićnál gyáva, tehetetlen hadvezér, akinek szedett-vedett seregét a horvátok játszva megkergetik. Utóda, az egyébként magyar forrás alapján gnómnak ábrázolt Kálmán király pedig a regényben csak horvát árulók segítségével tudja legyőzni Horvátország nemzeti királyának, Petar Svačićnak hős hadait. A koraközépkori horvát állam egyik legjelesebb uralkodója, Zvonimir Kumičić regényében a magyarok (és magyar asszonya) gyáva szolgája, aki Horvátországot idegenek kezére akarja játszani. Zvonimir azért jár ilyen rosszul Kumičić könyvében, mert rokoni kapcsolatba mert kerülni a gyűlölt magyarokkal, s ezáltal kockára tette az író és a Horvát Jogpárt szemében a legszentebb értéket, a horvát függetlenséget. Az író szerint, aki a jogpárti tanítással összhangban vallotta, hogy a magyarokkal a történelem

során a kapcsolat mindig csak kárt okozott, ez megbocsáthatatlan bűn. De ez egyértelmű politikai üzenet is a kortárs magyarbarátok számára.

A magyarok, illetve a magyar nők nem csupán Kumičić történelmi regényében játszanak negatív szerepet, hanem társadalmi témájú, realista ízű művében is *(Olga i Lina,* 1881). E regény kapcsán meg szokták jegyezni, hogy Kumičićra párizsi tartózkodása idején hatott Zola és a naturalizmus, ez azonban csak részben igaz. Kumičić e művében a társadalom legmélyebb bugyraiba viszi el az olvasót, ennek leírásában van némi naturalizmus, de a regény cselekménye inkább a romantika sötét, vad oldalát idézi a szövevényes tragédiákkal, gyilkossággal, öngyilkossággal, vérfertőzéssel. Már a magyar királyné Zvonimir felesége, Szent László húga is igazi végzet asszonya, gonosz uralomvágyó, gátlástalan nő, aki aljas céljai elérése érdekében nem riad vissza ellenfele megöletésétől sem. Az *Olga és Lina* negatív hőse szintén egy magyar származású nő, Lina, aki előbb behálózza és elcsábítja horvát vetélytársnőjének férjét, majd a szerencsétlen Olgát még el is teszi láb alól. Linán kívül több magyar nő is szerepel a regényben. Kumičić megteremtette a könnyű erkölcsű nő toposzát a horvát regényirodalomban. Ilyen nála a pesti polgárlány, Májer Elvira, aki szép, kedves, de romlott, a testi gyönyör kedvéért minden erkölcsi törvényt kész áthágni. Az erősen provinciális, kisvárosias századvégi Zágrábban a nagyvárosi, polgárosultabb, s emiatt a hagyományos keresztény erkölcsi szokásokhoz kevésbé ragaszkodó budapesti hölgyek viselkedése megbotránkozást keltett. Még egy társadalmi jelenség, felbukkan ugyanebben a Kumičić regényben, amely valóban létezett a századforduló Magyarországán, ha nem is olyan mértékben, ahogyan az Kumičićnál, sőt Antun Gustav Matošnál is felbukkan (Matoš: *Mađarska kultura.* In: *Srpska zastava*, Beograd, 1904.). Ez pedig a magyar prostituáltak „exportja". A Kumičić-regény férfi főhőse Itáliában betér egy bordélyházba, s ott minden leányzó magyarul beszél! Ehhez annyit jegyeznék meg, hogy Horvátországban jóval lassabban folyt az urbanizáció, valamint a hagyományos paraszti közösségek felbomlásának folyamata, kisebb volt a nagybirtok, kevesebb az uradalmi és városi cselédség száma, s ebből eredően enyhébb volt a proletarizálódás, lumpenesedés folyamata. Nemigen rendült meg a hagyományos valláserkölcs egyeduralma, s igazi nagyváros híján piaca se nagyon volt a fent említett tevékenységnek. Amikor a századfordulón jelentkezett Zágrábban is a „piaci szükséglet", magyar, német, cseh, stb. importból elégítették ki az igényeket. Mindenesetre a könnyű erkölcsű magyar nő sztereotip alakja, valamint a magyar nő, mint femme fatale meghonosodott a horvát irodalomban, ez utóbbi felbukkan Gjalskinál, sőt még Krlezánál is!

Más egy kicsit a helyzet Josip Eugen Tomić műveiben, amelyekből hiányzik a magyarellenesség (ez összefügg a szerző politikai pártállásával). Noha *Melita* című regényében számos magyar (sőt magyar nő!) szerepel, alakjuk vagy rokonszenves, vagy legalábbis semleges, mint arra Lőkös István figyelmeztetett (*A horvát irodalom története,* Budapest, 1996.).

A Krleža előtti horvát irodalom alkotói közül talán Ksaver Sandor Gjalski foglalkozott a legtöbbször a magyarokkal vagy a magyarbarát zagorjei nemességgel (köztudottan Gjalski e témájú elbeszéléseire Turgenyev volt nagy hatással). Míg polgári születésű kortársai többsége szemében a magyarok és a magyarbarátok egyaránt gyűlöletesek, Gjalski, aki maga is e nemességből származik, bár politikai nézeteikkel nem ért egyet, amikor róluk ír, enyhébb vagy erősebb irónia keveredik egy alig leplezett rokonszenvvel. Különösen érződik ez, amikor az öreg Battorych Kornél kudarcba fulladt politikai karrierjét írja le (*Illustrissimus Battorych,* 1884.). Az idős nemes, aki min-

dig kész volt megvédeni Horvátország jogait a pozsonyi országgyűlésen, nem érti és nem fogadja el az illírizmus nézeteit. Ez a nemesség készen állt megvédeni a Horvát-Szlavón-Dalmát Királyságot közjogi értelemben, de nem volt hajlandó követni az illíreket a Magyar Királysággal hét évszázada létező kapcsolatok megszakításában. Ez a nemesség a magyarokat évszázados harcostársnak tekintette, akikkel az időnkénti összetűzéseket hajlamos volt családi veszekedésként felfogni, de nem jutott el a válás gondolatáig. Gjalski élcelődött a horvát nemesség egy részének magyarimádatán (a *Perillustris ac generosus Cintek* című elbeszélésben, 1891). Jellegzetes példája ennek *Az éjszakában* (U noci, 1886) című regénye. A főhős, Krešimir Kačić meglátogatja az öreg magyarbarát nemest, Krnjetićet, akinek házában minden falat „jeles magyar személyek" képei díszítenek, minden a magyarkultusz jegyében zajlik, gyermekeinek magyar nevet adott, és a Szent István-i állameszme jegyében nevelte őket. Magyarul persze csak annyit tud, hogy „Jó reggelt, adjonisten!" Itt meg kell jegyezni, hogy Gjalski hasonlóképpen ironizált az ellenlábas illírek túlzásba vitt szláv névadási szokásain is. A regény végére egyébként Kačićnak sikerül meggyőznie az öreget Budapest Horvátországot sújtó káros gazdasági politikájáról, s mivel ráadásul gondjai támadtak a magyar adóhivatallal, ezért politikai nézetei megváltozása jeléül Kossuth arcképét Kvaternikére cserélte le. A regény, noha írója cselekményét az 1870-es évekbe helyezte, valójában a szerző korát, Khuen-Héderváry Károly bánságának viszonyait mutatja be. Amikor pedig az addig ellenzéki regényhős, Narančić köpönyeget vált, és jól fizető állami szolgálatba áll, Gjalski egy tipikus Khuen-kori társadalmi jelenséget ír le. A regényben van egy jellegzetes jelenet, amikor magyar katonák Zágráb főterén kihívóan, gőgösen viselkednek. A saját nemzetüket fanatikusan szerető és más nemzeteket, főleg nemzetiségeket megvető, gőgös, önhitt magyarok sztereotíp képe megjelenik Gjalski *Osvit* (Virradat, 1892) című, az illírizmus korát bemutató regényében. Ennek egyik jelenetében énekverseny alakul ki horvátok és magyarok között, de azt megelőzően egy magyar, bizonyos Lakosi gúnydalt énekel a szlovákokról. Amúgy a *Virradat,* akárcsak későbbi, hasonló témájú könyve, *Az anyanyelvért* (Za materinsku riječ) általában úgy ábrázolja Kossuth korának magyarjait, mint a horvát nemzeti törekvések akadályozóit, az illíreket pedig, mint a horvát szabadság gáncsnélküli lovagjait. Ráadásul a harmincas, negyvenes évek pozsonyi országgyűlési viszonyainak ábrázolása, legalábbis Bajza József szerint (Bajza: *Bábics Gyalszki* In: Budapesti Szemle, 1930. november), sematikus és hiányos. Gjalski magyarságképe regényeiben kevésbé árnyalt, mint elbeszéléseiben.

A magyar nő, mint a végzet asszonya sztereotip figurája megjelenik Gjalskinak *Žitomirski gospodin* (A zitomiri földesúr, 1891) című elbeszélésében, ahol az „ördögien szép" Laksbauer Ilona elcsábítja az öreg Imbrica Dobojević urat, majd anyagi és erkölcsi romlását okozza. Gjalski e művében egy másik, magyarokhoz fűződő sztereotípia is felbukkan, amely részben a magyar romantikus önképből származik, és a nyugati irodalmakban is állandóan előjön a magyarokkal kapcsolatban. Ez a temperamentumos, tüzes magyar képe, némi pusztai romantikával vegyítve. Az elbeszélésben ez egy fergeteges csárdás táncolásában jelenik meg. Gjalskinál olyan ez a tánc, „amilyet csak a távoli magyar puszta izzó lehellete szülhetett". Itt meg kell jegyeznünk, hogy Kumičićnál az *Olga és Lina* című regényben a magyar borról nyilatkoznak hasonló hangnemben: „Ördöngös ez a magyar bor, igazi magyar vér! Forr és buzog az erekben."

Gjalski írt olyan, erősen ironikus hangvételű elbeszéléseket, amelyek műfajilag inkább a pamflethez közelítenek, s egyetlen céljuk egy jelenség vagy személy kifigurá-

zása, nevetségessé tétele. Magyar témában is születtek ilyen írásai. A *Znanstveni heureka Mazalji Mikše* (M.M. tudós fölfedezése, 1896) című pamfletjében egy megtörtént eset alapján (amikor is egy magyar nyelvész egy Pannonhalmán fellelt glagolita oklevelet ómagyar írásnak minősített) élcelődik azon, hogy a magyarok mindenhol mindenben elsők akarnak lenni. Ezt a bizonyos „felfedezést" a főhős, Mazalji Mikša, alias Mózaly Mihály egy zagorjei nemesnél viszi végbe, s ennek alapján mindjárt teóriát dolgoz ki a Horvát Zagorje lakosságának magyar eredetére, s a magyarok őslakos voltára ezen a vidéken.

Gjalski *Griczinger Pál utazása a Magyar Tengerre* (Izlet Griczinger Pála na Magyar Tenger, 1902) című írásának, mely a tengerpart iránti magyar aspirációkat volt hivatott a horvát olvasók szemében nevetségessé tenni, már a címe is derültséget keltett. Ezt a célt szolgálta a magyar elnevezés használata a horvát nyelvű szövegben. Ez a Fiume és a tengerpart körüli magyar–horvát vetélkedés politikai eseményeinek irodalmi lecsapódása. Az sem véletlen, hogy a magyar főhős korántsem magyar vezetéknevű. A magyarkodó idegen származású asszimilánsok iránti ellenszenv a szlovák irodalomban is megjelenik.

Ennél érdekesebb Gjalskinak egy másik, hosszabb lélegzetű írása, amely egy karrierista életpályáját mutatja be, aki magas tisztségeket töltött be, míg élt, látszólag megbecsülés övezte, de mindig idegen érdekeket szolgált, és valójában a hazafiak szemében csak megvetést érdemel. Az írásmű címe: *Životopis jedne Ekselencije* (Egy exellenciás úr életrajza, 1898). Kleinbergi és lopacsi Stjepan Dobrojević Löwenburg báró halálakor pompás temetést kap, fölsorolják összes érdemeit, kitüntetéseit, de az író elítéli, mert nem nemzetét, hanem a magyarokat és az osztrákokat szolgálta. Maga a történelem adta szituáció nem ismeretlen a közép-európai irodalmakban. Nem találtam rá ugyan adatot, hogy Gjalski olvasta volna Jókai Mór *A kőszívű ember fiai* című regényét (1869), de a magyar regényíró (a protestáns lelkész szájába adva) hasonló módon mond ítéletet a nemzeti ügy helyett Bécs érdekeit szolgáló Baradlay Kazimir hűlt teteme felett.

Gjalski egyébként emlékirataiban (1918-ban a horvátoknak csalódást okozó délszláv egyesülés után írta) meglepően meleg hangon emlékezik meg Wekerle Sándor és Tisza István emberi, politikusi nagyságáról. Arról a Tisza Istvánról, akit a magyarokról sokkal differenciáltabb képet alkotó Miroslav Krleža éppen Ady nyomán a gyűlölt magyar gróf sztereotip alakja megtestesülésének tartott!

Nem különbözik lényegesen a fentebb vázoltaktól a kor másik ismert horvát regényírójának, Vjenceslav Novaknak magyarságképe sem. *Az utolsó Stipančićok* (Posljednji Stipančići, 1899) című regényében például megjelenik egy Horvát vezetéknevű magyar katonatiszt, aki „nagy hazafi" és a „magyar állam óriási jövőjéről" álmodik. A regény egy senji (zenggi) patríciuscsalád hanyatlását ábrázolja, s ennek betetőződését jelenti, amikor a család vagyonát és tekintélyét eltékozló utolsó sarjadék a végén még karrierizmusból el is magyarosodik, s nevét Juraj helyett Györgynek írja.

A XIX. század második felének horvát irodalmából még számos hasonló példát lehetne felsorolni, befejezésül néhány gondolatot közölnék a kor horvát költészetének magyarságképéről. Ha a jelképes utalásokat nem is vesszük figyelembe, az olyan versek, amelyek a prózához hasonlóan nyíltan emlegetik a magyarokat, talán még erősebb érzelmi töltettel nevezik a Dráván túli szomszédot a horvátság elnyomóinak, a függetlenség elorzóinak. Különösen megfigyelhető ez a kor népszerű történelmi elbeszélő költeményeiben. August Šenoa *Elátkozott présház* (Prokleta klijet) című köl-

teményében a jobbágynyúzó Tahi Ferenc alakja talán még ellenszenvesebb, mint említett regényében. Az utolsó horvát nemzeti királynak, Petar Svačićnak (aki a magyarok ellen harcolva esett el) szentelt költemények már témájuknál fogva is szembenállást jeleznek magyarokkal. Írt ilyet Šenoa is (*Smrt Petra Svačića,* Petar Svačić halála, 1877), de August Harambašić, a kor ünnepelt horvát bárdja is *Petar Svačić,* 1895). Még inkább ilyen szerepet töltöttek be a Josip Jelačić bánhoz írt dicsőítő versek, hiszen 1848 óta a horvát nemzeti tudatban a bán mitikus alakká növekedett, éppen mint a magyarokkal szembeni ellenállás jelképe. Írt ilyen Jelačić-verset az öreg Petar Preradović, Trnski és még sok kevésbé jelentékeny versfaragó is. A sírban nyugvó bántól segítséget váró és feltámadásáért könyörgő versek mintapéldányát Ognjeslav Utješinović Ostrožinski írta meg 1866-ban, némiképpen a horvát és szlovén népmondák Mátyás király motívuma alapján Ostrožinski nyomán általában a Jelačić-versekben a magyarok ellen kéri a bán segítségét, mert „azt akarja a magyar, hogy a horvát szolgáljon neki" (Juraj Kapić: *Pjesma e Jelačiću banu*). A bán alakja mitikus magasságokba emelkedik, a horvát szabadságküzdelem szimbólumává válik. Ezt használta fel Antun Gustav Matoš egy 1895-ben írt novellájában (Matoš inkább már a XX. század horvát irodalmához tartozik, ő a francia irodalmi példa meghonosítója Horvátországban, de a novellát témája és keletkezésének időpontja miatt megemlítem): *Kip domovine leta 188** (A haza képe 188*-ban). A Khuen-Héderváry Károly bánságát közvetlenül megelőző időszak nagy magyarellenes megmozdulásainak egy 1883-ban lezajlott tragikus eseményét villantja fel a szerző. Egy idős kofaasszony a tüntetőket szétverő magyar huszárok lovainak patája alatt leli halálát. Az esemény Zágráb főterén, a Jelačić szobornál játszódik, s a bronzszobor maga is jelképes szerepet kap a novellában. Mielőtt az öregasszony a lovak lába alá került volna: „mintha könyörgő tekintetet vetne a bátor Bánra: a napfény aranyában ragyog csákója és mentéje és haragos szablyája erős jobbjában mintha lángra lobbant volna..."

A századelő horvát irodalmának, a horvát modernizmusnak magyarságképe lényegében nem változott (nem változtak meg gyökeresen a körülmények sem 1918-ig). Legfeljebb az új stílusirányzat alkotói Matošt leszámítva kevesebbet foglalkoztak nemzeti problematikával, így a magyarsággal is. A horvát irodalom magyarságképének jelentős megváltozására (árnyaltabbá tételére) csak a nyolcévszázados magyar-horvát államközösség felbomlása után került sor a magyar olvasó által is jól ismert Miroslav Krleža műveiben, de Krleža is, különösen a K. u. K. Monarchia uralkodó rétegének ábrázolásában gyakran követte a XIX. századi horvát irodalomban meggyökeresedett sztereotípiákat.

Mindenért egészen

TORNAI JÓZSEF: HOLDFOGYATKOZÁS

Katartikus élményt ad Tornai József verseskönyve, a *Holdfogyatkozás.* A tragikus költői alaphelyzetnek klasszikus múltja van: a költő halott szerelmét siratja, s nemcsak emléket állít neki, hanem súlyos gondolatokkal birkózik. A hazai lírából éppen Tornai legfontosabb mestere, Szabó Lőrinc versciklusa, *A huszonhatodik év* a kézenfekvő példa, mely azonban csak jókora fenntartással mondható e kötet mintájának; a téma hasonlóságával együtt is ellenpélda inkább. Tornai esszéiből és nyilatkozataiból tudható, hogy mesteréhez ellentmondásos érzelmek fűzik. Fölnéz rá, csodálja, „félve tiszteli", de nem őt szereti legjobban, és inkább különbözni akar, mint hasonlítani rá. Tőle eltérően nem „elemezni" kívánja érzéseit a szerelem és a halál közti mezsgyén, hanem az ősi, mágikus költészet totalitásigényével közelít a tárgyhoz, persze a huszadik századi ember tudatával, aki elvesztette ősi, természeti naivságát. Eszménykeresése és eszményítő szándéka nem csupán *a homlokodtól fölfelé* húzódó, kortikális mezőn érvényes, hanem kiterjed az egész emberi létezésre, a halálon túlra is.

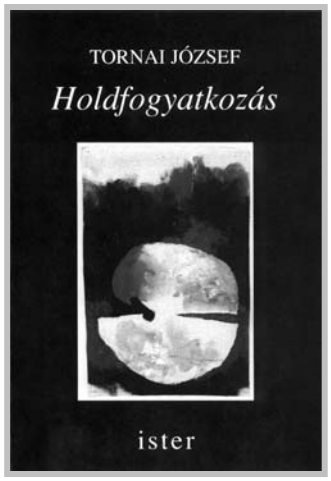

Tisztában van azzal, hogy önvizsgálata nem merülhet ki az ösztönök feltárásában és analízisében –, az egész emberiség közös tudását rá kell vetítenie saját érzelmeire, ha érvényes szavakkal kíván szólni a legnagyobb kérdésekről. Az „egész emberiség" néhány kikerülhetetlen névvel is összefoglalható. A háttérben ott van Szabó Lőrinc és Csoóri majd' húsz évvel ezelőtti kötete, az *Elmaradt lázálom* is. A kötet nyílt és rejtett utalásai alapján Goethe, Hölderlin, Baudelaire és T. S. Eliot azonosítható, továbbá az antik mitológia, Oidipusz király, majd Orpheusz és Eurüdiké legendája, a lélekvándorlás keleti filozófiákból eredő gondolata, és az a keresztény mentalitás, amely nevesítés nélkül is át- meg áthatja Tornai költészetét. Nem pusztán a lelkiismeret éberségéről van szó, bár ez is észrevehető szólama verseinek. A szeretet magaszánó önzésébe vegyülő önzetlenség, a végzetszerű testiségen is átütő altruizmus, a másikkal szembeni alázat mozzanatát érzem itt keresztényi vonásnak, mely átüt a kíméletlen önismerettel és ténytisztelettel megmutatott szerelmi egyenlőtlenségen, a férfi önként vállalt alárendeltségén.

Szabó Lőrinc híres, nagy verse, a *Semmiért egészen* szinte a visszájára fordul ebben a kötetben: a „Semmi" – amely ott alig több, mint a *minden* csereértéke a

Ister Kiadó
Budapest, 1999
158 oldal, 950,- Ft

férfiönzés részéről – itt démonikus nihil, amely *mindent* elvesz tőle: az örömök és a remények paradicsomát, a szerelmet. S még valamit: a küzdelem jogát azért, hogy ez a szerelem tökéletesedjen, s kiállja az idő minden próbáját, a kettejük harcát is beleértve. Tornai nem tagadja, hogy a szerelem „két önzés párbaja", de azt igen, hogy az egyik szükségszerűen csak vesztes lehet. Olyan humanizmus ez, amely nem tagadja le a bennünk élő ragadozót, de meg akarja szelídíteni. A halál botránya az, hogy megakadályozza ebben a jóra törekvőt.

*

Az élet legnagyobb kérdéseivel szembesíti a költőt az alapszituáció: a szerelem és a halál szent és végzetes tényével. A halállal való szembesülés nemcsak általában az élet végességét tudatosítja, hanem a legfelsőbb fokon megélt élet, a szerelem mulandóságát is, mely a tragédia súlyával nehezedik a gyászolóra. A szerelem nem elmúlt, nem kifáradt vagy elhalt, a felek nem „elhidegültek" egymástól. A durván beavatkozó, hirtelen jött halál – egy balesetszerűen gyors lefolyású, kivédhetetlen betegség – erőszakosan elvágta egymástól az összetartozókat. Brutálisan megakadályozta esélyét annak, hogy a szenvedélyes szerelem letisztult szövetséggé alakuljon, s a felek közti érzelmi eltérés – a kötetben elsiratott hölgy érzelmi ingadozása és az őt megidéző férfi odaadó lángolása – kiegyenlítődjék, egyensúlyra leljen.

Tornai egy figyelemre méltó nyilatkozatában arról beszél, hogy a hazai líra történetében érdekes, láncszerűen ismétlődő motívumsorra találunk: „Petőfi azt mondta: szabadság, szerelem; Adynál azt olvassuk: politika és szerelem; József Attilánál: szellem és szerelem; Szabó Lőrincnél: racionalitás és szerelem; nálam pedig: filozófia és szerelem. Megfigyelhető, hogy ebben a képletben van egy változó és egy állandó. Az állandó: a szerelem." Egyik legfontosabb kérdésünk, hogy vajon mi a filozófia ebben a kötetben. Azért fogas kérdés ez, mert a versekben Tornai – szerencsére – sokkal kevésbé filozofál, mint emlékezik. Metaforaalkotó költőként nevet ad érzelmeinek és asszociál. Vagyis költőként közelíti meg versei tárgyát. A filozófiát nem módszertani értelemben alkalmazza, hanem ott engedi szóhoz jutni, ahol találkozik a költészettel. A találkozási pont nem egyéb, mint a halál. A sztoikusok szerint – és nem csupán szerintük – a filozófia elsősorban elmélkedés a halálról. Tornai azonban nem azért elmélkedik a halálról, mert ez a létezés legfőbb problémája *általában,* és nem azért, mert az életösztön eredendően azt sugallja mindnyájunknak, hogy védekezzünk a halál ellen. Tornai számára egy kikerülhetetlen tény, egy pótolhatatlan veszteség okozója lett a halál; József Attilát szabadon idézve, a halál mint *nagy darab kőként ráesett valóság* realizálódik. A filozófia nem spekulatív eleme kötetének, hanem sorsszerűen kapott meditációs viszonyulás egy tényhez, a halálhoz. A lírai érzelemkifejezés kísérő szólama a filozófia, mely egyes pontokon fölerősödik, de általában alárendelt szerepet játszik egy másik szólammal szemben. Ez a szólam a gyász és az utóreflexek formájában kioltathatatlanul tovább élő szerelem, amely az érzelmek és az ösztönök csillapíthatatlan lázongását, kaotikus gomolygását és lázbeszédét a *pszichológia* síkján hozza közös nevezőre a halálról folytatott elmélkedéssel.

Kétségtelenül vannak gondolkodói naplóbejegyzésekre emlékeztető eszmefuttatásai és példálódzásai, mint például ez: „az angolban néha animal / love-nak mondják szenvedélyes / szerelemnek szokták fordítani / én a téboly fölemelkedő napjának / neveztem egyik legelső rólad írt / versemben később ilyenformán / próbálkoztam kísértés az agyamon-ölemen / kopár önimádat ez volt a harmadik / terminus technicusom egy / pillanatban

ezt is pontosnak éreztem / végül is nincs jobb mint / amit a halál írt *halállal / együtt ölelkező szerelem* igen azt hiszem". Láthatjuk ebből, hogy míg a definícióalkotás szándéka a filozófiához húzza észjárását, addig a lírikusi érdeke változatlanul az érzelemkifejezés marad. Az érzelem tárgyi megfelelőit keresi a bölcselethez húzó „terminus technicus"-okban, s nem valamilyen filozófiai tételt akar megfogalmazni. (Már az „azt hiszem" kifejezés is legfeljebb a filozófiai esszé, s nem a szakfilozófia felé vonja.)

Ami ebben az erősen intellektualizált szellemi magatartásban a lényeges: az ész erőfeszítésével ered az alig felfogható veszteség nyomán eluralkodó kétségbeesés nyomába, hogy indulatait megzabolázza, s a formátlan szenvedélyt a költői forma kereteibe foglalja. „Addig írom a verset / amíg utol nem érlek" – mondja a Semmibe távozottnak paradox közvetlenséggel.

Ha Tornaival kapcsolatban formaélményről beszélek, akkor nem elsősorban a hagyományosan kialakult poétikai formákra és szabályokra gondolok. Tornai nem „formaművész" a szónak abban az értelmében, amelynek alapján főként a Nyugat költőinek formaművészetéről beszélünk, főként Babitsra, Kosztolányira és Tóth Árpádra gondolva. Ő sokkal inkább koncentrál a belső formára: a lélek megnyilvánulásaira, melyekből semmit sem hajlandó elszalasztani egy jó rím vagy egy pontosan betartott időmértékes ütem kedvéért. Ebben a kötetében a tőle megszokott szabadversformákon kívül számos szonett-, tercina-jelleget és más kötöttséget vállaló verse van, de egyik sem kínosan szabályos. Mindben szabadon kezeli a hagyományos versmodellt. Főleg a szótagszámláló módszertől tér el, de a rímtechnikája, a jambikus és az ütemhangsúlyos ritmuskezelése is gyakran rendhagyó. Téved, aki azt hiszi, hogy megfigyelésemet elmarasztalásnak szánom. A szabályok arra valók, hogy áthágják őket. Igazodási pontoknak, a tánctér padlójára krétázott ábráknak, lépésvázlatnak érdemes tekinteni őket, amelyeket bárki bármikor átugorhat vagy rájuk léphet, ha pontosan tudja bemutatni azt a jelenetet, érzelmet és gondolatot, amelynek kifejezésére a produkció rendeltetett.

E verseskönyvben mindemellett észre kell venni azt a formai mozzanatot, hogy éppen a gyász és a kétségbeesés legszélsőségesebb lelkiállapotait megszólaltató verseiben vállal több kötöttséget, mint vállalt eddig egyébkor. Nemcsak a „szabályos" versek nagyobb arányára utalok, bár azt is érdemes észre venni. Hanem arra is, hogy számos esetben rátalál a dalformára. S ez azért lényeges, mert a siratót- vagy a gyászdal már a formájával teljesíti a dalműfaj rendeltetését, a zene érzelemkifejező és bánatot feloldó hatását. Mélyről jövő versélmények ezek, melyekben a közvetlenség éppúgy szíven üt, mint az énekelhető forma véglegesítő effektusa. A szó hagyományos (ha úgy tetszik, „nyugatos") értelmében a kötet legszebb versének mondható a *Szemben halálnak játékával* című darab, mely a zsoltárok hangján zeng, és azt bizonyítja, hogy Tornai éppúgy képes a formaművészetre, mint formaművészként számon tartott pályatársai. Ez a vers annyiban is eltér a kötet egészétől, hogy megszólaltatja az *utánahalás* vágyát. Az pedig csupán természetes érzelmi felhangnak minősül ebben a könyvben, melynek más a fő motívuma. A könyv legizgalmasabb vonása, hogy megnyugvást nem találva folytatja szinte a közös életben elkezdett és tisztázatlanul maradt vitákat. És annyiban csakugyan a lélektan – és nem a filozófia – uralkodik a verseskönyvben, hogy a két fél párbaja nem marad abba, hanem folytatódik, állandóan beleütközve abba az abszurditásba, hogy az *ellenfél* nincs többé. A versek mégis a konkrétumok síkján folytatják ezt a küzdelmet, mert az *emlék* – mindaddig, míg az emlékezet ébren tartja – sosem ha-

lott, hanem *élő lelki valóság.* A hús emlékezete a vágyakozás formájában éppúgy konkrét, mint a szellemé, akkor is, ha most már nem materiális, hanem spirituális térben és időben működik ébren bár vagy álomban. A megoldatlan feszültség, mely a szerelmesek közt fennállt, nem szűnt meg a halállal, hanem jelen marad, és növeli a befejezetlenség érzését.

Csak néhány példát mutatok be a kínálkozó részletek sokaságából. „Többnyire akkor férkőztem legközelebb / a mondjuk így énedhez mikor / megértettem milyen távol tartod / magad tőlem". A szerelem sokszor paradox természetű, de ez *nem* a római költők „gyűlölve szeretésére" emlékeztet. Inkább a *föltétel nélküli szerelem* vállalásával ejt csodálatba. A másik, ön-viviszekcióval határos tudatosítása a szerelem gondokkal terhes voltának: „és megint üldözni kezdte / egymást az éjszakai igen és a nappali nem". Az éjszakai igen: a test ünnepei. A nappali nem: a közös élet és a közös gondolkodás csődje. A fájdalmat keserű öniróniával fejezi ki legmélyebben a költő. „Megadatott nekem a szellem-szerelem" – a testi létében megsemmisült másik úgy lett „szellemi" társ, hogy a „hús asszonya" már csak szellemi értelemben létezik.

Talán akad egyszer olyan ifjú szakdolgozatíró, aki összehasonlító elemzést készít arról, hogy miben különbözik Csoóri szerelmi gyászkötete, az *Elmaradt lázálom* és Tornaié, a *Holdfogyatkozás.* Kimutathatja, hogy az előbbiben egy harmonikus kapcsolatot szüntetett meg a végzet, az utóbbiban viszont egymással harcoló szerelmeseket szakított el egymástól a halál. És mindkét esetben milyen nagy s menynyire pótolhatatlan a szerelem –, a gyarlóságban is mennyi nagyság lehetséges.

Fölvetődnek a versekben filozófiai természetű kérdések is, hiszen egy mozgékony, problémákkal teleírt agy küzd azért, hogy intellektualizált Orpheuszként „utolérje" dalaival Alvilágba távozott Eurüdikéjét. Az abszurditást érzékeli ilyen módon, amikor azt mondja például, hogy a féltett másik „el-nem-veszíthető" lett, vagyis iszonyatos arculcsapásként következett be immár az, amire hosszú évekig hiába vágyakozott, mert az elveszítéssel folyamatosan fenyegette a másik.

A könyv gyöngyszemei közül még egyet szeretnék megvilágítani. A *Szépségnek alakjától* című vers a népköltészet sorolós módszerét követi. Íme egy pogány-keresztény motívumokat egyesítő, miniatűr népi teremtésmítosz: „Ég szülte Földet, / Föld szülte fát, / Fa szülte ágát, / Ága szülte bimbaját, / Bimbaja szülte Szent Annát, / Szent Anna szülte Máriát, / Mária szülte Krisztus Urunkat, / A világ megváltóját." Tornai gyászverse így szól: „Szépségnek alakjától / testnek a ruhától / istennek világtól / szeretetnek vágytól / el kell válnia / s lettél hús asszonya / szent mag is nemlét is / sok titokból mégis / kibomló viola". Tornai, a világ folklórjának avatott ismerője bízvást kimutathatná, hogy a földkerekség bármely pontján találhatunk ezzel analóg dalformákat, varázsénekeket. Éppen ebben a csupa-gyász és csupa-kétségbeesés kötetében aratja le gyümölcsét legjobban költői, műfordítói és esszéírói stúdiumainak. S amennyiben mi is úgy szemléljük ezt a könyvét, mint „szerelem és filozófia" közös oltványát, akkor elmondhatjuk, hogy valami nagyon örök emberit ragadott meg: az örökélet és a tudás fájáról szakított gyümölcsöt, vállalva ennek következményeit –, a kiűzetést a régóta makacsul keresett és a szerelem nagy pillanataiban megtalált Édenből, és vállalva a kötet háromszor megismételt utolsó szavaként a „sötétedés"-t. Az „örök élet"-ért az „örök emberi" kárpótol.

Alföldy Jenő

Az irodalomban gondolkodók öröme

(TŐZSÉR ÁRPÁD: A NEM LÉTEZŐ TÁRGY TANULMÁNYOZÁSA)

I.

(Önkorrekció az örömelv belátásai nyomán)

Tőzsér Árpád legújabb kötete újabb bizonyítékát adja annak, hogy személyében olyan „irodalomról irodalomban" gondolkodó egyéniséget tisztelhetünk, akinek jelenléte a szlovákiai magyar irodalomban nemcsak meghatározó erővel bír, de állásfoglalásra is ösztönöz. Irodalomban gondolkodni ugyanis az én olvasatomban azt jelenti: vállalni a vitát, a különféle nézőpontok ütköztetésének örömét, s vállalni azt is, hogy „igazságainkat" szüntelenül módosítanunk kell. Akkor van értelme az olvasásnak, ha olyan véleményeket, olyan gondolatokat ismerhetünk meg általa, amelyek önvizsgálatra, sőt addigi „igazságaink" kíméletlen módosítására ösztönöznek, vagy éppenséggel kényszerítenek.

Gazdag életútja során valószínűleg Tőzsér Árpád is rákényszerült már egypárszor, hogy módosítsa véleményét irodalomról, irodalmi értékről, értelmezésről. Ezeket a „korrekciókat" azonban valószínűleg nem vereségként élte meg, hanem éppen ellenkezőleg: olyan új lehetőségként, új távlatok megjelenéseként, amelyek minduntalan hozzásegíthetik az irodalomban gondolkodót önmaga időbeliségének újrateremtéséhez, azaz az olvasáshoz, a megértéshez. Hiszen az irodalom csak az időben létezik. Ha elveszítjük, szem elől tévesztjük ennek az időnek a horizontját, ha bezárkózunk egy „idejétmúlt időbeliségbe", akkor arra is fel kell készülnünk, hogy nemcsak nem fogjuk „érteni" az újabb irodalmi szövegeket, de önmagunkat sem abban az időben, amely osztályrészül jutott nekünk.

Tőzsér Árpád azonban – úgy tűnik – nagyszerűen érzi magát az irodalom mindenkori jelenében, „jelenidejűségében". Tanulmányai, esszéi, elmélkedései, interjúi, naplójegyzetei mind arról tanúskodnak, hogy olyan „irodalomban gondolkodó" van jelen ezekben a szövegekben, aki számára a „szöveg öröme", az írás és az olvasás öröme a mérce, azaz az igényesség az olvasás és az írás iránt. Hiszen örömet, azaz megélhető, magunkká élhető értéket csak az önmagunkkal és a másokkal szembeni igényesség jelenthet.

A kötet címe is erre a felismerésre utal: arra a tényre, hogy a mindenkori olvasó önmagának önmagából teremt irodalmat és értéket, természetesen az olvasott szöveg segítségével. Önmagunk elgondolása a műalkotásban: ez a valódi olvasás. Az olvasott szöveg tehát olyan tárgy, amely nélkülünk, olvasók nélkül halott, nem

Kalligram Könyvkiadó
Pozsony, 1999
216 oldal, 890,-Ft

létezik. Életre keltése csak a szüntelen tanulmányozás folyamatában valósulhat meg. Az olvasás tehát az irodalom, a nem létező tárgy életre keltése, felélesztése.

II.
(Közép-európaiság és modernitás: az identitásvesztés topográfiája)

Az identitás elgondolásának helye különösen fontos szerepet játszik a Tőzsér-episztémében. Leginkább ebből a szempontból értelmezhető Mittel Ármin, a 80-as évekbeli Tőzsér-poétika jellemző figurája, aki identitásának hangsúlyozott abszurditásával kíván a közép-európai térség „géniusza" lenni. A kötetkezdő, *Történet Mitter úrról és egy kék füzetről avagy Hamvas Béla és az Északi Géniusz* címet viselő tanulmányból is kitetszik, hogy a Tőzsér-poétika olyan nyelvből építi fel ezt a közép-európai katasztrofista mítoszt, amely intertextuálisan egyrészt Peter Handke, Zbigniew Herbert, Esterházy Péter... (Tőzsér „gúnyolódónak" nevezi őket), másrészt Milan Kundera, Danilo Kis, Mészöly Miklós, Konrád György és Czestaw Milosz szövegeire utalnak. Míg az előbbiek egyfajta nyomatékként utalnak saját közép-európaiságukra, addig az utóbbiak tudatosan vállalják a közép-európai mítosz teremtését. Ez a közép-európaiság azonban mintha túl jól lenne kitalálva a Tőzsér-szövegekben. Túlságosan is kézenfekvőnek tűnik ez a közép-európaiság, amelynek mélyén valójában az a(z abszurd) felismerés húzódik, hogy semmi sem azonos önmagával, minden éppen ellenkezője önmagának. A közép-európaiságra játszó szövegek ezért vagy ennek a tételnek az illusztrációjává süllyednek, vagy éppen ellenkezőleg, az elveszett identitás, az önazonosság lehetőségének szegődnek nyomába. Ennek a – nem éppen bonyolultságával tüntető – tételnek a lehetőségei (s így az azt használó nyelv lehetőségei is) abban állnak, hogy olyan identitásvesztést építenek magukba, amely több szinten tematizálható. Az értékvesztés tragikumától a deheroizált beszédmódon keresztül egészen az értékvesztés groteszk alakzataihoz (s így az értékkel telített beszédmód lehetőségéhez) is eljuthat a közép-európainak tételezett szöveg, miközben hangsúlyaival olyan modernista attitűdöket közvetít, amelyek a 70-es évek jellegzetes poétikáját villantják fel. Az érték fogalmát transzcendenssé szublimálja ez a poétika, s a soha el nem érhető tökéletesség ábrándja feszíti kozmikussá képeit. A soha el nem érhető tökéletesség ideája kergeti az efféle szövegben megképződő identitáslehetőségeket is az identitásteremtés szakadatlan, s éppen ezért fájdalmas rítusai irányába. Tőzsér az „Arany János-i szőlősgazda önpusztító indulatának" metaforájával tehát nemcsak a közép-európaiság abszurditását, de azt a modernista attitűdöt is explicitté teszi, amely a líraiságot főleg mint tragikumot képes versként elképzelni. Innét nézve pedig a Tőzsér-kötet kezdő tanulmányának legérdekesebb vonulata nem annyira a közép-európaiság mibenlétére derít fényt, mint inkább a Tőzsér-poétika természetére, amely talán izgalmasabb is a Tőzsér-olvasó számára.

III.
(A sajátnyelv fordításának kényszere)

Tőzsér Árpád kiváló fordító is, talán leginkább Holan-fordításaival vált (el)ismert fordítóvá. Az irodalmi művek fordítása valójában az interpretáció lehetőségeinek talán legsérülékenyebb területe. Míg a különféle értelmezéseknek lehetőségük van jól felépített fogalmi nyelven megszólalni, vagy éppenséggel saját előfeltevésrendszerüket kiélni az adott mű keretein jóval túl is, addig a fordítás mintha kénytelen lenne nagyobb mértékben számolni a mű iránti hűség igényével. A fordítástól nemcsak azt várja el az olvasó, hogy dialógusba lépjen az adott, fordításra

váró műalkotással, hanem azt is, hogy újrateremtse. Éppen az újrateremtés aktusának igénye teremt olyan elvárásokat, amelyek túlmutatnak az interpretáció lehetőségein.

Tőzsér *Ballada a fűtő szemeiről* című tanulmányában József Attila Wolker-fordításain keresztül nemcsak saját versértelmezési technikáit mutatja be, hanem abba a folyamatba is betekintést nyerhetünk, amelynek végeredménye a vers, az élő, mozgékony irodalmi szöveg. József Attila a harmincas évek elején szinte programszerűen fordult azok felé a külföldi, másnyelvű baloldali költők felé, akik ekkoriban szintén a proletárköltészet hangján szólaltak meg, legalábbis József Attila értelmezésében. Ez az értelmezés azonban némileg hibás premisszákból indult ki, legalábbis Tőzsér gondolatmenete ezt sejteti. Wolker verse ugyanis nem azért hordoz értéket, mert baloldali eszmeiséget tematizál (és Tőzsér értelmezésében József Attila ebben tévedett leginkább), hanem azért, mert olyan szövegimmanens értékrendszert közvetít, olyan finomságokat szállít az olvasó konyhájára, amellyel József Attila fordítása nem tud mit kezdeni. Tőzsér – valóban mesterin, bravúros – értelmezésében nemcsak Wolker cseh nyelvű verse elevenedik meg, hanem az a József Attila-i gondolatmenet is, amelyet Tőzsér értelmezve bírál. Ez a kettős játék – Wolker és József Attila között – azonban több is, más is, mint Wolker és József Attila szembeállítása. Tőzsér már birtokában van annak a tapasztalatnak, amely – a dekonstrukció belátásai nyomán – mindenféle eredet törlés alá helyezését állítja. Nagyszerű tanulmányában tehát nem az eredetinek és igaznak tételezett Wolker szólal meg (akinek egyedül helyes értelmezője Tőzsér lenne), aki az igazságot képviselné József Attilával szemben. Sőt, még csak nem is József Attila szólal meg, még ha az ő szövegét, fordítását is használja fel, hanem mindig, mindkét szövegben (tehát Wolker cseh és József Attila magyar szövegében) maga Tőzsér. Tőzsér vitatkozik Tőzsérrel, egyik Tőzsér-értelmezés egy/a másikkal. (Talán még az is megkockáztatható, hogy a *Férfikor* nagy lendületű, a szöveg jelentéseit az egyértelműség irányába tologató Tőzsére csap itt össze a kései, a szövegben játék- és többirányú értelmezéslehetőséget kereső 90-es évekbeli Tőzsérrel.) Így képes tehát olyan termékeny toleranciával közeledni nem létező tárgya felé, amely valódi dialógust eredményez szöveg és szöveg, költő és költő között. Minden fordítás ugyanis az időben élő ember reakciója is arra a – szövegben eléje táruló – világra, amelyhez vagy amellyel szemben meghatározza önmagát. A hermeneutika és a recepcióesztétika meglátásait tehát Tőzsér – egy újabb csavarral – az önértés irányába tágítja azzal, hogy a műfordítások végtelen soráról beszél. Ugyanezen belátások fényébe csak azt tehetjük hozzá mindehhez, hogy az időbe vetett ember mindenkori toleranciájának határai jelentik e végtelenség határait.

IV.

(Irodalomtörténeti kétségek és vétségek)

Az irodalomtörténet problémáinak fejtegetése közben Tőzsér a 90-es években azt az állapotot tekinti szimptomatikusnak, amely Gadamer és Derrida elméletei és irodalmi gyakorlatai nyomán terjedt el. Bár Gadamer és Derrida éppen egymás nem értéséből vizsgázott jelesre, Tőzsér mégis kettejüket együtt tekinti az irodalomtörténeti megközelítés sírásóinak *A megíratlan irodalomtörténet* című tanulmányában. Míg Derrida a linearitást törölte ki az irodalomtörténet struktúráiból, addig Gadamer – Tőzsér értelmezésében – a hermeneutikában oldotta fel az irodalomtörténetek végső alapját. Ez az irodalom- és ismeretelméleti kétely azon-

ban meg sem érintette azokat az irodalomtörténészeket, akik a „szlovákiai magyar" irodalom történetét kívánták feldolgozni. Olyan modellekben kívánták elhelyezni ennek a – „sajátosnak" tekintett, de éppen ezért létében is megkérdőjelezhető – irodalomnak a történetét, amely történelmi események analógiájára strukturálódtak. Ezek az irodalomtörténetek nemcsak irodalmon kívüli szempontokat érvényesítettek valamiféle fejlődésvonal megkonstruálása érdekében, hanem egyenesen értékvonzatokkal ruházták fel saját előfeltevéseiket.

Tőzsér olyan dekonstruált irodalomtörténet megalkotásában látja a kiutat ebből az elméleti szempontból eléggé inproduktív helyzetből, amely „irodalomtörténeti hosszmetszeteket és szerzői keresztmetszeteket" variálna a jelentés folyton eltűnő nyomának követése céljából. Bár név szerint nem említi, lehetetlen nem Jaussra, illetve nagyhatású tanulmányára – irodalomtörténet mint az irodalomtudomány provokációja – gondolunk. Jauss Kracauer nyomán úgy próbálta feloldani az irodalomtörténet válságát, hogy szintén célként tűzte ki azt az elvárást, amely „szinkronikus keresztmetszetekkel" kívánja feltárni „az irodalmi jelenségek történelmi dimenzióját". Jauss koncepciójában központi helyet foglal el az elvárási horizont fogalma. Itt kapcsolódhatna össze a mű keletkezési idejében fennálló értelmezési horizont, illetve az értelmező jelen idejének értelmezési horizontja. Tőzsér azonban sokkal radikálisabb koncepciót követ, mint Jauss. A Tőzsér-féle irodalomtörténet (mint ahogyan végül is minden irodalomtörténet kénytelen ezt tenni) tudatosan a jelenből indítana, s visszafelé keresgetne az időben, az intertextualitás logikáját követve. Ez az össze-vissza ugrálgatás, a horizontoknak ez a folyton egymásba csúszó váltogatása sokkal tágabb lehetőséget biztosíthatna a szövegeknek, legalábbis elméletben. A szövegek e nagyobb mértékű szabadságát az biztosíthatná, hogy a művek nem mint szeparált entitások jelennének meg, s nem csak két horizont egymásba olvadása/olvasása realizálódhatna, hanem kontextusok jöhetnének létre, azaz „művek hatás-visszahatás rendje".

Tőzsérnek ez a szimpatikus koncepciója azonban más irányból is megközelíthető. Az értelmezés efféle mozgékony, folyton alakját változtató felfogása ugyanis emberfeletti méretűvé változtatná az értelmezést folytató olvasó működését. Olyan superreader állna így elő, aki önmaga előfeltevés-rendszerein belül és azon túl is képes (képesnek kellene lennie) folytonos interaktivitásra a legtágabban értelmezett irodalmi kontextussal. Ez a superreader önmaga eltérő olvasatain belül lenne képes az irodalmi hatások és ellenhatások, intertextusok és kontextusok bonyolult kölcsönhatásait asszimilálni és felmutatni. Az irodalmi élet esetlegességei tehát a szuperinterpretátor tere által lennének kiküszöbölhetőek, miközben „nyitott maradna az irodalmi érték problémája".

Tőzsérnél itt megint csak a modernizmus tökéletesség-vágya tűnik fel. Az irodalom értékesetlegességei azonban, szerencsére, nem küszöbölhetőek ki. Korlátoltságunk és véges kompetenciánk elfogadása és felismerése talán olyan lépés, amelyre nem sok értelmező képes. Ez a felismerés azonban távlatokat is nyit, olyan új horizontokat, amelyet a tökéletességek, a végső igazságok hajszolója sosem tudhat magáénak. Az interpretáció szabadsága tehát végeredményben e szabadság szomorúsága is: önmagunk utópiáinak szakadatlan újratermelése (és újratemetése).

Másfelől viszont: az esetlegesség a tévedés lehetőségének öröme. Olyan kontextus, amelyben az emberfeletti tökéletesség szavai nem is hallatszanak.

Németh Zoltán

Ferdinandy György: Egy régi placc

Szinbád, a hajós hazatér. Ez az utolsó útja. Semmi nem változott és semmi lényeges nem történt, állapítja meg. Aztán megfáradtan mérlegre teszi hosszú bolyongásait. „Ma már tudom, elmenni nem nehéz. Az igazi nagy elhatározás a hazatérés" – így Ferdinandy. A végső hazatérés egy kicsit meghalás is. Mert az utolsó út egyúttal az utolsó előtti is: készülődés a halálra. Ez a legszomorúbb része a történetnek, már nincs hova, nincs miért menni. Amikor az író-emigráns megkapja személyi igazolványát, nem kéri az útlevelét is: „Én ezentúl már sehová nem megyek." Impresszionisztikus, lírai próza – benyomások, érzelmek, lágy, föloldott kontúrok vannak csak, minden hajlékony, simul. Még az aforizmái is olyan pasztell-aforizmák, amelyek súrolják a közhely határát. Például: „Egy ház akkor lesz otthon, ha a küszöb előtt kutya van". Az ember azt gondolná, az ezredvégen így már nem beszélnek, gondolkodnak. Mert minden sokkal bonyolultabb, rejtélyesebb, és a szülőföld is inkább csak afféle virtuális valami – hogy ez már anakronizmus. Ferdinandy György meg az az író, aki ebben az eszelősen bonyolult világban is mer kristálytiszta és egyszerű lenne, meri vállalni azt a gyermeki valamit, a katekizmus egyértelműségét, amit titkon őrzünk magunkban. „Otthon van Párizsban is!" – mondja a budapesti rádióriporter lány, miközben diszkrét-rámenősen éppen elcsábítani készül az idősödő, híresnek vélt emigráns írót. „Próbálom megmagyarázni, hogy a népek hazája, nagyvilág, nem az otthonom. Igaz, hogy ha nem állok vele függő viszonyban, akkor egy kis jóakarattal hazám lehetne az egész Európa néven ismert félsziget. Ha nem állok vele függő viszonyban! Mert amint állást keresek, vagy amint egy bennszülött asszonnyal osztom meg a párnám, leesik rólam az álarc. Immár nem világpolgár leszek, hanem egészen egyszerűen idegen." És – jegyzi meg többször is – hogy „a száműzetés természetellenes dolog". Nem jó, nem rossz; hanem kibicsaklott lét, a természet ellenében van. Természet szerint az való, ha az ember ott élhet emberi módon, ahol megszületett. Az életnek pedig nincsenek fokozatai, legföljebb az embernek van kapzsisága, mohósága. Az író cáfolja az emigráció, emigráns lét szabadság-illúzióját is – mindenütt sztrájktörőknek használták az emigránsokat, jegyzi meg rezignáltan és vigasztalanul, az ötvenhatosokat is, meg előtte már a Kossuthosokat is.

Ferdinandy György elégikus, szép új könyvében nem először fogalmazza meg a vándorlás mellett a hazatérés mítoszát. Czeslaw Milosz írja, hogy minden száműzött, a szülőföldet csak emlékeiben fel-

Kortárs Kiadó
Budapest, 1999
167 oldal, 950,- Ft

kereső költő patrónusa Dante marad, csak a Firenzék száma nőtt meg nagyon az utóbbi századokban. És, jegyzi meg Milosz a Nobel-díj átvételekor mondott beszédében lengyel (litván/közép-európai) tapasztalatával, ez a kor a száműzetés kora. Ferdinandy is Dante, Odüsszeusz, Ulysses, Mikes, Bartók mitikus körébe kapcsolja be a maga írói és emberi vándorlását; azét, aki történetesen magyar, és az ezredvégen, egy levert forradalom után, a magyar száműzetés nagy korában kényszerült idegenbe. A száműzetésnek a magyar történelemben korábban is voltak nagy mítoszai, mindenekelőtt a nagyságos fejedelem és deákja, Mikes Kelemen révén, aztán az 1848-as szabadságharcosok bujdosásai, de mintha a huszadik század tette volna volt föl a gyalázatos koronát a magyar kivándorlásra (Ferdinandy a száműzetés kifejezést használja, nem az emigrációt – a kényszerítő körülményeknek tulajdonít nagyobb jelentőséget a belső elhatározással szemben): Trianon indította el azt a skizofréniát, amely a nemzet tudatalattijába belemosta, hogy a szülőföldön élni és meghalni nem föltétlen axióma, majd a szovjet-orosz neokolonializmussal ideterpeszkedő, létező szocializmus az ún. anyaországban is százezreket terelt az országutakra, aztán a közelmúltban, a nyolcvanas évek végén az erdélyi magyarok menekülésáradatával, most pedig a jugoszláv háborúval éli újra 'reneszánszát' a szülőföld elhagyása.

Azt is Milosz írja, hogy a 20. századi lengyel irodalom küldetése az emigráció. A magyar irodalomé meg talán inkább a hazatalálás, teszem hozzá. A szülőföldjéről elüldözött irodalom – Mikest követően – nagyságrendben Trianon, az anyanyelvi közegből való teljes kiszakadás kényszere pedig csak a kommunista diktatúra hatalomra jutása után jelentkezett, s bár magyar írók is nagy számban éltek szétszórtan a nagy(szabad)világban századunkban (másfél milliónyi – közel Budapestnyi – lélekkel), mégsem efféle lengyeles, Milosz-féle emigrációs mítoszt teremtettek, nem a szabadság, függetlenség szabad világban való megőrzését, sokkal inkább a hazatérés mítoszát. Talán éppen a trianoni sokk vetette el a szülőföld elvesztésének és újra megtalálásának mítoszi magvait, a szocializmus, szocialista internacionalizmus elől elmenekülők már egy létező mítoszt folytat(hat)tak. Ezt még a hazatérést következetesen elutasító, művei kiadását megtagadó Máraira is érvényesnek vélem, aki minden távolságtartása mellett is azt hangsúlyozta, hogy csak élő nyelvi környezetével maradhat meg írónak az író (az író, aki az olvasónak ír!), és arról a jóvátehetetlen veszteségről és megbékélhetetlen fájdalomról vallott mindvégig, amit a szülőföld, nemes pátosszal „hazám, Magyarország" elvesztése jelentett.

Ferdinandy prózájában formálódik egyfajta emigrációs mítosz, de ez inkább negatív emigrációs mítosznak nevezhető, vagy a politikai emigrációs mítosz trónfosztásának, hamis sallangjaitól való lecsupaszításának. Nem a kézenfekvő szabadság-rabság kérdést járja körül, inkább a Tamási Áron-i meghatározásra üt vissza, miszerint „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne". Egyébként a magyar irodalomban az emigráció helyett inkább a megkésettség dilemmája teremtett (és teremt ma is) nagyobb hagyományt, a magyar provincializmus és az európaiság kérdése (Ady, Illyés vagy korábbról a középkor peregrinusait említhetnénk, utóbbiak még nyomasztó megkésettség-tudat nélkül, de elsősorban hozni akartak). E tekintetben is meglepő Ferdinandy, aki szerint az égvilágon nem késtünk le semmiről, mindenütt nyomorúságos vagy fenséges az élet, és bárhol megélhető vagy nem élhető meg a maga teljességében. (Borges valami hasonlót a világirodalomról mondott, azt írta, bizonyos benne, hogy a magyar irodalom is

intenzív totalitás, ha csak ezt a nyelvet és irodalmat ismerné, ebben is megtalálná mindazt a szellemi értéket, amivel élni lehet.) Ferdinandy számára – a mikesi emigrációs vonulathoz hasonlóan – az önazonosság dilemmája nem kérdés, s az ő írásaiban is az otthon-szülőföld élmény körüljárása, vallomása fogalmazódik meg, mely távolról még Kányádi Sándor erkölcsi imperatívuszára is emlékeztethet – nagyon kell szeretni a szülőföldet –, csakhogy Ferdinandy nem etikai parancsnak, sokkal inkább ontikus belátásnak tekinti az 'otthon lehetünk igazán otthon' tételt. S ez egy világvándor/polgár esetében legkevesebb meglepő.

Ferdinandy György elbeszéléseiben azonban lényegében indifferens a politika, bár annak következményeit a hős személyes sorsán érzi, de intimebb világról, belső feszültségekről, a lélek otthonkereséséről beszél, az ember belső elszámolása a fontosabb. A politika, a történelem civil polgárként érinti, s ekként megpróbál nem gazemberré, becstelenné válni; polgárként dönt hazája elhagyásáról (a rá váró megaláztatások, megtorlás elől), de a lét egészében elfoglalt helyét, értékrendjét, belső világát alapvetően nem a politikai feltételek határozzák meg. Valahogy úgy, mint Gion Nándor írja a *Virágos katoná*ban, hogy az ember megpróbál elmenni onnan, ahol csúnya dolgok történnek. Ferdinandy története a politikai száműzetéssel a sors kegyelméből (is) kerekké válhatott, elmehetett a csúnya dolgok helyszínéről és sokféle otthonkeresés után vissza is térhetett, befejezheti mondatát.

Az *Egy régi placc* kötet elbeszéléseinek főhőse író, aki '56 után Franciaországba, majd a trópusokra kerül, s ennek a főhősnek az élete történetesen nagyon hasonlít Ferdinandy György íróéra. De ez nem jelent egyebet, mint azt, hogy nem tartja fontosnak, hogy minden új könyvéhez mindig újabb történeteket találjon ki, lévén saját élete is eléggé érdekes meg regényszerű. Ne tekintsük hát személyes életéről való beszámolónak, hanem irodalomnak, amelynek nagyon csalókán köze van a valósághoz, sőt valóságábrázoláshoz is, de mégsem az. Ferdinandy György többször megírta hazatérését, vagy *a* hazatérést. Párizsi, franciaországi házassága történetének magánlegendáját több, nagyon hasonló változatban olvashatta már az olvasó, és ezúttal is az az érzésünk, hogy déja vu, ilyen már volt! És csakugyan, mintha a mostani kötet reménytelen, sivár trópusi sorsait is mind-mind megírta volna, nem beszélve a francia feleségről, az idegenné vált, a világban szanaszét élő gyerekekről. Sőt úgy tűnik, Ferdinandy éppen nem tágítani, gazdagítani akarja tematikáját, történeteit, helyszíneit, megközelítési, feldolgozási módjait, mint inkább nagyon tudatosan törekszik arra, hogy mind szűkebb határokat vonjon: történeteinek gazdagsága, sokfélesége koncentrikus körökben szűkül, minden hasonló történettel lecsupaszít valamit az életről, sorsról, s végül nagyon kevés állandó mag marad. Ami marad, az az egyre zsugorodó fizikai világ, s ezzel párhuzamosan megnövekedik az emlékek súlya, szerepe.

Egy magán-mítosz lezárása és az életnek egyfajta végső summázata történik meg a címadó *Hát ennyi...* elbeszélésben, amelyben éppen annyira valóságos, amennyire nem valóságos sem Magyarország, sem a trópusok, sem a történelem, sem a hősök, alakok. A főhős – hosszú vándorlást követően, a politikai változások után, hazatér – hazatérésével az idő, visszatérve kiindulási pontjához, körbe ér (hogy illusztrálja érzékien Borges híres tételét), s amint körbeér, ott, egy fogalmi képzavarral élve, a kör végére pont kerül. „Ott fejezem be, ahol elkezdtem a pályafutásomat" – jegyzi meg. Bejárja a régi történetek színhelyeit, találkozik régi emberekkel – úgy tetszik, semmi nem

változott, itthon mintha megkövült volna az idő. Ezt a megkövülést persze az író maga is élteti: emlékei palimpszeszt-szerűen egymásra rétegelik az idősíkokat, a múltat és a jelent, lassacskán nem tud, de nem is akar különbséget tenni az emlékek és a való között. Az időnek, hiába a múlt és hiába a földrajzi távolság, nincs vertikális kiterjedése, az élet egésze nem kiteljesedik, kitágul, hanem visszazsugorodik az emlékezet idejébe, hogy valami fontosabbra kérdezhessen rá, egész életének, vándorlásainak és hazatérésének értelmére, tartalmára. A főhős (és a többi hős, a trópusokon a francia feleség, a nyomorult sorsú dominikai asszony, egyszóval mindazok, akik szükségből vagy kényszerből idegenbe sodródnak) örök idegen, magányos utazó, sehol nincs otthon; minden próbálkozása ellenére sem tud otthont teremteni. És ennek az ellenkezője épp így igaz lesz, mindenütt otthon van, mert az idegenséget bárhol megélheti, és bárhol csak idegen maradhat. A mérleg egyik oldalán a nyereség – „Megvalósítottam az álmaimat. Tudok valamit, amit soha nem tud az, aki itthon maradt" – a másikon a veszteség; azzal a civil döntéssel, hogy elhagyta hazáját, és megvalósította az álmait, jóvátehetetlenül el is vesztett valami nagyon lényegeset, az otthon intimitását, mert nem teremthető másik szülőföld. A főhős sorsának legnagyobb, döntő pillanata nem a háborús gyermekkor után történt, hanem amikor elvált a valóságos hazától. Addig, háborúval, forradalommal, nyomorúsággal, siettetett fölnövekedéssel is egy volt a világ. Az idő, amit össze kellene illeszteni, ekkor tört meg. Vissza lehet-e illeszteni az eltört időt, össze lehet-e rakni a széthullott egészet legalább az emlékekkel? Ferdinandy nem vonja kétségbe az emlékek erejét, pátoszát, nem kérdőjelezi meg és iróniával nem fokozza. De, s ez a végső summázata, összeilleszteni azt, ami egyszer eltört, már csak a halálban lehet. Csak emlékeiben, álmaiban találhat vissza, de valóságosan majd csak a halálban kötheti össze az elszakadt szálakat. A mítoszi hős emlékeivel beleolvad a világba, és úgy szünteti meg magát emlékeiben, ahogy Szinbád az álmaiban. S végül hozzá hasonlóan elfogadja és megbékélve várja a halált (már csak a temetőben érzi igazán jól magát), szelíden készül, hogy eltemessék. És ennek a kegyelmi pillanatnak az elfogadása történik meg szemünk előtt, éppen az utolsó elbeszélésben, amelyben az írófőhős saját halálát írja le, de a sors kegyelméből a halál pillanatában a virtuális otthonra és közösségre találás mégis, egy pillanatban valóságossá válik. A könyv szerkesztése szép ívet jár be: az első *(Hát ennyi)* még virtuális hazatalálásról beszél, a valóságos idő határainak megszüntetéséről, aztán következnek azok az elbeszélések, amelyek az otthontalanságot, otthonkeresés reménytelenségét faggatják *(Fortuna szekerén, Amnesztia, Húsz év után, Donna Fé, Az idegen asszony)*, s legvégül a tragikus-katartikus az *Egy régi placc*, amelyben a vaknak vélt, haldokló öregembert a fiatalok – „Olyanok, mint mi voltunk" –, a legendás béközép levezeti az Üllői úti stadion lelátójáról.

Mi volt az élet és mi volt a sors, kérdezi, múlt időben a főhős? Paradoxon a válasz: „Ha nehéz is, mindig én határoztam meg a sorsomat" – és: „Elkövettem a legnagyobb bűnt, boldogtalanul éltem le az életemet, szeretetlenül és magányosan". Gyermekeit elveszíti, feleségeitől eltávolodik, elhagyja őket, vagy őt hagyják el, reménytelenül magára és magányos marad. Talán mert Ferdinandy világa itt is részben Krúdy lebegő világával rokon; paradox módon legfontosabb célja éppen a világban való céltalanság. Pontosabban nem a cél tagadása, hanem egyáltalán a bármely cél eléréséről való lemondás. Éppen ma, ebben a sikerre hangolt világban, ahol minden mozog, fejlődik, halad, úgymond előre, a modern ember világá-

ban, aki ragadozóként zsákmánynak tekinti az életet, a megszerezhetővel pótolja a másképp megszerezhetetlent, szóval a gyorsuló időben Ferdinandy az időt próbálja megállítani. Úgy is, hogy elhagyja Párizst meg az úgynevezett nagyvilágot, a lüktetést, ahol mindennek látszólagos célja és oka van, és a trópusokon találja meg száműzetése értelmét, ezen a miénkhez nagyon hasonló világban, ama szintén másik Európában (Milosz). Dominika és Puerto Rico, Európa és a másik Európa – a szegények örökké illúzióba menekülnek, aztán elvesznek az úton. Kilátástalanságtól kilátástalanságig hurcolják magukat, sorsukon mégsem tudnak változtatni, mert a szülőföld elvesztése jóvátehetetlenül megtörtént, az idegenség érzete és tudata pedig, bennszülött gyerekekkel vagy másként, végzetesen elzárja a visszavezető utat. Tanúja Genovéva és Dona Fé meg az ő gyermekeik sivár jövőjének, a száműzöttek rettenetes életének, akik olyan történelembe, társadalomba születtek bele és olyan élettérbe vándorolhattak csak el, amibe bele kell pusztulni, hogy élni lehessen. Ferdinandy gyönyörű, európai humanista válasza erre a nyomorúságra – ha már segíteni igazából nem segíthet – a kiszolgáltatott emberre irányuló egyetemes és tapintatos részvét. Ezt a tapintatos részvétet és megbocsátó, feltétel nélküli szeretetet cipelte magával mint európai örökség-poggyászt. És ezt a diszkrét tapintatot és mindenen fölülemelkedő szeretetet viszi utána magával az anya is, aki bécsi, francia útján, meglátogatva fiát, széthulló családját, képes régi/új fénytörésbe állítani a dolgokat.

A mitikus hős csupán egy utas, aki átsuhan az életen, szemlélődik, sok minden fáj, de nem merül el sem az anyagban, sem az eszmében. A fájdalmat belül viseli, de nem tragédiákban robbantja, hanem szeretetben oldja fel. Bűntudat, igazság, elégtétel helyett szelíd szeretetről, megbocsátásról és részvétről beszélnek az írások. Ezért megrendítően szépek lírai elbeszélés-vallomásai. Dsida Jenő a *Tíz parancsolat*ban ezt írta: „Amint jó volt hozzám a bölcső, / tudom, hogy jó lesz a koporsó. / Ki most itt lefekszik, nem kívánta, / hogy földje legyen, háza, ökre, / de amit látott, gyönyörű volt / és véle marad mindörökre. / És övé marad mindörökre". Ferdinandy elbeszéléseiben nem a katolicizmusban gyökerező feloldódás transzcendenciája jelenik meg, de ahhoz nagyon hasonló, ritkán tapasztalt kegyelmi állapot.

Pécsi György

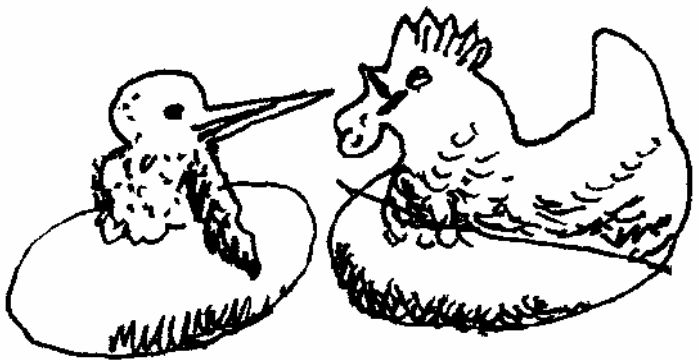

Vita

LENGYEL BALÁZS

A pontosítás kedvéért

ALFÖLDY JENŐ PILINSZKY TANULMÁNYÁRÓL

Valaki közülünk már részletesen megírta, hogy Pilinszky János *Apokrif* című nagy verse rosszul van datálva. Mégpedig a rossz datálást Pilinszkyre rákényszerítették. A vers valójában a Rákosi-korszak legkegyetlenebb idején keletkezett, 1951 végén vagy legkésőbb 1952-ben, de bizonyos irodalompolitikusok rávették Pilinszkyt (1958-ban), hogy a verset az enyhültebb Nagy Imre korszakra datálja, semmiképpen sem a „fordulat éve" környékére. Nem emlékszem biztosan, hogy ki írta ezt meg, rémlik, egyre erősebben, hogy Domokos Mátyás, de Lator László is világosan emlékszik rá – nekem újból szóvá is tette –, magam pedig egyik esszékötetemen kívül *(Két sorsforduló)* a Magyar Hirlap *Készülj az érettségire* rovatában is jeleztem. (A pontosítás kedvéért utánanéztem: Domokos Mátyás: Leletmentés, 94. oldal.)

Mégis itt van a *Tiszatáj Diákmelléklete* első mondatában a helytelen adat. Igaz, a mai fiatalok számára az évszám szinte mellékes. Lehet, de mégsem egészen. Ideológiai erőszak hozta létre. És Pilinszky mit tehetett, belement, mint lényegtelenbe. Ám a vers keletkezésének másfelől is története van. Inkább 1952-ben lehetett, Pilinszky a maga naivitásában elmondta Nemes Nagy Ágnesnek, hogy gyakran lát engem eszpresszóban randevúzni egy érdekes fiatalasszonnyal. Ebből rettenetes családi konfliktus lett, melynek során Ágnes sértett haragjában válni akart, Pilinszky pedig kijelentette, hogy beleszeretett Ágnesba és el akarja venni feleségül. Idővel persze természetesnek vette, hogy kedvéért Ágnes katolizáljon. Ágnes apja református presbiter volt, nagyapja vagy dédapja református pap, a katolizálás abban a családban elképzelhetetlen volt. Nemcsak a hagyomány, hanem Ágnes szuverén isten-képzete miatt is. Pilinszky családja, anyja és annak volt apáca nőtestvérei a protestáns gondolkozást tartották lehetetlennek. De hogy az érzelmi kötődés a szellem területén már előtte is megvolt Ágnes és Pilinszky között, azt az is jelezte, hogy a felizzott testvéri, már-már feleségjelölti kapcsolatban Pilinszky Ágnesnak dedikálta az *Apokrif*ot. A kézzel írt, dedikált vers ismert. (Igaz, a nyomtatott szövegről Pilinszky később a dedikációt letörölte, hiszen – ha jól emlékszem – 56 elején Pilinszky feleségül vett egy fiatal művésznőt, aki 56 végén sok minden miatt, nem politikai okból, kimenekült az országból. De előbb, a mi családi konfliktusunk idején, sőt azután is, Pilinszky két-három naponként megjelent nálunk a Kékgolyó utcában, ahogy mondogatta „bejárta az utat a Molnár utcából a Kékgolyó utcába" és többek között az *Apokrif*ot alakította, javítgatta. Írt néhány sort hozzá, változatokat csinált, megváltoztatta a strófarendszerét és a verset újra és újra felolvasta. A vers, az *Apokrif*, a reménytelenségen túl, sajátos szerelmes vers volt, csodálom, hogy Alföldy Jenő nem veszi észre, és csupán egykori múltnak, „elhagyott kedvesnek" tekinti, „szerelmi szakításból íródott"-nak. Holott az ismert Pilinszky-

közérzeten túl az eleven érzelmi helyzet világos. „Csak most az egyszer szólhatnék veled, – kit úgy szerettem. Év az évre, – de nem lankadtam mondani, – mit kisgyerek sír deszkarésben, – a már-már elfúló reményt, – hogy megjövök és megtalállak. Torkomban lüktet közeled, – Riadt vagyok, mint egy vadállat." Ez bizonyos eleven érzés, nem valamilyen múlt. És amit a folytatásban mond, az a pilinszkys sajátosság: „Szavaidat, az emberi beszédet, – én nem beszélem" és ismétli ezt a sajátosságot: „Nem értem én az emberi beszédet, – és nem beszélem a te nyelvedet."

Általában tehát igaza van Alföldy Jenőnek, mikor azt mondja, hogy Pilinszky a remény eretneke. A kezdeti nagy versek bizonyítják ezt, majd a későbbi lírailag absztraktabbak is ismételt motívumokkal teli versek, a *Szálkák* és a *Végkifejlet* a legerősebben. De mindennek ellenére, a legnagyobb műben, az *Apokrif*ban számomra mintha más volna, pontosabban más is volna. Hiába „csorog alá, csorog az üres árok", Pilinszky az érzelem feszültsége vagy a vers dinamizmusa alapján itt a reménytelenségnek volna eretneke. Mindennek ellenére sejtelme volna valami másra. Legalább arra, hogy „Látja Isten, hogy állok a napon".

Alföldy Jenő igen merész, amikor a Tiszatáj Diákmellékleteként (2000. január) egész tanulmányt ír Pilinszkyről. Elemzése kiváló, amikor írja például, hogy a mélyen vallásos Pilinszky számára a gondviselés is megszűnt, hogy „az istenfélelem hagyományos keresztény fogalma itt egy pillanatra a félelmes Isten fogalmára módosul", és hogy „a műben megjelenik az a fajta »eretnekség«, amely finoman körüllengi Pilinszky keresztény világképét". Igaz, ma erről nem beszélünk, nem illik beszélni róla, de annakidején a Vigiliában – csak a Vigiliában, és nem könyveiben – Rónay György bírálva elemezte Pilinszky vallási szemléletét. Rónay katolicizmusa más volt.

Alföldy Jenő sok minden más igazságot is elmond, melyek fontosak, alapvetők. Nagy súllyal beszél egyfelől a 20. századi megsemmisítő táborok következményeiről, iszonyatáról, másfelől arról a nyomásról és tragédiasorozatról, amely a magyar társadalom nagy részére a Rákosi-kor idején ránk nehezedett. (Nagy Ferenc–Kovács Béla-ügy, Rajk-per, Mindszenty-per, kitelepítés, kollektivizálás, stb.) Alföldy Jenő nem ok nélkül emlegeti Vörösmartyt, *Az emberek*et, az *Előszó*t vagy a *Vén cigány*t, megérezhette ugyanis, hogy e verseket állandó közérzetünk kifejezéséül Pilinszky a maga tragikus hangján társaságunkban gyakran elmondta.

Közös kétségbeesésünk mintegy transzponálására. Igen, de a haláltáborok létezésének emléke, sem a rettenetes kor nyomása, nem úgy jelentkezik az *Apokrif*ban, ahogyan azt Alföldy Jenő részletezve, és történetileg közvetlenül indokolva kifejti. Az *Apokrif* nem az embertelenség, a tömeggyilkolás Auschwitz vagy Mauthausen demonstrációjának, vagy az elszemélytelenedésnek, a felelősség hiányának a verse. Látni kell, az *Apokrif* nem az áldozatok szenvedéséről beszél, és nem is a lelkiismeret verse. Pilinszky itt a legsajátosabban, legszemélyesebben magamagáról beszél. És szó sincs arról, hogy a „máshoz pártoló kedvest" érzi pótolhatatlannak, és miatta terjeszti ki fájdalmát a mindenségre.

Igen, a legszemélyesebben beszél, de más módon, mint ahogy hozzászoktunk. Ez nem olyan lírai vers, hogy rapszódiáról vagy elégiáról, egyáltalán bármilyen hagyományos költői kategóriáról lehetne beszélni. Még leginkább azzal lehetne az Apokrif műfaját közelíteni, hogy minden mozzanatát, a létezéstől kezdve Isten képzetéig, áttételesen, objektiválva, *objektív korrelatívot* alkalmazva érzékelteti. Így lesz egy „szerelmes" vers az emberi személyiségnek sűrített, tárgyiasított képlete. Szó szerint apokrif szöveg, vagyis nem hitelesített vallási-emberi képzetek magasztos összefoglalása.

A Paradicsommal szemben / „valamikor a paradicsom állt itt" / mindennek szakrális negatívuma, *apokrif apokalipszis.* Melyben, mint jeleztem, egyedül talán a szerelem az egyetlen eretnekség a reménytelenségben. De ott is csak éppen-éppen. „Hazátlanabb az én szavam a szónál! – Nincs is szavam".

Ám ne tévedjünk, ez is áttételezés. Nem, semmiképpen nem közvetlen, pillanatnyi érzelmi azonosság-tudat. Másfajta költészet ez. Más érzékeléssel. Másképp jön létre. Majd, majd, ha nemzedékünk végleg kihal – és ha egyáltalában érdemes lesz tudakolni – akkor lehet pontosítani, miért formálódott Pilinszky költészete úgy, ahogyan formálódott. Mi rejlik mögötte? Mennyi vágy, gátlás és szenvedés, miért csorog alá az üres árok?

Alföldy Jenő *Apokrif*-tanulmánya rengeteg részelemmel, biblikus analógiákkal telített, sok igazságot, de nem egy tévedést tartalmaz. Csak fenntartással mondható, hogy képet adó olvasmány az ifjúság számára.

Alföldy Jenő

Megjegyzések Lengyel Balázs cikkéhez

Lengyel Balázsnak igaza van abban, hogy helyesbíti a Tiszatáj januári számában megjelent *Apokrif*-elemzésében a nagy költemény keletkezési dátumát. A mű nem 1954-ben született, mint ahogy írtam, hanem 1952 telén.

Nem mentségül, csupán magyarázatul jegyzem meg, hogy a birtokomban levő Pilinszky-kötetek egyike sem tünteti föl a vers születési idejét, sem az általam legtöbbet forgatott, remek kiállítású, *Nagyvárosi ikonok* című, 1970-es válogatás (Szépirodalmi Kiadó), sem az 1976-os *Kráter* (szintén Szépirodalmi), sem más válogatások. A könyvészetileg ugyancsak igen szép 1998-as életműkiadás *(Pilinszky János összes versei*, Osiris Kiadó) a tartalomjegyzékben a megjelenés dátumát jelzi csak (Csillag, 1956 július). Az erősen Újhold-barát szellemben összeállított *Hét évszázad magyar költői* (Tevan Kiadó, Békéscsaba, 1996.) 1956-ra datálja a vers világra jöttét.

Az ellentmondásokat látva én arra az adatra támaszkodtam, amelyet a Török Endre által válogatott és szerkesztett interjúgyűjteményben találtam *(Beszélgetések Pilinszky Jánossal*, Magvető, 1983.). Az *Aljosa* című fejezetben Cs. Szabó László beszélget a költővel. „Mikor írtad?" kérdésére Pilinszky így válaszol: *„1954-ben."* (14. oldal) Nem láttam okát, hogy a *kurzív baskerville* betűkkel világosan szedett szöveg hitelességében kételkedjem. Különösen azért, mert a legilletékesebb, maga a költő mondja, hogy az *Apokrif* ekkor született.

Aztán a Tiszatáj szerkesztőjének útbaigazítása nyomán utánanéztem annak, amit Domokos Mátyás ír a Tiszatáj 1997. januári cikkében *(Levél a Pilinszky-filológiáról).* Az *Apokrif*et tartalmazó *Harmadnapon* című Pilinszky-kötet 1959-es megjelentetése előtt a hivatalból kijelölt *ideológus*-lektoroknak az a kívánságuk támadt, hogy a kötetben ne az 1952-es, hanem az 1954-es dátum szerepeljen.

Hiszek a Szépirodalminál akkor *szak*lektorként dolgozó Domokos Mátyásnak –, de hadd adjak hangot csodálkozásomnak. Miért jó az a *Harmadnapon ideológus*-ellenőré-

nek, ha a kétségbeesett hangú verset nem a hivatalból – persze álszent módon – már „bírált" Rákosi-évekre datálják, hanem a valamivel enyhébb 1954-es esztendőre?

Nagy Imre 1953-ban szüntette meg a tíz- és tízezrek életét megnyomorító kuláklistát, a kitelepített „burzsoá" elemek jórészt már hazatérhettek, ha még volt hová, és a dugig zsúfolt börtönök, büntetőtáborok is kinyíltak a rabok nagy része előtt. Ám 1954-ben Rákosi újból támadásba lendült, a börtönök ismét bezárultak, Nagy Imrét félreállították, s bár a diktátor hatalma többé nem volt a régi, a Rákosi-korszak gyakorlatilag Gerő 1956. októberi szerepléséig folytatódott (noha még sokáig éreztette hatását a Kádár-rendszer idején is). Ilyenformán értelmetlenné válik az a feltételezés, hogy a cenzúra továbbra is a Rákosi-kort akarta védeni a vers végítélet-hangulatától. 1954 történelmileg ugyanaz, mint 1952, akkor is, ha közben, 1953-ban Nagy Imre jelentős megkönnyebbülést hozó kísérletet tett az enyhülésre.

Domokos Mátyás közlése hiteles adalék az 1958-ban vagy 59-ben fennálló hatalom tudathasadásos, ki- és beszámíthatatlan viselkedéséről. Tény, hogy a *Harmadnapon* (eredetileg *Senkiföldjén)* című kötet szerkesztőségi előkészítése és politikai ellenőrzése nem állt távol Nagy Imre és mások kivégzésének időpontjától. De ha az *Apokrif* „levegőtlen prés"-ét közérzetjelzésnek veszi a cenzúra, akkor 1954-gyel nem Nagy Imre nyakába varrja a rossz társadalmi közérzetet, hanem éppúgy Rákosiéba, mint 1952-vel. A mi helyes válaszunk csak egy lehet: a versbeli közérzet – bármily szörnyűek voltak a Rákosi-évek – alig köthető a keletkezéskor fennálló politikai állapot aktualitásához. Rosszul olvassa Pilinszkyt (prózáját pedig nem ismeri), aki az aktualitások költőjét látja benne. Pilinszky antifasiszta, de több annál; a Rákosi-korszak ellen rossz közérzetével tiltakozó költő, de több annál; katolikus költő, de több annál. És objektív és Újholdas, de éppúgy több annál, mint ahogy Nagy László több mint népi vagy szürrealista. Még annál is több, amit magam állapítottam meg elemzésemben: messianisztikus költő – pedig ezt nagyon magasra taksálom. Messianisztikus más is lehet, de nagy költő nem lehet akárki, csak ő, Pilinszky és Petőfi és Ady és József Attila és Radnóti Miklós.

Mindenképp jegyezzük meg magunknak: a vers helyes születési adata 1952 tele.

Pilinszky azonban nemcsak azért egyezhetett bele a posztdatálásba, mert ez volt a könyv kiadásának – voltaképp nem is túlzottan szigorú, inkább csak a hatalomra és a korszakra nézve szégyenletes – feltétele, hanem azért is, mert (mint maga Lengyel is mondja) „lényegtelennek" tartotta. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy irodalmi tudatunk számára is elhanyagolható: filológiai pontossággal tartozunk a remekműnek. De ha a vers mondandója szempontjából a költő lényegtelennek tartja, hogy a Rákosi-diktatúra legsötétebb éveiben vagy második, erőtlenebb hullámában írta-e művét, akkor nem tudom, Lengyel miért értékeli föl ezt az adalékot olyannyira, hogy a Tiszatáj Diákmellékletének olvasóit lebeszélje verselemzésemről, vagy legalábbis elvegye tőle a kedvüket?

Lengyel Balázsnak bele kell nyugodnia, hogy bár közelről ismerte Pilinszky Jánost, az *Apokrif* nem róla és közös hölgyismerőseikről szól. A kritikus nemrégiben olyan cikket tett közzé Pilinszkyről, amelyben a költő *deviáns* viselkedéséről, baráti megbízhatatlanságáról vagy hűtlenségéről értekezett, és arról, hogy – horribile dictu – Pilinszky János „lefelé barátkozott", miközben hűtlen volt régi barátaihoz, elsősorban Lengyel Balázshoz. Minthogy sem devianciája, sem az, hogy „rossz társaságba keveredett", életművén semmiféle nyomot nem hagyott, hagyjuk ezeket az életrajzi adalékokat a verselemzéseken kívül. Húzzuk be mögöttük minél jobban az ajtót.

Pilinszky oly tisztán áll olvasói előtt, mint Ady Endre, akit a prüdéria máig nem hagy nyugodni sírjában. Se Adyhoz, se Pilinszkyhez nem illik a „deviancia" vagy a „lefelé barátkozás" elfuserált szalonkifejezése, amely nem méltó egy tekintélyes irodalmár tollára.

Ajánlott olvasmány Pilinszkynek ez a verse: „Te: bakája a mindenségnek. / Én: kadettja valami másnak. / Odaadnám tiszti kesztyűmet / cserébe a bakaruhának" *(József Attila)*. Íme, így barátkozott Pilinszky „lefelé".

Szerkesztői asztal

Augusztusban jelenik meg a Tiszatáj Könyvek sorozatban annak a disputának az anyaga, amely 1998 tavaszán kezdődött folyóiratunkban. A *„Honnan jövünk? Mik vagyunk? Hová megyünk?" Ezredvégi kérdések a Tiszatájban* c. kötet a Csongrád Megyei Közgyűlés, a Millenniumi Kormánybiztosi Hivatal, a Nemzeti Kulturális Alapprogram és az Opusztaszeri Nemzeti Emlékpark támogatásával készült.

*

Meghalt Gáll Ernő. A kolozsvári egyetem professzora, aki hosszú időn át a Korunk főszerkesztője volt, lapunkban is alapvető tanulmányokat közölt – legutóbb 1999. januári számunkban. „Korunk és szülőföldünk, kultúránk egyik támasza dőlt ki vele. A szolgálatos Tudás, akinek alkalmanként és helyenként panaszt tehessen az, aki a közelében fuldoklik, és meghallgatásra találjon, még hogyha a doktor angelikus, a süllyedő papír-Atlantisz hajóorvosa maga is légszomjjal küzd már" – írja Lászlóffy Aladár a Helikonban.

*

Lélektől lélekig. Osztrák-magyar-közép-európai összefüggések címmel immár a kilencedik „Monarchia"-kötetet adta ki a Szegedi Egyetem Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszéke. A Fried István szerkesztette könyvben Vajda György Mihály, Thomas Bremer, Wenner Éva, Kelemen Zoltán, Fried István tanulmánya olvasható.

*

Néhány szerzőnkről: PÁLL SZILÁRD Brassóban született, néhány éve Magyarországon él. Erdélyben novelláskötete jelent meg, most közgazdászként dolgozik a KSH-nál. SZAKÁCS ESZTER költő Pécsett él, legutóbbi verseskötete Másik hely, másik idő címmel jelent meg. SOKCSEVITS DÉNES a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem oktatója. NÉMETH ZOLTÁN szlovákiai magyar kritikus, nemrég Madách-díjat kapott.

Szeptemberi számunk tartalmából:

JUHÁSZ FERENC, CSORBA GYŐZŐ, KUKORELLY ENDRE, MARNO JÁNOS, PODMANICZKY SZILÁRD versei

Novellapályázatunk díjnyertes alkotásai

KOCSIS ISTVÁN drámája

Tanulmányok *Márai Sándor*ról és *Faludy György*ről

„A Tisza-parton mit keresek?" (Beszélgetés *Csetri Lajos*sal)